

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ**

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

**ΕΝΙΑΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

**ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ
ΚΑΙ ΑΝΤΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2016 - 2017**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

της Αγγελικής Μουστάκη του Ηλία

A.M.:7340011016007

**Ιστορική και κοινωνιολογική προσέγγιση του θεσμού της θανατικής
ποινής – Δεοντολογικοί προβληματισμοί αναφορικά με τη διατήρηση και
την κατάργησή της**

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Τόνια Τζαννετάκη

**Τριμελής επιτροπή αξιολόγησης: Δημητράτος Νικόλαος, Κιούπης Δημήτριος,
Κρανιδιώτη Μαρία**

Αθήνα, 28-02-2018

Copyright © [Αγγελική Μουστάκη, 28-02-2018]

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στην επιβλέπουσα καθηγήτρια της διπλωματικής μου εργασίας κ. Τ. Τζαννετάκη, για την καθοδήγηση και τη βοήθεια της στην παρούσα εργασία καθώς και για το εκπαιδευτικό της έργο σε όλο το προηγούμενο ακαδημαϊκό έτος. Επίσης ευχαριστώ εκ των προτέρων τα μέλη της τριμελούς επιτροπής αξιολόγησης, τους καθηγητές κ. Ν. Δημητράτο και κ. Μ. Κρανιδιώτη για το εκπαιδευτικό τους έργο καθόλη τη διάρκεια του προηγούμενου ακαδημαϊκού έτους και τον κ. Δ. Κιούπη για τις σημαντικές υποδείξεις του. Τέλος, ευχαριστώ ειλικρινά τους γονείς μου, τον αδερφό μου και τους φίλους μου για την ηθική υποστήριξη και βοήθεια κατά την εκπόνηση της εργασίας μου και κατά τη συνολική διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών, που για εμένα αποτέλεσαν μία πολύτιμη εμπειρία.

Αθήνα, Φεβρουάριος 2018

Αγγελική Μουστάκη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I.	ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	1
II.	ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	3
III.	ΙΣΤΟΡΙΑ – ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΘΑΝΑΤΙΚΗΣ ΠΟΙΝΗΣ	15
	1. Η πρώτη νεότερη περίοδος.....	16
	2. Η νεωτερική περίοδος.....	24
	3. Η περίοδος της ύστερης νεωτερικότητας	39
	4. Κριτική αποτίμηση	40
IV.	Η ΘΑΝΑΤΙΚΗ ΠΟΙΝΗ ΣΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΗ.....	42
	1. Ιστορική αναδρομή.....	44
	2. Η διαφοροποίηση του θεσμού στην Αμερική.....	47
	3. Υπόθεση Furman vs. Georgia, 1972.....	52
	4. Υπόθεση Gregg vs. Georgia, 1976	54
	5. Η πολιτισμική αποτύπωση της θανατικής ποινής στην αμερικανική κοινωνία	55
V.	Η ΘΑΝΑΤΙΚΗ ΠΟΙΝΗ ΣΤΗΝ Ε.Σ.Σ.Δ	63
	1. Ιστορική αναδρομή.....	63
	2. Κριτική αποτίμηση	69
VI.	ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΘΑΝΑΤΙΚΗΣ ΠΟΙΝΗΣ.....	71
	1. Επιχειρήματα υπέρ της θανατικής ποινής.....	71
	i. Απόλυτες θεωρίες.....	71
	ii. Η θεωρία του κοινωνικού συμβολαίου υπέρ της θανατικής ποινής	76
	iii. Αμφισβήτηση της άδικης και απάνθρωπης φύσης της θανατικής ποινής ..	77
	iv. Σχετικές θεωρίες.....	79
	v. Τα επιχειρήματα του John Stuart Mill υπέρ της θανατικής ποινής.....	83
	2. Επιχειρήματα κατά της θανατικής ποινής	85

i.	Η αμφισβήτηση των απόλυτων θεωριών	85
ii.	Η φρικαλεότητα της θανατικής ποινής	89
iii.	Διακριτική μεταχείριση ως προς την επιβολή της θανατικής ποινής	93
iv.	Αμφισβήτηση της αποτρεπτικής δύναμης της θανατικής ποινής	94
v.	Κριτική αποτίμηση.....	99
VII.	ΕΠΙΛΟΓΟΣ	102
VIII.	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	107
1.	ΕΛΛΗΝΙΚΗ	107
2.	ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ	108
IX.	ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ.....	110
1.	ΕΛΛΗΝΙΚΗ	110
2.	ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ	110
X.	ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ.....	112

I. ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στα πλαίσια της παρούσας εργασίας θα επιχειρηθεί να αναπτυχθεί η ιστορία της θανατικής ποινής, η κοινωνιολογική της προσέγγιση ως ένας θεσμός άρρηκτα συνδεδεμένος με την κρατική εξουσία και η προβληματική που ανακύπτει αναφορικά με τη διατήρηση ή την κατάργησή της.

Αρχικά θα γίνει μία σύντομη αναφορά για τον ιδιαίτερο ρόλο που αυτή κατέχει μέσα στον ποινικοκατασταλτικό μηχανισμό ενός κράτους και μία επιγραμματική περιγραφή της πορείας που διένυσε από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, με αναφορά και στις σύγχρονες διεθνείς προβλέψεις σχετικά με αυτή.

Θα ακολουθήσει μία ιστορική και κοινωνιολογική ανασκόπηση του θεσμού της θανατικής ποινής στο δυτικό κόσμο, από την έναρξη της πρώιμης νεωτερικής εποχής έως σήμερα και θα επιχειρηθεί να συσχετισθούν ο βαθμός και οι μέθοδοι επιβολής της με την πολιτική, κοινωνική και οικονομική κατάσταση που επικρατεί στα κράτη του δυτικού πολιτισμού σε δεδομένες ιστορικές στιγμές, σε μία προσπάθεια να ενταχθεί ο θεσμός αυτός στη γενικότερη κρατική λειτουργία και να κατανοηθούν οι πολιτικές, πολιτισμικές και κοινωνικές δυνάμεις που επηρέασαν την εξέλιξή του.

Θα αναλυθεί, έπειτα, η ιδιαίτερη περίπτωση της Αμερικής, καθώς σήμερα αποτελεί το μοναδικό σύγχρονο δυτικό κράτος που εξακολουθεί να κάνει χρήση της ποινής αυτής. Θα γίνει μία σύντομη ιστορική και κοινωνιολογική επισκόπηση του θεσμού στην ήπειρο αυτή και κατόπιν θα γίνει μία προσπάθεια καταγραφής και ανάλυσης των κοινωνικών και πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων που έχουν συντελέσει στην έως σήμερα διατήρηση της θανατικής ποινής εκεί καθώς και μία προσπάθεια ανάγνωσης της επιρροής της στη διαμόρφωση της αμερικανικής ταυτότητας.

Εν συνεχεία, θα παρατεθεί μία επιγραμματική αναφορά στη λειτουργία του θεσμού της εσχάτης των ποινών στην Ε.Σ.Σ.Δ, ως το αντίπαλον δέος της παγκόσμιας αμερικανικής

υπερδύναμης και μία εξέταση των ιδιαίτερων συνθηκών κάτω από τις οποίες επιβαλλόταν η θανατική ποινή σε αυτήν, σε αντιδιαστολή με τα υπόλοιπα δυτικά κράτη.

Δε θα μπορούσε να παραληφθεί από την παρούσα μελέτη, η έκθεση των επιχειρημάτων υπέρ της διατήρησης και υπέρ της κατάργησης της θανατικής ποινής, οι ιδεολογικές τους ρίζες και οι ποινολογικές τους αιτιολογήσεις.

Συμπερασματικά, θα παρατεθεί μία σύντομη κριτική αποτίμηση των άνωθεν αναφερθέντων ζητημάτων και θα αναπτυχθούν κάποιοι σύγχρονοι προβληματισμοί που η θανατική ποινή εγείρει.

II. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

«Ποινή σήμερα είναι η ρυθμισμένη αντίδραση του κράτους στο έγκλημα με προσβολή αγαθών του δράστη. Αποτελεί την τρίτη στιγμή της διαλεκτικής ακολουθίας¹ έννομο αγαθό – έγκλημα – ποινή».² «Είναι μία προβλεπόμενη από το νόμο σκληρή, στιγματιστική και οδυνηρή μεταχείριση, η οποία επιβάλλεται σε κάποιον από την Πολιτεία, προκειμένου να γίνει αισθητή ως τέτοια, ως αποκλειστική έκφραση ιδιαίτερης, υπερβατικά στηριγμένης αποδοκιμασίας για μια αντικανονική συμπεριφορά του».³ Ανά τους αιώνες, η ποινή αποτέλεσε ένα εργαλείο για την εξυπηρέτηση διάφορων σκοπών. Σήμερα θα μπορούσαμε να πούμε πως ο σκοπός της ποινής και κατ' επέκταση και του ποινικού δικαίου, είναι διττός και αφορά αφενός «να προστατεύσει, με το όπλο της ποινής, τα έννομα αγαθά, τις θεμελιώδεις αξίες της κοινωνίας, απολύτως απαραίτητες για την ομαλή κοινωνική συμβίωση και έτσι να εμπεδώσει και να διασφαλίσει την κοινωνική ειρήνη»⁴ και αφετέρου στην προστασία των πολιτών από τυχόν κρατικές αυθαιρεσίες, «αποσκοπεί, δηλαδή, στον περιορισμό του κράτους από τις καταχρήσεις σε βάρος των ατομικών ελευθεριών των πολιτών, στις οποίες αυτό ενδέχεται να προβεί με τη βοήθεια του "τρομερού όπλου της ποινής"».

Αυτός ο κρατικός αυτοπεριορισμός, η σύλληψη του ποινικού δικαίου σε ένα σύγχρονο φιλελεύθερο κράτος ως του *ultimum refugium* της εξουσίας για την προστασία των κοινώς αποδεδεγμένων αξιών προστασίας εννόμων αγαθών, χωρίς την ταυτόχρονη καταπάτηση με παρεμβατικό, αντιδημοκρατικό και πατερναλιστικό τρόπο, των ατομικών ελευθεριών και δικαιωμάτων, αποτέλεσε πρωταρχικό αίτημα των κινημάτων κατά της απολυταρχίας και παραμένει έως και σήμερα ένα αίτημα επίκαιρο, αντίθετο με κάθε μορφή κρατικής βίας και αυθαιρεσίας.⁵ Το κράτος, κατέχοντας το μονοπώλιο της βίας, ασκεί την εξουσία του επί των πολιτών και επιβάλλει ποινές επί των παραβατών του ποινικού νόμου. Η έννοια και το είδος της ποινής κάθε άλλο παρά σταθερή και ορισμένη είναι. Αντίθετα

¹Α. Μαργαρίτης / Ν. Παρασκευόπουλος – Γ. Νούσκαλης, Ποινολογία, Άρθρα 50 – 133 ΠΚ, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2016, σελ.24: Πρόκειται για απόσπασμα από τη θεωρητική σύλληψη της ποινής από τον Ι. Μανωλεδάκη

²Στο ίδιο, σελ. 29

³Ν.Κ. Ανδρουλάκης, Ποινικό δίκαιο Γενικό μέρος Ι, Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2006, σελ. 16.

⁴Χ.Χ. Μυλωνόπουλος, Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος Ι, Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2007, σελ 6

⁵Στο ίδιο, σελ. 7

μεταλλάσσεται ανά τους αιώνες και αποτυπώνει τα ποινικά, πολιτικά και πολιτιστικά πρότυπα κάθε κράτους και εποχής. Εύλογα, λοιπόν, γεννάται το ερώτημα περί δικαιολόγησης των εκάστοτε ποινών, και ιδίως της θανατικής ποινής, η οποία αποτυπώνει την υπέρτατη επιβολή δύναμης επί της ζωής των πολιτών, αφού με την εκτέλεσή της την αφαιρεί ολοσχερώς.

Ακριβώς λόγω αυτής της απόλυτης φύσης της, η θανατική ποινή ανέκαθεν εθεωρείτο το ισχυρότερο όπλο του κοινωνικού οπλοστασίου.⁶ «Η ιστορία της προόδου και του πολιτισμού είναι η αντίστροφη πορεία της συνεχώς περιοριζόμενης χρήσης της θανατικής ποινής».⁷ Η εποχή, ο νόμος και η θανατική ποινή συνδέονται με μία εσωτερική σχέση και αποτελούν συστατικά της κυρίαρχης δύναμης. Και η θανατική ποινή χρησιμοποιείται σκοπίμως σαν ένας τρόπος επιτυχούς επιβολής της κυρίαρχης πολιτικής.⁸ Με πιο σύγχρονους όρους, «η θανατική ποινή, σήμερα όπως και στο παρελθόν, συμβολίζει την υπέρτατη δύναμη της πολιτείας, και της κυβέρνησης πάνω στους πολίτες». Η τεράστια αυτή δύναμη του κράτους και η υπεροχή του επί των πολιτών περιγράφεται χαρακτηριστικά από τον Foucault: «η δημόσια εκτέλεση, φέρνει στο προσκήνιο την ασυμμετρία ανάμεσα στο υποκείμενο που έχει τολμήσει να παραβιάσει το νόμο και την πανίσχυρη εξουσία που επιδεικνύει τη δύναμή της».⁹ Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό της θανατικής ποινής είναι, επομένως, ότι διενεργείται από μία συνταγματικά κατοχυρωμένη κρατική αρχή, η οποία θανατώνει έναν καταδικασμένο παραβάτη για να τον τιμωρήσει για το διαπραχθέν έγκλημα και έτσι διαφοροποιείται από άλλες μη κρατικά θεσμοθετημένες μεθόδους θανάτωσης, όπως ο φόνος από εκδίκηση και από άλλες μη ποινικές μορφές κρατικής δολοφονίας, είτε νόμιμης (ανθρώπινη θυσία, θανάτωση στον πόλεμο κτλ) είτε παράνομης (πολιτικές δολοφονίες, συνοπτικές εκτελέσεις).¹⁰

Η έννοια και η σημασία της θανατικής ποινής δεν αποτελεί κάτι στατικό και συγκεκριμένο αλλά αλλάζει και μεταλλάσσεται με το ρου της ιστορίας. Στους αρχαίους χρόνους τη συναντάμε με την έννοια της «πλήρους αποζημίωσης» καθώς και της εξιλέωσης

⁶Ε. Αποστολόπουλος, Το πρόβλημα της θανατικής ποινής, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1979, σελ. 21: Σε όλα αυτά διαφωτιστική είναι η ετυμολογία της λέξης : capital όπως caput the head και capitellum

⁷Στο ίδιο, σελ. 21

⁸D.Garland, A Peculiar Institution: America's Death Penalty in an Age of Abolition, Oxford University Press, New York, 2010, σελ.70: Η ωφέλεια της για το κράτος, ότι δηλαδή αποβάλλει τους ανυπάκουους στους νόμους από τον κοινωνικό ιστό με έναν τόσο τελεσίδικο και άμεσο τρόπο όπως ο θάνατος, είναι επαρκής λόγος να καταλάβει κανείς γιατί για χιλιάδες χρόνια αποτελούσε παγκόσμια πολιτιστική παράδοση.

⁹P. Fitzpatrick, "Always More to Do": Capital Punishment and the (De) Composition of Law, στο A. Sarat, The Killing State: Capital Punishment in Law, Politics and Culture, Oxford University Press, New York, 1999, σελ. 117

¹⁰D. Garland, A Peculiar Institution..... ό.π., σελ 70

(supplicium - η θανατική ποινή προέρχεται από το supplicare - εξιλεώνομαι) και της ανταπόδοσης («οφθαλμός αντί οφθαλμού»)¹¹ και η χρήση της ήταν αρκετά διαδεδομένη χωρίς τις περισσότερες φορές να υπάρχει αναλογία της ποινής με το έγκλημα για το οποίο είχε επιβληθεί.^{12,13} Κατά το μεσαίωνα θα μπορούσε να υποστηριχθεί πως η θανατική ποινή έφτασε στο απόγειό της, αποτελώντας το πλέον σύνηθες μέσο κολασμού τω ενόχων, βρίσκοντας πρόσφορο έδαφος για την εξάπλωσή της στο σκοταδισμό και τη θεοκρατική αντίληψη της κοινωνίας που επικρατούσαν την εποχή εκείνη, μετά τον 13^ο αιώνα, για πάσης φύσεως εγκλήματα (πχ. φόνος, μοιχεία, κλοπή, διγαμία, βιασμός) και μάλιστα με φοβερή αγριότητα, η οποία γίνεται εμφανής αν εξετασθούν οι κύριες μέθοδοι εκτέλεσης, οι οποίες ήταν οι εξής: «1) η αγχόνη, η οποία προοριζόταν για τους κλέφτες, ανεξαρτήτως της αξίας του κλοπιμαίου. Αποτελούσε συχνό θέαμα στους δρόμους να κρέμονται από κλαδιά δέντρων αιωρούμενα, με μία θηλιά στο λαιμό, απαγχονισθέντα άτομα, 2) ο αποκεφαλισμός με το ξίφος, ο οποίος ήταν η συνήθης ποινή των ληστών, 3) ο ανασκολοπισμός σε δύο τεμάχια, για τους ένοχους για διγαμία και ο τεμαχισμός σε τέσσερα, για τους ένοχους προδοσίας, 4) η θανάτωση με τον τροχό, 5) η εντοίχιση ή η ταφή του καταδίκου ζωντανού. Η ποινή αυτή χρησιμοποιούνταν για τους κληρικούς γιατί φοβούνταν να δώσουν σε αυτούς βίαιο θάνατο, 6) ο πνιγμός, όπου έριχναν τον κατάδικο στο νερό με δεμένα τα χέρια και τα πόδια ή ο δήμιος βύθιζε το κεφάλι του καταδίκου μέσα στο νερό ώσπου να πεθάνει από ασφυξία. Το είδος αυτό θανάτωσης χρησιμοποιούταν κυρίως για τις γυναίκες, 7) ο βρασμός σε καυτό λάδι ή νερό, 8) η καύση στην πυρά για όσους κρίνονταν ένοχοι μαγείας και γενικά ένοχοι για εγκλήματα κατά της θρησκείας».¹⁴

Η μαζική αυτή και ιδιαίτερα ειδηχθής χρήση της θανατικής ποινής συνεχίστηκε και στους νεώτερους χρόνους, στοχεύοντας τόσο στην ειδική πρόληψη, με την «εξάλειψη» του

¹¹Ν. Κουράκης, Ποινική Καταστολή, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2009, σελ 31 επ.: «Η θανατική ποινή εμφανίζεται στην αρχαιότερη γνωστή συλλογή νομικών διατάξεων, στην ποινική νομοθεσία των Βαβυλωνίων, στο λεγόμενο "Κώδικα του Χαμουραμπί" (1792-1750 π.Χ.). Γενικά ο Κώδικας διαπνέεται από πνεύμα ανταπόδοσης και ταυτοπάθειας (talio)».

¹²Ε. Αποστολόπουλου, Το πρόβλημα της θανατικής... ό.π., σελ 21: «Ο Πλάτωνας διαφοροποιείται σημαντικά σε σχέση με τη θεώρηση της θανατικής ποινής από το έως τότε πνεύμα και θεωρεί πως η ποινή αυτή αποτελεί μέσο άμυνας του κοινωνικού συνόλου με την απαλλαγή του από τους "τα μέγιστα εξημαρτηκότας" (ειδική πρόληψη). Τον αντίθετο στόχο επιδίωξαν οι αντίστοιχοι " Δρακόντιοι Νόμοι ". Οι νόμοι αυτοί, που απειλούσαν μεγάλο αριθμό εγκλημάτων με την ποινή του θανάτου, απέβλεπαν βασικά στον εκφοβισμό των πολλών και με αυτό τον τρόπο στη συγκράτησή τους από την τέλεση των εγκλημάτων».

¹³Κ. Φινοκαλιώτης, Η θανατική ποινή ως πρόβλημα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, Αντ.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1983, σελ 17

¹⁴Ε. Αποστολόπουλου, Το πρόβλημα της θανατικής... ό.π., σελ 21

εγκληματία, όσο και στη γενική, με τον εκφοβισμό των πολλών ως μέσο αποτροπής τους από την τέλεση εγκλημάτων. Το πρώτο σημαντικό ρεύμα αμφισβήτησης της αποτελεσματικότητας και της δικαιολόγησης της ποινής αυτής θα έρθει, όμως, με την πνευματική άνθιση της εποχής και τις επιρροές του φιλοσοφικού ρεύματος του Διαφωτισμού. Σημείο αναφοράς για την αντίθεση στη θανατική ποινή αποτελεί η συνοπτική αλλά περίφημη συγγραφή του Ιταλού ουμανιστή Beccaria, «Περί εγκλημάτων και ποινών», που δημοσιεύτηκε το 1764, στην οποία αμφισβητεί τη σκοπιμότητα της θανατικής ποινής και προτείνει την κατάργησή της.^{15,16}

Τον Beccaria θα ακολουθήσουν γνωστοί νομομαθείς και φιλόσοφοι, όπως οι Sellon, CH. Lucas, Lamartin, Voltaire, Mittermaiere, Hugo,¹⁷ κλπ. Η απήχηση των ιδεών αυτών δε θα αργήσει να φανεί. Μεγάλη ήταν η επίδραση των ιδεών αυτών και στην επαναστατημένη Γαλλία. Φυσικά δεν ήταν δυνατόν να αναμένονται στην πρώτη μετά την Επανάσταση περίοδο ριζικές αλλαγές ως προς το ζήτημα εκτέλεσης της θανατικής ποινής, αφού ο μέχρι τότε καταπιεζόμενος από τους βασιλείς και τους αριστοκράτες λαός ζητούσε εκδίκηση (αίμα) για τους αιώνες της ειλωτείας και το συνηθισμένο σε τέτοιες περιπτώσεις αλληλοσπαραγμό των διαφόρων φατρίων με σκοπό την επικράτηση μάλλον θετικά λειτουργούσε ως προς τη διατήρηση της ποινής του θανάτου, η οποία κρινόταν ως το πλέον αποτελεσματικό μέσο για την απαλλαγή από τους αντιπάλους. Ήδη όμως ο γαλλικός ποινικός κώδικας περιόρισε τα εγκλήματα για τα οποία προβλεπόταν η θανατική ποινή από εκατόν δέκα πέντε σε τριάντα έξι.¹⁸

Επίσης, σημαντικό είναι να αναφερθεί πως στην επαναστατημένη Γαλλία αλλάζει ο τρόπος εκτέλεσης και επιβάλλεται πλέον για όλους ένας πανομοιότυπος τρόπος εκτέλεσης, στα πλαίσια της δημοκρατίας και της ισότητας. Οι Γάλλοι επαναστάτες με τη “δημοκρατική”

¹⁵C. Beccaria, *Περί εγκλημάτων και ποινών*, Σαββάλας, Αθήνα 2009, σελ. 139: Βέβαια ο Beccaria, αν και αντίπαλος της θανατικής ποινής αναγνώριζε στην κρατική εξουσία το δικαίωμα να επιβάλλει την ποινή αυτή σε άτομα που θέτουν σε κίνδυνο την υπόσταση της κρατικής οντότητας.

¹⁶Στο ίδιο, σελ. 138: «Με ποιο δικαίωμα ορισμένοι άνθρωποι επιτρέπουν στους εαυτούς τους να καταδικάζουν τους ομοίους τους; Η θανατική ποινή δεν είναι δικαίωμα, αλλά πόλεμος του έθνους ολόκληρου εναντίον ενός των πολιτών του, διότι κρίνεται αναγκαία ή χρήσιμη η εξόντωση του».

¹⁷K. Φιννοκαλιώτης, *Η θανατική ποινή ως πρόβλημα*. ό.π., σελ. 18 επ.: Ο συγγραφέας καταδικάζει τη θανατική ποινή : «η ποινή του θανάτου είναι μία εγχείριση βάρβαρη»«αφού θέλετε να καταργήσετε τους αργόμισθους καταργήσετε και το δήμιο» «αφού θέλετε να κάνετε οικονομίες στον προϋπολογισμό, κάνετε και στα κεφάλια αρκετά κόβονται κάθε χρόνο στη Γαλλία»«το κεφάλι του λαού φωτίστε το , τότε δεν είναι ανάγκη να το κόψετε».

¹⁸Στο ίδιο, σελ. 19 - 20

χρήση της γκιλοτίνας επέκτειναν και εγκαθίδρυσαν την αρχή της ισότητας, δίνοντας σε κάθε έναν από τους καταδικασμένους έναν κοινό θάνατο. Η γκιλοτίνα, μία μηχανή ανίκανη να αναγνωρίσει τις διακρίσεις στη γέννηση και στην κοινωνική θέση που ξεχώριζε τους αριστοκράτες από τον απλό λαό, ανίκανη να διακρίνει ανάμεσα στους ισχυρούς και τους ανίσχυρους, έδινε τον ίδιο θάνατο σε κάθε πολίτη. Η αριστοκρατία, πλέον δε διαχωρίζεται στο θάνατο, βλέπει τις ίδιες τις εκτελέσεις της υπό την αρχή της ισότητας. Αυτό το είδος της θανάτωσης, η γκιλοτίνα, το οποίο χώριζε το σώμα στα δύο και ένωνε τόσους πολλούς στο θάνατο, έκανε κάθε έναν από τους καταδικασμένους ένα άτομο μεμονωμένο, θνητό, και τον καθιστούσε έναν πολίτη που υπόκειτο στους νόμους της θεσμικής ισότητας.¹⁹

Η αναπροσαρμογή αυτή του θεσμού της θανατικής ποινής στην επαναστατημένη Γαλλία, αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα και συμπίπτει με τη γενικότερη αλλαγή του θεσμού στην υπόλοιπη Ευρώπη, τόσο ως προς τα κριτήρια όσο και ως προς τις μεθόδους επιβολής της. Από τα τέλη του 18^{ου} αιώνα ως τα τέλη του 19^{ου} η εσχάτη των ποινών θα καταργηθεί έστω και προσωρινά στην Τοσκάνη (1736), τη Ρωσία, την Αυστρία, σε ορισμένα γερμανικά κρατίδια (1849), την Πορτογαλία (1867), αλλά και σε χώρες πέραν του Ατλαντικού όπως η Κостаρίκα (1880) και η Νικαράγουα (1893), ενώ με την αρχή του 20^{ου} αιώνα η ποινή αυτή θα καταργηθεί και στη Νορβηγία. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα η καταργητική αυτή τάση θα ανακοπεί εξ αιτίας ιδίως του Α.Π.Π, ενώ με τη λήξη του πολέμου αυτού η πορεία προς την κατάργησή της θα συνεχισθεί. Έτσι η θανατική ποινή καταργείται στη Σουηδία το 1921, την Ισλανδία το 1928, το Μεξικό το 1929, τη Δανία το 1930, την Ισπανία το 1932 (η θανατική ποινή επαναφέρθηκε από το φρανκικό καθεστώς για ένα μεγάλο αριθμό εγκλημάτων) και την Ελβετία το 1937. Κατά το διάστημα, όμως, του μεσοπολέμου (1920-1939) παρατηρούνται και αντίστροφες κινήσεις, δηλαδή επαναφορά της ποινής του θανάτου ή αύξηση του αριθμού των εγκλημάτων τα οποία απειλούνται με την ποινή αυτή. Έτσι η Ιταλία επαναφέρει τη θανατική ποινή (1930) και η Γερμανία θα αυξήσει τον αριθμό των εγκλημάτων που απειλούνται με την ποινή αυτή. Η εξέλιξη αυτή στις συγκεκριμένες χώρες είναι πλήρως κατανοητή, καθόσον η ποινή του θανάτου αποτελούσε το πιο πρόσφορο μέσο για την επιβίωση των καθεστώτων αυτών, με την εξόντωση των κυριότερων αντιπάλων και την τρομοκρατία του λαού, και ήταν άλλωστε σύμφωνη και με την ιδεολογία τους.²⁰

¹⁹A. Norton, *After the Terror : Morality, Equality, Fraternity*, στο A. Sarat, *The Killing State.....* ό.π., σελ. 27 - 28

²⁰Κ. Φινοκαλιώτης, *Η θανατική ποινή ως πρόβλημα.....* ό.π., σελ. 20 - 21

Η περίοδος 1900-1940, φαίνεται να χαρακτηρίζεται, παρά τις κάποιες παλινδρομήσεις που εμφανίσθηκαν, από την τάση κατάργησης της θανατικής ποινής ή μείωση της εφαρμογής της ιδίως στις χώρες της Ευρώπης. Το ξέσπασμα, όμως, του Β.Π.Π. θα ανατρέψει – προσωρινά - το ρεύμα αυτό. Έτσι, χώρες γνωστές για την ανθρωπιστική τους παράδοση (Νορβηγία, Δανία, Βέλγιο, Αυστρία) επαναφέρουν κατά τη διάρκεια του πολέμου αυτού τη θανατική ποινή στις νομοθεσίες τους. Φυσικά, τέτοιες έκτακτες νομοθετικές ενέργειες είναι αναμενόμενες από τις κυβερνήσεις των κρατών σε περιόδους πολέμου, προκειμένου να διασφαλισθεί η ασφάλεια και η συνοχή τους, δεδομένων των κοινωνικών συνθηκών που ένας παγκόσμιος πόλεμος επιφέρει. Η αυλαία, μάλιστα, του Β.Π.Π. για την ανθρωπότητα, έπεσε με την επιβολή της θανατικής ποινής στους ενόχους για τα εγκλήματα του πολέμου αυτού, και με αναδρομική ισχύ, από το δικαστήριο της Νυρεμβέργης, με τη σύμφωνη γνώμη του συνόλου των μελών των Ηνωμένων Εθνών.²¹

Οι φρικαλεότητες που βίωσε η ανθρωπότητα στη διάρκεια του Β.Π.Π, οι θηριωδίες των Ναζί, οι μαζικές εξοντώσεις εκατομμυρίων ανθρώπων στα στρατόπεδα συγκέντρωσης από το φασιστικό καθεστώς του Χίτλερ και των συμμάχων του, ήταν οι κινητήριες δυνάμεις που έφεραν στο προσκήνιο το θέμα της κατάργησης της θανατικής ποινής. Έτσι οι χώρες που στη διάρκεια του πολέμου αυτού βίωσαν την εκτεταμένη χρήση της, είτε επρόκειτο για τις κατακτημένες χώρες είτε και για τις ίδιες τις χώρες των Δυνάμεων του Άξονα, προχώρησαν de jure ή de facto στην κατάργησή της, τουλάχιστον σε περίοδο ειρήνης. Η πλειοψηφία των καταργήσεων της θανατικής ποινής στα δυτικά κράτη συνέβη στο δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα, είτε μετά το τέλος του Β.Π.Π. είτε τις δεκαετίες του '60 και του '70.

Η Ιταλία, η Γερμανία και η Αυστρία συμπεριέλαβαν καταργητικές διατάξεις στους νέους φιλελεύθερους κώδικες που συνέταξαν μετά την πτώση του φασισμού. Μετά τον πόλεμο, κράτη όπως η Αγγλία, η Γαλλία, η Ισπανία, η Ιρλανδία, η Αυστραλία, η Ν. Ζηλανδία και ο Καναδάς εμφάνισαν μείωση στη συχνότητα των εκτελέσεων, παρόλο που οι νομοθετικές προσπάθειες δεν κατάφεραν να επιφέρουν ολοσχερή κατάργηση της θανατικής ποινής τις επόμενες δεκαετίες. Σε αρκετά κράτη ενώ η θανατική ποινή είχε από καιρό καταργηθεί για τα συνηθισμένα εγκλήματα, παρέμεινε όμως τυπικά στους νόμους για πολιτικά εγκλήματα εναντίον του κράτους, θυμίζοντας έτσι τον ιστορικό ρόλο της θανατικής

²¹Κ. Φινοκαλιώτης, Η θανατική ποινή ως πρόβλημα..... ό.π., σελ. 22

ποινής για την ενίσχυση της κρατικής εξουσίας.²² Η προώθηση αυτή της κατάργησης της θανατικής ποινής ήταν ένα κίνημα που βασιζόταν στις ανησυχίες για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τον περιορισμό της κρατικής δύναμης, καθώς ο Β.Π.Π, ο πλέον καταστροφικός πόλεμος στην ιστορία της ανθρωπότητας, απέδειξε περίτρανα πως αυτή μπορεί να αποτελέσει ένα δολοφονικό εργαλείο όταν βρεθεί σε ακατάλληλα χέρια.²³

Σήμερα η κατάργηση της θανατικής ποινής είναι ο νόμος στο δυτικό κόσμο, αλλά στο περισσότερο διάστημα της ανθρώπινης ιστορίας η θανατική ποινή αποτελούσε αυτό που οι ανθρωπολόγοι αποκαλούν «παγκόσμιο πολιτισμό», αναπόσπαστο μέρος κάθε κοινωνίας.²⁴ Από το 1980 κι έπειτα, προβλέψεις κατά της θανατικής ποινής έχουν ενσωματωθεί σε συνθήκες για τα δικαιώματα του ανθρώπου, σε διακρατικές συμφωνίες, και στο διεθνές δίκαιο. Τα Πρωτόκολλα 6 και 13 της ΕΣΔΑ (1985 και 2002) απαγορεύουν τη θανατική ποινή, όπως κάνουν και τα Ηνωμένα Έθνη στο 2^ο πρόσθετο Πρωτόκολλο του ΔΣΑΠ το 1989 και το Πρωτόκολλο της Αμερικανικής Σύμβασης των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων για να καταργηθεί η θανατική ποινή, που υιοθετήθηκε το 1990 από τη Γενική Γραμματεία του Οργανισμού των αμερικάνικων πολιτειών.

Πιο συγκεκριμένα, το Πρωτόκολλο αρ. 6 της ΕΣΔΑ ισχύει από το 1985 και εξαγγέλλει τη γενική κατάργηση της θανατικής ποινής, στοιχειοθετώντας παράλληλα ατομικό δικαίωμα κατά της ενδεχόμενης καταδίκης στη θανατική ποινή και εκτελέσεως της ποινής αυτής, δίνοντας έτσι τη δυνατότητα ατομικής προσφυγής στα όργανα της ΕΣΔΑ (άρ. 1). Μοναδική δυνατότητα εξαίρεσης από την εφαρμογή του αποτελεί η δυνατότητα θέσπισης της θανατικής ποινής στην περίπτωση πολέμου ή όταν υπάρχει άμεσος κίνδυνος πολέμου (αρ. 2 & 3), σε αντίθεση με το άρθρο 15 της ΕΣΔΑ που επιτρέπει τη θέσπιση προσωρινής φύσεων περιορισμών των προστατευομένων από τη σύμβαση δικαιωμάτων «σε περίπτωση πολέμου ή άλλου δημοσίου κινδύνου απειλούντος το έθνος». Απαγορεύει τη διατύπωση οποιασδήποτε επιφυλάξεως κατά τη συμμετοχή των κρατών στην υπογραφή ή την επικύρωση (άρ. 4), δημιουργώντας, έτσι, ατόφιο ατομικό δικαίωμα κατά της θανατικής ποινής, το οποίο δεν επιδέχεται αποκλίσεις. Γεννάται, βέβαια, το ερώτημα, αν είναι δυνατό ένα ευρωπαϊκό νομικό

²²D. Garland, A Peculiar Institution..... ό.π., σελ. 112

²³F.E.Zimring, The Executioner's Dissonant Song : On Capital Punishment and American Legal Values, στο A. Sarat, The Killing State..... ό.π., σελ. 139

²⁴D. Garland, A Peculiar Institution..... ό.π., σελ. 72

κείμενο να δεσμεύει εσαεί ένα κράτος και να το εμποδίζει στο μέλλον να επαναφέρει, για λόγους γενικότερης σωφρονιστικής πολιτικής, στη νομοθεσία του τη θανατική ποινή.

Η αιτιολόγηση είναι ότι το εξαγγελλλόμενο ατομικό δικαίωμα κατά της ποινής αυτής, έχει την ίδια σημασία και νομική υπόσταση με τα άλλα δικαιώματα της ΕΣΔΑ, τα οποία επίσης δεν είναι νοητό ότι μπορούν να καταργηθούν. Επίσης η κατάργηση της θανατικής ποινής αποτελεί μία πολιτική επιλογή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία επιθυμεί να εδραιώσει στην κοινοτική συνείδηση ότι ούτε ο πολιτισμός της ούτε οι αξίες της μπορούν να συμβαδίσουν με τη χρήση της ποινής αυτής. Από απόψεως, όμως, διεθνούς δικαίου, παρόλο που το Πρωτόκολλο δεν περιέχει διάταξη περί καταγγελίας, δεν είναι εύκολα υποστηρίξιμο ότι από τη συμβατική δέσμευση ενός κράτους, για ζητήματα που δεν άπτονται καταστάσεων αντικειμενικού χαρακτήρα (όπως ο καθορισμός εδαφικού καθεστώτος, η χάραξη συνόρων κτλ.) εξάγεται το συμπέρασμα ότι το κράτος αυτό απεμπολεί στο διηνεκές το δικαίωμα καταγγελίας της συμβάσεως αυτής.²⁵

Το Πρωτόκολλο αρ. 6 της ΕΣΔΑ, όμως, δεν εξαιρεί τη θανατική ποινή για πράξεις που τελούνται σε καιρό πολέμου ή επαπειλούμενου πολέμου, οπότε και οι ευρωπαϊκές χώρες οδηγήθηκαν στην υπογραφή, στο Βίλνιους της Λιθουανίας, την 3.5.2002, του 13^{ου} Πρόσθετου Πρωτοκόλλου για την κατάργηση της θανατικής ποινής ολοσχερώς για οποιοδήποτε αδίκημα και οποτεδήποτε και αν διαπραχθεί ακόμα και σε καιρό πολέμου ή σε συνθήκες επικείμενης απειλής πολέμου.²⁶ Η Ελλάδα υπέγραψε την 2.5.1983 το Πρωτόκολλο αρ.6 της ΕΣΔΑ, «αναλαμβάνοντας έτσι την υποχρέωση να προχωρήσει σε αντίστοιχη αναδιάρθρωση της εσωτερικής της νομοθεσίας. Εκ των πραγμάτων, όμως, υπήρξε de facto κατάργηση της θανατικής ποινής ως προς την εκτέλεσή της (όχι όμως και ως προς την κατάγνωσή της), εικοσιένα χρόνια πριν από την τυπική νομοθετική κατάργησή της, χωρίς να έχει κυρωθεί με νόμο το ανώτερο ειδικό πρωτόκολλο στην Ελλάδα (ο τελευταίος θανατοποινίτης που εκτελέστηκε ήταν ο Βασ. Λυμπέρης, την 25.8.1972, ενώ και πρωτότερα υπήρξε σημαντική μείωση του ρυθμού εκτελέσεων, 36 άτομα στη δεκαετία 1960-1970, μόνο δύο άτομα στη δεκαετία 1970-1980). Η κύρωση του Πρωτοκόλλου αρ. 6 της ΕΣΔΑ έγινε με το νόμο 2610/1998, ενώ και η ίδια η θανατική ποινή σε καιρό ειρήνης καταργήθηκε στη χώρα μας με

²⁵Ε. Ρούκουνας, Διεθνής Προστασία των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων, « Εστία », Αθήνα, 1995, σελ 255 επ.

²⁶Ν. Κουράκης, Ποινική Καταστολή..... ό.π., σελ. 353 επ.

το α. 33 παρ 1 του νόμου 2172/1993».²⁷ Το Πρόσθετο Πρωτόκολλο α.13 κυρώθηκε στη χώρα μας με το ν. 3289/2004, καθιστώντας έτσι ανενεργή τη συνταγματική πρόβλεψη περί «απόλυτης» προστασίας της ζωής όλων όσων βρίσκονται στην ελληνική επικράτεια (αρ. 5 παρ. 2 Σ), η οποία, όμως, στην πραγματικότητα παρέχει σχετική συνταγματική προστασία, αφού καθιστά σαφές ότι επιτρέπεται η επιβολή της θανατικής ποινής για κακουργήματα σε καιρό πολέμου.²⁸

Τα γενικά κείμενα και ιδιαίτερα το ΔΣΑΠ «προβλέπουν όρους για την περίπτωση απαγγελίας και εκτέλεσεως της θανατικής ποινής. Κατά το άρθρο 6 του ΔΣΑΠ η θανατική ποινή επιβάλλεται από δικαστήριο μόνο για τα πιο σοβαρά εγκλήματα και φυσικά σύμφωνα με τη νομοθεσία που ίσχυε κατά το χρόνο τελέσεως του εγκλήματος. Η ποινή εκτελείται μόνο αφού η απόφαση που την επιβάλλει καταστεί ανέκκλητη. Αναστέλλεται ως προς τα άτομα κάτω των 18 ετών και γυναίκες σε κατάσταση εγκυμοσύνης. Το ΔΣΑΠ απαιτεί την εκ του νόμου πρόβλεψη δυνατότητας αμνηστίας, χάριτος ή μετατροπής της ποινής και ενθαρρύνει την πλήρη κατάργηση της θανατικής ποινής (α. 6 παρ. 6). Οι ρυθμίσεις αυτές βρίσκονται και στο άρθρο 4 της Αμερικανικής Συμβάσεως των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων. Το εν λόγω άρθρο περιέχει την πρόβλεψη του Πρωτοκόλλου 6 ΕΣΔΑ, κατά την οποία η καταργούμενη θανατική ποινή δεν επαναφέρεται».²⁹

Η εμφάνιση αυτών των διεθνών και ευρωπαϊκών νομικών κειμένων έχει μετατρέψει την προβληματική γύρω από τη θανατική ποινή σε ένα πολιτικό θέμα. Η ύπαρξή τους ασκεί πίεση σε κράτη που ακόμα διατηρούν τη θανατική ποινή, και σε μερικές περιπτώσεις τους δίνονται οικονομικά και πολιτικά κίνητρα ώστε να την εγκαταλείψουν. Πλέον η κατάργηση της θανατικής ποινής αποτελεί περισσότερο μία διεθνή υποχρέωση παρά μία εθνική πολιτική επιλογή, μιας και η κατάργησή της ισοδυναμεί με το σεβασμό μιας διεθνούς αρχής των ανθρώπινων δικαιωμάτων.³⁰ Η μακροχρόνια ιστορία της εσχάτης των ποινών στη Δύση έχει

²⁷Ν. Κουράκης, Ποινική Καταστολή..... ό.π., σελ 353 επ.

²⁸Κ.Χ. Χρυσόγονος, Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2006, σελ. 222

²⁹Ε. Ρούκουνας, Διεθνής Προστασία των Ανθρώπινων..... ό.π., σελ. 257

³⁰R. Hood, The Death Penalty: A worldwide perspective, Oxford University Press, Clarendon Press New York, Oxford, UK, 1996, σελ. 28 επ.: Χαρακτηριστικό παράδειγμα χώρας όπου η κατάργηση της θανατικής ποινής αποτέλεσε προϊόν τεράστιων πολιτικών ζυμώσεων αποτελεί η Νότια Αφρική. Πρόκειται για μία χώρα που είχε παράδοση στη χρήση της θανατικής ποινής, καθώς αυτή, όπως και για αρκετές ακόμα αφρικανικές χώρες, αποτελούσε ένα απαραίτητο όργανο ασφαλείας για την εξάλειψη της πολιτικής αστάθειας που επικρατούσε στις αφρικανικές αυτές χώρες, και οι τοπικές κυβερνήσεις υπήρξαν πάντα αντίθετες με την κατάργησή της. Ωστόσο, με την αποφυλάκιση του Νέλσον Μαντέλα το Φεβρουάριο 1990 και την έναρξη των διαπραγματεύσεων για συνταγματική αλλαγή, η θανατική ποινή έγινε ένα πολιτικό θέμα. Παρά το γεγονός ότι το μεταβατικό σύνταγμα

φτάσει σε μία πλήρη αντίθεση, γιατί ενώ στο παρελθόν θεωρούταν ένας θεσμός παγκοσμίως αποδεκτός σήμερα αποτελεί παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, διεθνώς απαγορευμένη, για τις χώρες που αποτελούν το σύγχρονο δυτικό κόσμο, εκτός βέβαια από τις Η.Π.Α.³¹

Σήμερα, παγκοσμίως, 104 χώρες έχουν καταργήσει πλήρως τη θανατική ποινή (τόσο για εγκλήματα εν καιρώ ειρήνης όσο και για εγκλήματα σε περίοδο πολέμου) και 7 χώρες (Βραζιλία, Ελ Σαλβαδόρ, Χιλή, Γουινέα, Ισραήλ, Καζακστάν, Περού) την έχουν καταργήσει μόνο για τα κοινά εγκλήματα, ενώ προβλέπεται στις νομοθεσίες τους για εγκλήματα που διαπράττονται σε περίοδο πολέμου ή κάτω από εξαιρετικές περιστάσεις. Πρόκειται για ένα σύνηθες μέτρο που λαμβάνουν τα κράτη, τα οποία συνήθως έχουν ως στόχο την ολοκληρωτική κατάργηση της θανατικής ποινής. Το ενδιάμεσο αυτό στάδιο στο οποίο η θανατική ποινή μπορεί να χρησιμοποιηθεί εν καιρώ πολέμου και στις περιπτώσεις όπου θα εφαρμοστεί ο στρατιωτικός νόμος, κάμπει τα αντεπιχειρήματα των εγχώριων υπερασπιστών της θανατικής ποινής περί ανάγκη προστασίας της εθνικής κυριαρχίας και ασφάλειας.³² De facto και όχι de jure κατάργηση της θανατικής ποινής υπάρχει σε 30 χώρες (Αλγερία, Νότια Κορέα, Νιγηρία, Καμερούν, Δημοκρατία της Κεντρικής Αφρικής, Σρι Λάνκα, Σιέρα Λεόνε κτλ.), καθότι ναι μεν προβλέπεται στις εθνικές τους νομοθεσίες η επιβολή της επί κοινών εγκλημάτων (όπως ο φόνος), αλλά δεν έχουν προβεί σε καμία εκτέλεση τα τελευταία δέκα χρόνια, ως αποτέλεσμα μίας ακολουθούμενης πολιτικής αποχής από τις εκτελέσεις και διεθνών δεσμεύσεων τους για αποχή από τη χρήση της. Τέλος, 57 χώρες διατηρούν τη θανατική ποινή για κοινά εγκλήματα (Η.Π.Α, Κίνα, Αφγανιστάν, Μπανγκλαντές, Νιγηρία, Αιθιοπία, Αίγυπτος, Σομαλία, Συρία, Σουδάν, Κούβα, Σιγκαπούρη, Ινδία, Βόρεια Κορέα, Λίβανο κτλ.).³³

της Νότιας Αφρικής του 1993 παρέμεινε σιωπηρό ως προς το θέμα της νομιμότητας της θανατικής ποινής, το Συνταγματικό Δικαστήριο, στην απόφαση ορόσημο *The State v. T. Makwanyane and M.Mchunu* το 1995 αποφάνθηκε ότι η θανατική ποινή ήταν ασύμβατη με την απαγόρευση της σκληρής, απάνθρωπης ή μειωτικής τιμώρησης και με την κουλτούρα περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων που έθετε τα δικαιώματα της ζωής και τις αξιοπρέπειας στον πυρήνα του Συντάγματος. Σε συστοιχία με τη βαθιά πίστη του Νέλσον Μαντέλα ότι η θανατική ποινή ήταν βάρβαρη, η Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση ισχυρίστηκε ενώπιον του Δικαστηρίου ότι η θανατική ποινή θα έπρεπε να κηρυχθεί ως αντισυνταγματική. Σήμερα, η θανατική ποινή στη Νότια Αφρική έχει καταργηθεί πλήρως

³¹*D. Garland, A Peculiar Institution.....* ό.π., σελ 112 επ.

³²*C.S. Suh, Democracy and the making of contentious policy: The role of democracy in the abolition of the death penalty, International Journal of Comparative Sociology, 2015, Vol. 56 (5), Sage Publications, σελ. 317*

³³<https://deathpenaltyinfo.org/abolitionist-and-retentionist-countries>

Σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία της Διεθνούς Αμνηστίας για το 2016, τουλάχιστον 1.032 άνθρωποι εκτελέστηκαν σε 23 χώρες. Οι περισσότερες εκτελέσεις έλαβαν χώρα στην Κίνα, το Ιράν, στη Σαουδική Αραβία, το Ιράκ και το Πακιστάν - με αυτή τη σειρά.³⁴ Από τις χώρες που διατηρούν και επιβάλλουν τη θανατική ποινή για κοινά εγκλήματα στις Η.Π.Α, αυτή επιβάλλεται σχεδόν αποκλειστικά σε περιπτώσεις ανθρωποκτονιών, παρόλο που κάποιες πολιτείες των Η.Π.Α επιφυλάσσουν στη νομοθεσία τους την ποινή αυτή για αδικήματα όπως ο βιασμός και το εμπόριο μεγάλης ποσότητας ναρκωτικών, χωρίς όμως να κάνουν χρήση της ποινής επί αυτών των αδικημάτων.³⁵ Στην Κίνα η θανατική ποινή επιβάλλεται εκτός από το έγκλημα της ανθρωποκτονίας, για εγκλήματα σχετιζόμενα με τη διακίνηση ναρκωτικών, για εγκλήματα σχετιζόμενα με τρομοκρατικές ενέργειες, για οικονομικά και πολιτικά εγκλήματα, για βιασμό ανηλίκου κ.ά. και ως μέθοδος εκτέλεσης χρησιμοποιείται η θανάσιμη ένεση.³⁶

Στο Ιράν η θανατική ποινή επιβάλλεται για το έγκλημα της ανθρωποκτονίας, για το βιασμό, για το εμπόριο και την κατοχή (μίας ορισμένης ποσότητας) ναρκωτικών, για τις ομοφυλοφιλικές σεξουαλικές σχέσεις, για τη μοιχεία, για οικονομικά και πολιτικά εγκλήματα, τη βλασφημία κ.ά. και η εκτέλεση γίνεται κυρίως δια απαγχονισμού, συχνά σε δημόσια θέα, ενώ από τον Ποινικό Κώδικα προβλέπονται επιπλέον ως μέθοδοι εκτέλεσης ο λιθοβολισμός, ο πυροβολισμός και η κατακρήμνιση από ύψωμα, αν και πλέον δε χρησιμοποιούνται.³⁷ Στη Σαουδική Αραβία επιβάλλεται για τα εγκλήματα της ανθρωποκτονίας, της μοιχείας, του βιασμού, της ληστείας, του εμπορίου και της κατοχής (μίας ορισμένης ποσότητας) ναρκωτικών, για τις ομοφυλοφιλικές σεξουαλικές σχέσεις, για το έγκλημα της προδοσίας και της κατασκοπίας κ.ά. και η εκτέλεση γίνεται δια αποκεφαλισμού ή δια λιθοβολισμού.³⁸

Στο Ιράκ, η θανατική ποινή επιβάλλεται για τα εγκλήματα του φόνου, του βιασμού, της προδοσίας, της εμπορίας ναρκωτικών, για τα εγκλήματα τα σχετιζόμενα με τρομοκρατικές ενέργειες, για το έγκλημα της προδοσίας κ.ά., ενώ η κύρια μέθοδος εκτέλεσης είναι ο απαγχονισμός, ενώ προβλέπεται και η εκτέλεση δια πυροβολισμού αλλά τα τελευταία χρόνια δε γίνεται χρήση της μεθόδου αυτής.³⁹ Στο Πακιστάν επιβάλλεται για το έγκλημα της ανθρωποκτονίας, για το βιασμό, για τη μοιχεία, για το εμπόριο ναρκωτικών, για εγκλήματα

³⁴ <https://www.amnesty.gr/news/articles/article/20723/thanatiki-poini-2016-stoiheia-kai-dedomena>

³⁵ <https://deathpenaltyinfo.org/death-penalty-offenses-other-murder>

³⁶ <https://www.deathpenaltyworldwide.org/country-search-post.cfm?country=China>

³⁷ <https://www.deathpenaltyworldwide.org/country-search-post.cfm?country=Iran>

³⁸ <https://www.deathpenaltyworldwide.org/country-search-post.cfm?country=Saudi+Arabia>

³⁹ <https://www.deathpenaltyworldwide.org/country-search-post.cfm?country=Iraq>

σχετιζόμενα με τρομοκρατικές ενέργειες κ.ά. και η εκτέλεση γίνεται δια απαγχονισμού.⁴⁰ Στις περισσότερες μεσανατολικές χώρες η ισχυρή υποστήριξη ως προς τη διατήρηση της θανατικής ποινής συνδέεται αναμφίβολα με την ολοένα αυξανόμενη επιρροή του ισλαμικού νόμου. Ενώ μόνο δύο αραβικές χώρες εφαρμόζουν τον ισλαμικό νόμο στην ολότητά του (Σαουδική Αραβία και Υεμένη), εντούτοις έχει επηρεάσει δραστικά τη νομική σκέψη σε όλο το μουσουλμανικό κόσμο. Θεωρείται επομένως από πολλούς ως συμβατή με την ιστορία, τη θρησκεία και την πολιτιστική κληρονομιά των μουσουλμανικών χωρών η χρήση και η ύπαρξη της θανατικής ποινής.⁴¹

Η συζήτηση για τη θανατική ποινή, ουσιαστικά η προβληματική γύρω από τη διατήρηση, την κατάργηση ή την επαναφορά της, στις μέρες μας παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς ζούμε σε μία περίοδο οικονομικής κρίσης και στροφής προς το νεοσυντηρητισμό, όπου βασικές αξίες και ελευθερίες συχνά τίθενται υπό αμφισβήτηση. Η ανεργία, η φτώχεια, η εισροή μεταναστευτικών ρευμάτων, είναι θέματα που αφενός δημιουργούν οριακές καταστάσεις όπου ωθούν τα άτομα σε παραβατικές συμπεριφορές, αποτελώντας συχνά τη μόνη λύση προς επιβίωση, διαρρηγνύουν την κοινωνική συνοχή, απορρίπτουν κοινωνικές και ανθρωπιστικές αξίες χρόνια παγιωμένες και αφετέρου δημιουργούν στους πολίτες αισθήματα ανασφάλειας, φόβου και εκδικητικότητας με τη θανατική ποινή να φαντάζει συχνά ως δέλεαρ, ως ένα ισχυρό όπλο στα χέρια της πολιτείας για να πατάξει την εγκληματικότητα και τη διαφθορά που χαρακτηρίζουν τις σύγχρονες κοινωνίες. Για την πληρέστερη κατανόηση, όμως, του θεσμού της θανατικής ποινής, κρίνεται απαραίτητη μία ιστορική και κοινωνιολογική ανάλυσή της, να εξετασθεί η σκοπιμότητα και η χρήση της στον τομέα της αντεγκληματικής πολιτικής, οι διαφοροποιήσεις της αναφορικά με το χρόνο και τον τόπο εφαρμογής της, ώστε να μπορούν να εξαχθούν ασφαλέστερα συμπεράσματα για τη λειτουργία της και τους ποινολογικούς σκοπούς που αυτή εξυπηρετεί.

⁴⁰<https://www.deathpenaltyworldwide.org/country-search-post.cfm?country=Pakistan>

⁴¹R. Hood, *The Death Penalty*..... ό.π., σελ. 25 - 26

III. ΙΣΤΟΡΙΑ – ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΘΑΝΑΤΙΚΗΣ ΠΟΙΝΗΣ

Η ποινή θα πρέπει να ειδωθεί ως ένα κοινωνικό φαινόμενο σε άμεση συνάρτηση με το ιστορικό γίνεσθαι και όχι ως ένας θεσμός αυθύπαρκτος και αυτοτελής. Τόσο η ίδια η έννοια και η χρήση της ποινής όσο και οι μορφές ποινικού κολασμού που επιλέγει μία κοινωνία μόνο μέσα από το εκάστοτε δοσμένο ιστορικό - κοινωνικό πλαίσιο μπορούν να ερμηνευθούν. Η διαδρομή λοιπόν που η θανατική ποινή, εν προκειμένω, ακολούθησε μέσα στις ανθρώπινες κοινωνίες, κάθε άλλο παρά ένα τυχαίο γεγονός αποτελεί. Η συχνότητα της χρήσης της και οι μέθοδοι εκτέλεσής της εξυπηρετούν κάθε φορά, σε κάθε ιστορική στιγμή, διαφορετικούς σκοπούς και διαμορφώνονται από ένα πλήθος παραγόντων · ιστορικούς, κοινωνικούς, πολιτικούς, πολιτισμικούς κ.ο.κ.

Η πορεία της θανατικής ποινής στο δυτικό κόσμο υπήρξε κοινή και εξηγείται καθώς αυτή συνδέεται με το πλαίσιο ανάπτυξης του δυτικού πολιτισμού. Όπως ο ιστορικός R.Evans γράφει: « αυτό που προκαλεί έκπληξη είναι το γεγονός ότι παρόμοιες αλλαγές στην ποινολογική πρακτική συνέβησαν παντού περίπου την ίδια περίοδο. Σχεδόν σε όλες τις βασικές ευρωπαϊκές πολιτείες , ο 18^{ος} και ο 19^{ος} αιώνας έφεραν τη μείωση της δημόσιας τιμώρησης , την κατάργηση των βασανιστηρίων, την απαγόρευση των παλαιών αγριοτήτων από τη σκηνή του ικριώματος, και την αποφασιστική στροφή προς τη φυλάκιση. Παντού, στα μέσα του 19^{ου} αιώνα έχουμε την εγκατάλειψη των δημόσιων εκτελέσεων, ή τουλάχιστον τον προορισμό τους σε ένα μικρό αριθμό θεατών, χωρίς ιδιαίτερα τελετουργικά. Σε όλη την Ευρώπη, την ίδια περίοδο παρατηρείται μία κρίση ως προς τη νομιμότητα της θανατικής ποινής».⁴²

Ο Garland χωρίζει τις περιόδους της θανατικής ποινής σε τρεις βασικές περιόδους: στην πρώιμη νεωτερική εποχή (εδώ υπάρχει το μοντέλο του απολυταρχικού κράτους), στη νεωτερική εποχή (εδώ υπάρχει το μοντέλο του φιλελεύθερου κράτους) και στην περίοδο της ύστερης νεωτερικότητας (εδώ υπάρχει το μοντέλο του φιλελεύθερου – δημοκρατικού κράτους). Στις δύο πρώτες περιόδους η θανατική ποινή αποτελεί σημαντική κοινωνική

⁴²D. Garland, A Peculiar Institution..... ό.π.,σελ.74

πρακτική, ενώ στην τρίτη περίοδο επέρχεται η περιθωριοποίησή της και η ραγδαία εξαφάνισή της από τους περισσότερους ποινικούς κώδικες του δυτικού κόσμου, ενώ σε όσες χώρες παρέμεινε, όπως οι Η.Π.Α, άλλαξαν τόσο οι τρόποι εκτέλεσής όσο και η θέση που κατέχει στην κοινωνία.⁴³ Ο ιστορικός αυτός διαχωρισμός θα χρησιμοποιηθεί και στην παρούσα εργασία, καθότι κρίνεται ορθός και ιδιαίτερα εύχρηστος για την ανάλυση του υπό εξέταση φαινομένου.

1. Η πρόμη νεότερη περίοδος⁴⁴

Εδώ αρχίζει η εμφάνιση της οντότητας του κράτος όπως το ξέρουμε σήμερα. Για τη διαμόρφωση των νεοσύστατων κρατών ήταν απαραίτητη η απόκτηση του μονοπωλίου της κυριαρχίας επί της εδαφικής περιοχής του υπό σύσταση κράτους. Τα κράτη άμα τη γενέσει τους ήταν πολιτικά αδύναμα και ασταθή, με πολλούς εσωτερικούς και εξωτερικούς εχθρούς. Αυτή ακριβώς η ιστορική ανάγκη να επιβάλλουν την κυριαρχία τους, οδήγησε σε μία έξαρση της χρήσης της θανατικής ποινής. Στις προηγούμενες περιόδους οι εκτελέσεις αναφέρονται ως ανεπίσημες και μυστικές πράξεις. Πλέον η τιμώρηση δια θανάτου γίνεται προνόμιο της κρατικής εξουσίας, η οποία εξασφαλίζει το μονοπώλιο της νόμιμης βίας και απαγορεύει πρακτικές του παρελθόντος όπως δολοφονίες για βεντέτες και για λόγους εκδίκησης. Οι θανατικές ποινές περνάνε πλέον από έναν νομικό έλεγχο μέσω του βασιλικού συμβουλίου και πλέον γίνονται περισσότερο βίαιες, δημόσιες και με πιο τελετουργικό τρόπο από ό,τι στο μεσαίωνα.

Στην πρόμη νεωτερική εποχή η θανατική ποινή είχε διάφορες χρήσεις όπως τη διατήρηση της τάξης, την απονομή της δικαιοσύνης και την ενίσχυση των κοινωνικών ιεραρχιών. Ακόμα, τμήματα της άρχουσας τάξης κατάφεραν να χρησιμοποιούν τη θανατική ποινή προς διασφάλιση ιδίων συμφερόντων. Η οικονομική σταθερότητα ενδιέφερε το κράτος και προσβολές κατά της ιδιοκτησίας και της περιουσίας που ευθέως απειλούσαν το δημόσιο

⁴³D. Garland, A Peculiar Institution..... ό.π.,σελ.74 - 75

⁴⁴Στο ίδιο, σελ. σελ. 75 επ.

ταμείο καταπνίγονταν αμείλικτα,⁴⁵ για αυτό και η θανατική ποινή επιβαλλόταν και επί κοινών εγκληματιών χωρίς την ίδια επισημότητα με την οποία επιβαλλόταν επί των εχθρών του κράτους. Ο πυρήνας, όμως, της ποινής αυτής, έγκειτο στην επιβεβαίωση, τη διατήρηση και την προστασία της κρατικής εξουσίας. Ακριβώς αυτή την απόλυτη εξουσία του κράτους υποδήλωνε και ο ιδιαίτερα σκληρός τρόπος εκτέλεσης της θανατικής ποινής, θέλοντας να φοβίσει τυχόν εχθρούς και σκεπτικιστές, αφού τα απολυταρχικά κράτη του 17^{ου} και 18^{ου} αιώνα δεν μπορούσαν να κυριαρχήσουν μέσα σε ένα πλαίσιο συναίνεσης των πολιτών, οπότε και κυριαρχούσαν με το φόβο και τη βία. Οι πολιτικές κρίσεις της εποχής, οι απειλές εναντίον του κράτους, πράξεις ανυπακοής, όλα αυτά ήταν λόγοι για αμείλικτη και σκληρή χρήση της θανατικής ποινής.

Υπήρχαν πολλοί διαφορετικοί τρόποι εκτέλεσης της θανατικής ποινής, οι οποίοι εξηγούνταν από την έντονη διαστρωμάτωση των πρώιμων αυτών κρατιδίων. Άλλοι θάνατοι ήταν άγριοι, άλλοι ήπιοι, άλλοι σταματούσαν με το θάνατο του δράστη και άλλοι συνεχίζονταν και μετά την εκτέλεση με την έκθεση του πτώματος και τη μεταθανάτια βεβήλωση (κυρίως επί σοβαρών παραβάσεων). Κάποιοι από τους τρόπους θανάτωσης της εποχής ήταν: ο τροχός, η φωτιά, ο αποκεφαλισμός, ο απαγχονισμός, ο πνιγμός, ο τεμαχισμός, η καύση στην πυρά (κυρίως για εγκλήματα σχετιζόμενα με τη μαγεία και τη θρησκεία). Τα άτομα ανώτερων κοινωνικών τάξεων τύγχαναν μιας πιο ήπιας θανατικής ποινής σε αντίθεση με τα άτομα των χαμηλότερων στρωμάτων. Ο απαγχονισμός παραδοσιακά εθεωρείτο ως ο πιο ντροπιαστικός θάνατος, όπως και κάθε τρόπος θανάτωσης που παραμόρφωνε το σώμα, ενώ ο αποκεφαλισμός ως ο πιο ευγενής.

Ο Foucault στο έργο του «Επιτήρηση και Τιμωρία», τονίζει τη χρήση των βασανιστηρίων στο ποινικό σύστημα απονομής δικαιοσύνης ως το μέσο για την εδραίωση της κρατικής εξουσίας. Βλέπει το βασανιστήριο σαν μία πολιτική ιεροτελεστία, σα μία τελετή εκδήλωσης της εξουσίας, όπου το αδίκημα, σύμφωνα και με το δίκαιο της κλασσικής εποχής, πέρα από την προξενηθείσα ζημία που ενδεχομένως επιφέρει, προσβάλλει τα δικαιώματα

⁴⁵D. Garland, A Peculiar Institution.... ό.π., σελ. 81: Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι αγγλικές νομοθεσίες για τις θανατικές ποινές, όπου μεταξύ του 1688 και του 1820 επεκτάθηκαν τόσο ώστε να περιλαμβάνουν 200 αδικήματα από τα αρχικά πενήντα, σχεδόν όλα κατά της ιδιοκτησίας, δημιουργώντας έναν «Ματωμένο Κώδικα» που υποστήριζε τα ιδιωτικά συμφέροντα χρησιμοποιώντας το δικαίωμα της πολιτείας να σκοτώνει. Το σύστημα της απονομής χάριτος επί των θανατικών ποινών ήταν άλλος ένας μηχανισμός με τον οποίο οι άρχοντες αποκτούσαν εξουσία και κύρος αφού οι υπήκοοι τους τους χρωστούσαν αιώνια ευγνωμοσύνη, δίνοντας του ώρα, χρήματα, υποταγή κ.τ.λ.

«εκείνου που συμβολίζει το νόμο», του ανώτατου, δηλαδή, άρχοντα και τον πλήττει προσωπικά, αφού ο νόμος ισοδυναμεί με τη θέληση του μονάρχη.⁴⁶ Κάθε ασήμαντος εγκληματίας κρύβει μέσα του έναν «μικρό βασιλοκτόνο» και ως εκ τούτου καθίσταται ένας απόλυτος εγκληματίας, αφού πλήττει την ίδια τη φυσική υπόσταση του άρχοντα, παραβαίνοντας τους θεσπισμένους από αυτόν νόμους.⁴⁷ Επομένως, το δικαίωμα επιβολής της τιμωρίας είναι «...λοιπόν κάτι το ανάλογο με το δικαίωμα του μονάρχη να κηρύττει πόλεμο στους εχθρούς του: η τιμωρία που επιβάλλει ανάγεται στο "δίκαιο της σπάθης" (droit de glaive), στο απόλυτο δικαίωμα ζωής και θανάτου που αναφέρεται στο ρωμαϊκό δίκαιο με τις λέξεις *merum imperium*, δικαίωμα του άρχοντα να προβαίνει στην εκτέλεση του νόμου του διατάσσοντας την τιμωρία του εγκλήματος».⁴⁸

Το βασανιστήριο, επομένως, στον 17^ο και ως τις αρχές του 18^ο αιώνα, στόχευε κυρίως στην ενίσχυση της εξουσίας και όχι στην αποκατάσταση της δικαιοσύνης. «το βασανιστήριο, με όλους τους τρομοκρατικούς θεατρινισμούς του που το συνόδευαν, δεν ήταν, λοιπόν, το ζωντανό κατάλοιπο μιας παρωχημένης εποχής. Η πεισματική του σκληρότητα, η λαμπρότητα του, η σωματική βία, η υπέρμετρη επίδειξη δύναμης, το προσεγμένο τελετουργικό του, κοντολογίς, ολόκληρος ο μηχανισμός του εγγραφόταν στην πολιτική λειτουργία του ποινικού συστήματος».⁴⁹ Φυσικά στα κράτη αυτά της απόλυτης μοναρχίας ο κατηγορούμενος στερείτο οποιωνδήποτε δικαιωμάτων και δίκαιης διαδικασίας. Η εκκλησία έπαιζε κεντρικό ρόλο στην ενίσχυση της κρατικής εξουσίας και η εκτέλεση αποτελούσε ένα κοινωνικό αλλά και θρησκευτικό γεγονός, με το δράμα του ικριώματος να ανάγεται στο ερώτημα της σχέσης του ανθρώπου με το Θεό. Η εποχή αυτή βέβαια εκτός από εποχή πίστης ήταν και εποχή προκαταλήψεων και πίστης στη μαγεία. Έτσι η εκτέλεση του καταδικασθέντος συχνά συνοδευόταν από πρακτικές μαγείας όπως η πόση του αίματος του νεκρού ή ο τεμαχισμός του σώματος όπου τα κομμάτια τα έπαιρναν οι άνθρωποι θεωρώντας ότι έχουν θεραπευτικές ιδιότητες. Άλλες φορές η εκτέλεση θεωρούταν ως τοτέμ και την ακολουθούσαν πρακτικές όπως ο σεβασμός και το μη άγγιγμα του πτώματος.⁵⁰

⁴⁶Μ. Φουκώ, *Επιτήρηση και Τιμωρία : η γέννηση της φυλακής*, Ράππα, Αθήνα, 1989, σελ 65

⁴⁷Στο ίδιο, σελ. 72

⁴⁸Στο ίδιο, σελ. 66

⁴⁹Στο ίδιο, σελ 67 - 68

⁵⁰D. Garland, *A Peculiar Institution.....* ό.π., σελ. 79

Οι εκτελέσεις της θανατικής ποινής ήταν σχεδιασμένες ώστε να αποτελούν δημόσιο θέαμα. Οι αρχές μέσα από αυτές επικοινωνούσαν με το κοινό με συμβολικές κινήσεις που περιελάμβαναν πολιτιστικά προτάγματα για το κράτος και την εξουσία. Εν ολίγοις οι εκτελέσεις αποτελούσαν όχι τόσο θεάματα προς παραδειγματισμό όσο τελετουργικά εξουσίας, όπου επιδεικνυόταν η απεριόριστη δύναμη του ανώτατου άρχοντα πάνω στο σώμα του εγκληματία,⁵¹ η οποία απεριόριστη δύναμη γινόταν εμφανής και από τη δυσαναλογία των δυνάμεων, μία δυσαναλογία που ανέκαθεν αποτελούσε μέρος των βασανιστηρίων. «Ένα σώμα εξουθενωμένο, κονιορτοποιημένο, σκορπισμένο στον αέρα, ένα σώμα διαμελισμένο σε χίλια κομμάτια από την απέραντη εξουσία του μονάρχη, αποτελεί όχι μονάχα το ιδανικό αλλά και το πραγματικό όριο της τιμωρίας».⁵² Έτσι η πληγείσα ανώτατη εξουσία ανασυγκροτείται και αποκαθίσταται με λαμπρότητα, δείχνοντας την οργή της απέναντι σε αυτόν που τόλμησε να την περιφρονήσει. Σκοπός της τελετής αυτής είναι, όχι τόσο να επαναφέρει κάποια ισορροπία, όσο να καταδείξει την ανισότητα ανάμεσα στον υπήκοο και τον παντοδύναμο άρχοντα, για αυτό και η εκτέλεση της ποινής γίνεται με τέτοιο τρόπο ώστε να φανερώσει αυτή τη δυσαναλογία και υπερβολή, «ο άρχοντας ή εκείνοι που αντιπροσωπεύουν την ισχύ του - είναι εκείνος που αδράχνει το σώμα του κατάδικου για να το επιδείξει στιγματισμένο, ηττημένο, συντριμμένο...».⁵³

Σύμφωνα με τον Foucault, η βαναυσότητα των ποινών της εποχής και η δημόσια εκτέλεση των θανατικών ποινών «..... δεν ήταν συνέπεια ενός εκδικητικού νόμου υπούλως αποδεκτού. Ήταν το αποτέλεσμα στις κολαστικές τελετουργίες - κάποιου συγκεκριμένου μηχανισμού της εξουσίας: μιας εξουσίας που όχι μονάχα δεν κρύβεται όταν ασκεί άμεσα τη δύναμή της πάνω στα σώματα, αλλά και υπερηφανεύεται και ενισχύεται από τις φυσικές αυτές εκδηλώσεις της · μιας εξουσίας που αυτοεπιβεβαιώνεται ως ένοπλη εξουσία, και που οι λειτουργίες της στην επιβολή της τάξης δεν διαχωρίζονται από τις πολεμικές της λειτουργίες· μιας εξουσίας που προβάλλει τους κανονισμούς και τις υποχρεώσεις σαν προσωπικούς δεσμούς, που η ρήξη τους αποτελεί προσβολή και απαιτεί εκδίκηση· μιας εξουσίας που γι' αυτήν η ανυπακοή είναι πράξη εχθρική, αρχή εξέγερσης, που στην ουσία δε διαφέρει πολύ από τον εμφύλιο πόλεμο· μιας εξουσίας που δεν έχει ανάγκη να αποδείξει γιατί εφαρμόζει τους νόμους της, αλλά να δείξει ποιοί είναι οι εχθροί της, και ποιά υπέρμετρη δύναμη τους

⁵¹Μ. Φουκώ, Επιτήρηση και..... ό.π., σελ. 91 επ.

⁵²Στο ίδιο, σελ. 93

⁵³Στο ίδιο, σελ. 91

απειλεί· μιας εξουσίας που, αφού δε διαθέτει αδιάκοπη επιτήρηση, αναζητά την ανανέωση της αποτελεσματικότητας της στη λαμπρότητα των ειδικών εκδηλώσεών της - μιας εξουσίας που αντλεί νέες δυνάμεις επιδείχνοντας τελετουργικά την αλήθεια της υπερεξουσίας της».⁵⁴

Οι ιστορικοί διαφωνούσαν για τον τρόπο με τον οποίο οι παρατηρητές βίωναν τις εκτελέσεις και εάν όντως περνούσαν σε αυτούς τα επιθυμητά από τους άρχοντες μηνύματα. Πάντως η όλη συμβολική διαδικασία προφανώς και εδραζόταν σε κοινώς αποδεκτές πολιτιστικές και πολιτικές παραδοχές ώστε να γίνεται αντιληπτή από το κοινό.⁵⁵ Η έντονη θρησκευτικότητα της εποχής βοηθούσε στη ίαση και τη χρήση κάθε μορφής συμβόλων και παραβολών. Για παράδειγμα οι άνθρωποι κατανοούσαν ότι ο αποκεφαλισμός με το σπαθί θύμιζε το θάνατο στο πεδίο της μάχης και ως εκ τούτου ήταν πιο ευγενής θάνατος από την καύση στην πυρά και επίσης κατανοούσαν τους θρησκευτικούς παραλληλισμούς ανάμεσα στην εκτέλεση του αμαρτωλού εγκληματία και τη σταύρωση του Χριστού.⁵⁶ Την εποχή αυτή το θέαμα των σαπισμένων πτωμάτων ήταν πολύ κοινό. Όλοι, συμπεριλαμβανομένου και των παιδιών, ήξεραν πως έμοιαζαν τα πτώματα αυτά. Για τον Foucault, «...η "περιφρόνηση" αυτή του ανθρώπινου σώματος και η εξοικείωση των ανθρώπων με το θάνατο οφείλεται στη γενικότερη στάση απέναντι στο θάνατο που επικρατούσε εκείνη την εποχή, μία στάση στην οποία διαφαίνονται οι αξίες του χριστιανισμού περί του φθαρτού της ανθρώπινης ύπαρξης και την πίστη στην μετά θάνατον ζωή και η κατάσταση της εποχής όπου ήταν συχνό φαινόμενο οι αφανισμοί τμημάτων του πληθυσμού από λιμούς και λοιμούς, η τεράστια παιδική θνησιμότητα, η αστάθειας της βίο - οικονομικής ισορροπίας. Όλα αυτά συνέθεταν ένα τοπίο όπου ο θάνατος ήταν ένα γεγονός οικείο και η εξουσία υποκινούσε γύρω από αυτόν τελετουργίες για να τον ενσωματώσει στο σύστημα και να τον καταστήσει αποδεκτό στη συνείδηση του πλήθους».⁵⁷

Ενδιαφέρουσα στο σημείο αυτό (και γενικότερα στην προσπάθεια της ιστορικής και κοινωνιολογικής ανάλυσης της θανατικής ποινής) κρίνεται η παράθεση επί του θέματος των απόψεων των Rusche και Kirchheimer, οι οποίοι με αφετηρία τη μαρξιστική σκέψη

⁵⁴ *M. Φουκώ*, *Επιτήρηση και....* ό.π., σελ. 76

⁵⁵ *Στο ίδιο*, σελ. 86: «Χρησιμοποίηση διαφόρων "συμβολικών" βασανιστηρίων, όπου η μορφή της εκτέλεσης ανάγει στη φύση του εγκλήματος: τρύπημα της γλώσσας των βλασφημών, κάψιμο των ακόλαστων, κόψιμο του χεριού που έχει σκοτώσει· πολλές φορές ο κατάδικος εξαναγκάζεται να κρατά ψηλά το εργαλείο που χρησιμοποίησε για το έγκλημά του - έτσι, στο ένοχο χέρι του Damiens είχε προσδεθεί ό περίφημος σουγιάς και είχε αλειφθεί με θειάφι για να καεί μαζί του.

⁵⁶ *D. Garland*, *A Peculiar Institution....* ό.π., σελ. 84

⁵⁷ *M. Φουκώ*, *Επιτήρηση και....* ό.π., σελ. 73

προσπαθούν να την ερμηνεύσουν και με βάση αυτή να εξηγήσουν το πολυπαραγοντικό φαινόμενο της τιμώρησης και το ρόλο που αυτή επιτελεί. Προσπαθούν να απαντήσουν σε δομικά ερωτήματα, όπως γιατί ένα είδος τιμώρησης υιοθετείται ή εγκαταλείπεται σε μία δοσμένη κοινωνική συνθήκη και μέχρι ποιο βαθμό η ανάπτυξη των ποινολογικών μεθόδων επηρεάζεται από τις βασικές σχέσεις παραγωγής.

Ξεκινώντας, λοιπόν, από βασικές μαρξικές παραδοχές, όπου η βάση είναι το οικονομικό σύστημα κάθε κοινωνίας και οι σχέσεις παραγωγής που επικρατούν σε αυτές καθώς και οι υπόλοιπες κοινωνικές σχέσεις και συνθήκες αποτελούν το εποικοδόμημα, όπου η άρχουσα τάξη καταπιέζει την εργατική, εκμεταλλεόμενη την εργατική της δύναμη και αντλώντας από αυτήν υπεραξία και όπου κανένας θεσμός, και ειδικά το κράτος, δεν είναι ταξικά ουδέτερος και αποτελεί εργαλείο στα χέρια της άρχουσας τάξης, προσπαθούν να εντάξουν την τιμωρία και τις ποινές μέσα σε αυτό το πλαίσιο. Η τιμωρία είναι ένας μηχανισμός ο οποίος εμπλέκεται στην ταξική διαπάλη και στις εκάστοτε σχέσεις μεταξύ πλουσίων και φτωχών και όχι απλά ως μία απάντηση της κοινωνίας στην εγκληματικότητα του κάθε ατόμου ξεχωριστά. Χαρακτηριστικά αναφέρουν: «Η τιμωρία δεν υφίσταται αυτή καθαυτή, αλλά υφίσταται μόνο μέσα σε συμπαγή συστήματα τιμωρίας και σε συστήματα συγκεκριμένων ποινικών τιμωριών. Το αντικείμενο μελέτης μας επομένως θα είναι η τιμωρία σε συγκεκριμένες εκφάνσεις της».....«Κάθε σύστημα παραγωγής τείνει να εφευρίσκει τιμωρίες που ανταποκρίνονται στις σχέσεις παραγωγής που ενυπάρχουν σε αυτό».....«Η τιμωρία πρέπει να κατανοηθεί ως ένας κοινωνικό φαινόμενο απαλλαγμένο τόσο από τη δικαιοκρατική του έννοια όσο και από τους κοινωνικούς σκοπούς που εξυπηρετεί. Δεν αρνούμαστε ότι η τιμωρία έχει συγκεκριμένους σκοπούς αλλά αρνούμαστε ότι μπορεί να κατανοηθεί ως φαινόμενο μόνο με βάσει τους σκοπούς αυτούς».⁵⁸

Πιστεύουν πως η αγορά εργασίας, μαζί με τη δημογραφική αύξηση του πληθυσμού, τείνουν να καθορίζουν την κοινωνική αξία της ανθρώπινης ζωής. Σε περιόδους όπου το εργατικό δυναμικό είναι άφθονο, η ποινική πρακτική έχει το περιθώριο να μην υπολογίζει τις ανθρώπινες ζωές, όπως συνέβαινε στα τέλη της μεσαιωνικής εποχής όπου οι θανατικές και οι σωματικές τιμωρίες ήταν διαδεδομένες. Όταν, όμως, η ζήτηση για εργατικό δυναμικό υπερβαίνει την προσφορά, όπως συνέβαινε την περίοδο του μερκαντισμού σε ορισμένα

⁵⁸D.Garland, *Punishment and Modern Society: a study in social theory*, Oxford University Press, Clarendon Press, Oxford, 1990, σελ. 90 επ.

μέρη της Ευρώπης, τότε το κράτος και οι ποινικοκατασταλτικοί του μηχανισμοί διστάζουν να σπαταλήσουν το πολύτιμο εργατικό δυναμικό και υποχρεώνουν τους παραβάτες του νόμου να δουλέψουν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο. Αυτό το αποδεικνύουν ποινές όπως η σκλαβιά σε γαλέρες, η μεταφορά στις αποικίες και τα καταναγκαστικά έργα όπου οι ποινές ήρθαν να καλύψουν της κρατικές ανάγκες της οικονομίας.

Στις αρχές της Μεσαιωνικής εποχής, πριν από την εμφάνιση των καπιταλιστικών σχέσεων παραγωγής και της συγκέντρωσης της κρατικής δύναμης, το φαινόμενο του εγκλήματος αντιμετωπιζόταν ως ένα ζήτημα ιδιωτικής εκδίκησης ή διευθέτησης μεταξύ των άμεσα εμπλεκόμενων μερών, με τα πρόστιμα και τη μεταμέλεια να αποτελούν τις πιο συνηθισμένες μορφές διευθέτησης διαφορών. Το 14^ο και το 15^ο αιώνα όμως μια σειρά από εξελίξεις, με κυριότερη την ανάδυση των κεντρικών κρατικών δυνάμεων που επιθυμούσαν να εδραιώσουν την κυριαρχία τους και να απολαύσουν τα οικονομικά οφέλη που μπορούσαν να αποκομίσουν από την επιβολή προστίμων σε όσους διατάρασσαν τη δημόσια ειρήνη, μετέβαλαν την ιδιωτική φύση του μεσαιωνικού ποινικού δικαίου και το κατέστησαν ένα όργανο επιβολής κυριαρχίας. Επομένως, η ποινή μεταφέρεται από τις τοπικές κοινότητες στις κεντρικές αρχές του κράτους και το πρόστιμο αντί να δίνεται στο θιγόμενο μέρος δίνεται στο κράτος. Έτσι το πρόστιμο επιβάλλεται επί πλουσίων ενώ οι φτωχοί εγκληματίες που δεν μπορούν να το πληρώσουν υφίστανται σωματικές ποινές. Την ίδια περίοδο μία σειρά από παράγοντες συνέβαλαν στη δημιουργία ενός εξαθλιωμένου φτωχού πληθυσμού που για να επιβιώσει επιδόθηκε σε εγκληματικές ενέργειες που απειλούσαν την ιδιοκτησία και τη δημόσια τάξη, και αυτό οδήγησε τις αρχές να δράσουν βίαια και με κατασταλτικά μέτρα.

Έτσι, τα τέλη της μεσαιωνικής εποχής χαρακτηρίζονται από σκληρές, σωματικές τιμωρίες που μπορεί να ήταν από απλό μαστίγωμα και στιγματισμό μέχρι βίαιες μορφές ακρωτηριασμού, εκτέλεσης και έκθεσης των πτωμάτων. Αυτές οι βαρβαρότητες δεν μπορούν, θεωρούν οι Rusche και Kirchheimer να αποδοθούν απλά σε ένα αίσθημα πρωτόγονης σκληρότητας μίας εποχής που έχει περάσει ανεπιστρεπτί. Προφανώς εμπειρείχαν οι τιμωρίες αυτές ένα κάποιο αίσθημα σαδισμού, αλλά η βιαιότητα, και συγκεκριμένα η έκφρασή της σε δικαστικές πρακτικές, αποτελεί από μόνη της ένα κοινωνικό φαινόμενο με συγκεκριμένες συνθήκες ύπαρξης και πρέπει να εξηγηθεί με βάση τις κοινωνικές σχέσεις μέσα στις οποίες ενυπάρχει. Τη συγκεκριμένη εποχή, θεωρούν, ότι υπήρχε πληθώρα εργατικού δυναμικού, κυρίως στα ανερχόμενα αστικά κέντρα και έτσι η ανθρώπινη ζωή άρχισε να υποβαθμίζεται

και δημιουργήθηκε πίεση για μία ποινικοκατασταλτική πολιτική που έμοιαζε κάπως με γενοκτονία, μειώνοντας έτσι την αύξηση του πληθυσμού.⁵⁹

Ο Foucault, αναφερόμενος στους Rusche και Kirchheimer, φαίνεται σε γενικές γραμμές να συμφωνεί με τη θεωρία τους, φυσικά όμως ο ίδιος τη διαφοροποιεί και την εξελίσσει, αναφέροντας πως: «Από το αξιολογικό βιβλίο των Rusche και Kirchheimer θα μπορούσε κανείς να συγκρατήσει ορισμένα ουσιαστικά σημεία. Και πρώτα πρώτα, ότι πρέπει να αποβάλουμε την ψευδαίσθηση πως η ποινή είναι πάνω απ' όλα (αν όχι αποκλειστικά) ένας τρόπος καταστολής των αδικημάτων, και πως σ' αυτόν το ρόλο της - ανάλογα με τις κοινωνικές μορφές, τα πολιτικά συστήματα ή τις θρησκευτικές πεποιθήσεις - μπορεί να δείχνει αυστηρότητα ή επιείκεια, να στρέφεται προς τον εξιλασμό ή να αποβλέπει στην επίτευξη μιας επανόρθωσης, να έχει σαν στόχο την ποινική δίωξη των ατόμων ή τον προσδιορισμό συλλογικών ευθυνών. Να αναλύουμε μάλλον τα "συγκεκριμένα κολαστικά συστήματα", να τα μελετάμε σαν κοινωνικά φαινόμενα που δεν είναι δυνατό να καταλογιστούν μόνο στη δικαστική δομή της κοινωνίας ούτε και στις θεμελιακές ηθικές της επιλογές - να τα επαναφέρουμε στο λειτουργικό τους πεδίο, όπου η κύρωση των εγκλημάτων δεν είναι το μοναδικό στοιχείο - να αποδείξουμε πως τα κολαστικά μέτρα δεν είναι απλώς "αρνητικοί" μηχανισμοί που επιδιώκουν την καταστολή, την παρεμπόδιση, τον αποκλεισμό, τον περιορισμό - αλλά πώς είναι συνδεδεμένα με μια ολόκληρη σειρά από θετικές και χρήσιμες ενέργειες, που έργο τους είναι να τα υποστηρίζουν (και μ' αυτή την έννοια, αν οι νόμιμες ποινές είναι φτιαγμένες για να τιμωρούν τα αδικήματα, θα μπορούσαμε να πούμε πως ο ορισμός των αδικημάτων και η δίωξή τους είναι, αντίθετα, φτιαγμένοι για να διατηρούν τους κλαστικούς μηχανισμούς και τις λειτουργίες τους)».

Με βάση τα παραπάνω, οι Rusche και Kirchheimer: «συσχετίζουν τα διάφορα κολαστικά συστήματα με τα συστήματα παραγωγής, απ' όπου αντλούν τις ενέργειες τους: έτσι, στην οικονομία της δουλείας, ρόλος των κολαστικών μηχανισμών είναι να προσκομίσουν ένα συμπλήρωμα από εργατικά χέρια - και να διαμορφώσουν μια "αστική" δουλειά παράλληλη μ' εκείνη που εξασφαλίζεται από τους πολέμους ή από το εμπόριο - στη φεουδαρχία, και σε μια εποχή όπου ελάχιστη είναι η νομισματική και η παραγωγική

⁵⁹D.Garland, Punishment and Modern..... ό.π., σελ 97

ανάπτυξη, έχουμε μια απότομη αύξηση των σωματικών τιμωριών - στις περισσότερες περιπτώσεις το σώμα είναι το μόνο προσιτό αγαθό».⁶⁰

Θεωρεί δικαιολογημένη την άποψη των Rusche και Kirchheimer πως τα βασανιστήρια είναι αποτέλεσμα ενός συστήματος παραγωγής στο οποίο η εργατική δύναμη δε έχει τη χρησιμότητα ούτε και την εμπορική αξία που θα αποκτήσει σε μεταγενέστερες οικονομίες βιομηχανικού τύπου. Αναμφισβήτητο είναι, επίσης, πως η «περιφρόνηση» του ανθρώπινου σώματος ανάγεται σε μια γενικότερη στάση απέναντι στο θάνατο - και στη στάση αυτή μπορεί κανείς να διαγνώσει τόσο τις αξίες που χαρακτηρίζουν τον χριστιανισμό, όσο και μια κατάσταση δημογραφική και, κατά κάποιον τρόπο, βιολογική: οι αφανισμοί από τις αρρώστιες και από την πείνα, οι περιοδικές εκατόμβες από τις επιδημίες, η τεράστια θνησιμότητα των παιδιών, η αστάθεια της βίο - οικονομικής ισορροπίας - όλα αυτά καθιστούσαν οικείο το θάνατο και υποκινούσαν γύρω από αυτόν τελετουργίες για την ενσωμάτωσή του στο σύστημα, για να τον καταστήσουν αποδεκτό και να δώσουν κάποιο νόημα στη μόνιμη απειλή του».⁶¹

2. Η νεωτερική περίοδος⁶²

Η θανατική ποινή, όπως υπήρχε την πρώιμη νεωτερική περίοδο, είχε εξαφανιστεί από τα περισσότερα μέρη της Ευρώπης και της Αμερικής μέχρι τις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Η μετάβαση αυτή από το ένα μοτίβο θανατικής ποινής στο άλλο συνέβη μέσα στο γενικότερο πλαίσιο αλλαγής του ευρωπαϊκού πολιτειακού συστήματος. Τα νεοϊδρυθέντα κράτη του 17^{ου} αιώνα έδωσαν τη θέση τους στις πεφωτισμένες μοναρχίες του 18^{ου} αιώνα και σταδιακά στα ενοποιημένα και γραφειοκρατικοποιημένα κράτη - έθνη του 19^{ου} αιώνα. Στα τέλη του 18^{ου} αιώνα οι κυβερνήτες μείωναν τις θανατικές ποινές, υποκαθιστώντας τις με τη μεταφορά στις αποικίες, την καταναγκαστική εργασία σε δημόσια έργα, τον μακροχρόνιο εγκλεισμό σε

⁶⁰Μ. Φουκώ, Επιτήρηση και..... ό.π., σελ. 37 - 38

⁶¹Στο ίδιο, σελ. 73 - 74

⁶²D. Garland, A Peculiar Institution..... ό.π., σελ 88 επ.

φυλακές που είχαν αρχίσει να εμφανίζονται. Ο 19^{ος} αιώνας θα γινόταν ο αιώνας των σωφρονιστικών καταστημάτων και με την μείωση της επιβολής των ποινών της μεταφοράς στις αποικίες και των καταναγκαστικών έργων, η μακροχρόνια φυλάκιση, με την ταυτόχρονη ανάπτυξη των εθνικών συστημάτων φυλακής, την ασφάλεια και την αυστηροποίησή τους, σταδιακά αντικατέστησε τη θανατική ποινή για τα πιο σοβαρά εγκλήματα. Από την εμπειρία των φυλακών γεννήθηκε μία νέα ποινολογία που απέρριπτε την ανταπόδοση, αγκάλιαζε την αναμόρφωση και τόνιζε τον θετικό, ωφελμιστικό χαρακτήρα των φυλακών. Ο αριθμός των εκτελέσεων στα δυτικά κράτη μειώθηκε · μέχρι τη δεκαετία του 1890 άρχισαν να εγκαθιδρύουν θεσμούς σωφρονιστικής πολιτικής (υφ' όρων απόλυση, αναμορφωτικές φυλακές κτλ.) που προωθούσαν αναμορφωτικούς στόχους. Στην αρχή του 20^{ου} αιώνα, οι αλλαγές στη δομή της κρατικής δύναμης και του ποινικού ελέγχου είχαν καταστήσει τη θανατική ποινή λιγότερο απαραίτητη και οι αλλαγές στην κυρίαρχη ιδεολογία και κουλτούρα την είχαν καταστήσει λιγότερο νομιμοποιημένη. Τα κράτη πλέον θεσμοθετούν τις δυνατότητες κοινωνικού ελέγχου επί των πολιτών, μέσα από τη φορολόγηση, τις γραφειοκρατίες και τις νομικές ρυθμίσεις και προάγουν νέες πηγές συναίνεσης των πολιτών όπως ο εθνικισμός, η δημοκρατία, η σχέση του κράτους και των πολιτών . Γίνονται, λοιπόν, πιο ισχυρά σαν οντότητες οπότε και εκλείπει η ανάγκη χρήσης εκτεταμένης βίας. Η θανατική ποινή, πλέον, διέρχεται μέσα από τον μηχανισμό απονομής της ποινικής δικαιοσύνης και παύει να αποτελεί απλά ενάσκηση της δύναμης της πολιτικής εξουσίας όπως στο παρελθόν.

Η θανατική ποινή της νεωτερικής εποχής δεν αποτελεί πλέον μία αδιαμφισβήτητη έκφραση της κυρίαρχης δύναμης αλλά ένα εργαλείο αντεγκληματικής πολιτικής όπως κάθε άλλο. Παρόλο που είχαν αρχίσει να υπάρχουν αμφιβολίες ως προς τη χρήση της και τη νομιμότητά της, χρησιμοποιείτο γιατί πιστευόταν ότι εξυπηρετούσε ανθρωπιστικούς σκοπούς: την αποτροπή του εγκλήματος, τη διάσωση αθώων ζώων, την επιβολή πόνου με τη δυνατότητα δημιουργίας οφέλους. Αυτό που παλιά αποτελούσε μία τραγική αναγκαιότητα πλέον έγινε μία ενδεχόμενη λύση και επιλογή.

Στην νεωτερική εποχή η θανατική ποινή θεωρήθηκε ως κάτι εγγενώς προβληματικό, όσο περισσότερο τα κράτη στρέφονταν προς τη φιλελεύθερη δημοκρατία και αργότερα προς πολιτικές κοινωνικής πρόνοιας. Από το Διαφωτισμό και έπειτα, η θανατική ποινή αμφισβητήθηκε από τι φιλελεύθερες ιδέες και τα αισθήματα ανθρωπισμού των επιστημόνων

και της μεσαιας τάξης και των πολιτικών και θρησκευτικών αρχηγών τους.⁶³ Πλέον απορρίπτονται οι παραδοσιακές συλλήψεις της απολυταρχικής δικαιοσύνης και εμφανίζεται η ιδέα της προστασίας της ανθρώπινης ζωής και του περιορισμού της κρατικής βίας. Τα τέλη του 18^{ου} και οι αρχές του 19^{ου} αιώνα ήταν μία περίοδος γόνιμης κριτικής και αμφισβήτησης επί του θέματος, με κομβικό σημείο το 1764 όπου ο Beccaria εκδίδει το βιβλίο- ορόσημο «Περί ποινών και αδικημάτων», ασκώντας κριτική στη θανατική ποινή και στην απολυταρχική ποινική δικαιοσύνη. Έκτοτε ξεκίνησε ένα μεγάλο κύμα αμφισβήτησης της θανατικής ποινής. Για να απαντηθούν αυτές οι κριτικές αναπτύχθηκαν νέες δικαιολογήσεις της θανατικής ποινής. Πλέον η φιλοσοφία της εποχής υπέρ της θανατικής ποινής στηρίχθηκε στα γραπτά των Kant, Hegel, Bentham και Mill. Δε δικαιολογούν τη θανατική ποινή ως μία τραγική αναγκαιότητα αλλά ως ηθικό καθήκον της πολιτείας να αποδώσει στους δράστες το κακό που προξένησαν (just retribution) κα ως ένα αποτρεπτικό όπλο που μπορεί να σώσει αθώες ζωές. Για πρώτη φορά επομένως η θανατική ποινή θεωρήθηκε ως ένα ανθρωπιστικός θεσμός. Η καταδίκη των δολοφόνων σε θάνατο ήταν ένας τρόπος έκφρασης του σεβασμού προς την ανθρώπινη ζωή. Για τη νέα δικαιολόγηση της θανατικής ποινής χρειαζόταν να αναπτυχθεί μία νέα ρητορική ώστε να δικαιολογηθεί η επιβολή της σε άτομα τα οποία ξεκίνησαν να παρουσιάζονται ως τέρατα, απάνθρωπα όντα.

Ο Foucault παρατηρεί αυτό το φαινόμενο στη Γαλλία του 19^{ου} αιώνα, λέγοντας πως η τερατώδης μορφή των εγκληματιών έγινε κύρια αιτία δικαιολόγησης της θανατικής καταδίκης. Για να σκοτωθεί το καταδικασμένο πρόσωπο θα έπρεπε πρώτα να απομονωθεί από το ανθρώπινο είδος. Το ίδιο παρατηρεί και η K.Haltunnen στις Η.Π.Α στο τέλος του 18^{ου} αιώνα: «...το αίσθημα του τρόμου παίρνει τη θέση του προηγούμενου αισθήματος συμπάθειας προς τον καταδικασμένο σε θάνατο εγκληματία, βλέποντας τον φονιά σαν κάτι ηθικά ξένο....». Στη δημιουργία της όλης φιλολογίας περί τερατόμορφων ανθρώπων και παραφύσεων συνέβαλε αποφασιστικά η ανάδυση της θετικής κατεύθυνσης της εγκληματολογίας, όπου η ιατρική, η βιολογία και η ψυχιατρική προσπάθησαν να ερμηνεύσουν το εγκληματικό φαινόμενο και να δώσουν στον εγκληματία το στίγμα του

⁶³D. Garland, A Peculiar Institution..... ό.π., σελ. 94

τέρατος,⁶⁴ δίνοντας έτσι μία επιστημονική νομιμότητα στη χρήση της θανατικής ποινής, κάτι που μέχρι και σήμερα εμφανίζεται στην αμερικανική κοινωνία.⁶⁵

Πλέον οι εκτελέσεις γίνονταν μέσα στις φυλακές και όχι στις δημόσιες πλατείες και είχαν ως κύριους στόχους του εγκληματίες παραβάτες και όχι τους πολιτικούς εχθρούς. Αυτό δε σημαίνει, όμως, ότι ξαφνικά είχε χάσει τη σύνδεσή της με την πολιτική διαδικασία. Σε αντίθεση με άλλες ποινές, οι οποίες επιβάλλονταν χωρίς καμία άμεση ανάμειξη των υπουργών, η εκτέλεση της θανατικής ποινής τυπικά απαιτούσε την έγκριση κάποιου υψηλά ιστάμενου μέλους της κυβέρνησης. Επομένως, οι πολιτικές τοποθετήσεις πάντα έπαιζαν ρόλο σε αποφάσεις για εκτέλεση ή απονομή χάριτος, πλέον όμως τα πολιτικά αυτά συμφέροντα ανάγονται στις επιρροές και τη δύναμη του κάθε πολιτικού κόμματος και όχι στην ανησυχία για τη διατήρηση της κρατικής εξουσίας.⁶⁶

Η θανατική ποινή την εποχή αυτή χρησιμοποιείται για ένα μικρότερο φάσμα εγκλημάτων. Αποκλείεται, δηλαδή, η χρήση της για εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας, για ηθικές προσβολές, για θρησκευτικά εγκλήματα, και επιβάλλεται για τα πιο σοβαρά εγκλήματα κατά του ατόμου, κυρίως για το φόνο, αποτελώντας έτσι ένα *ultimum refugium* στο οποίο καταφεύγει ο νομοθέτης. Στόχος της είναι τα άτομα που είχαν βλάψει άλλους ή απειλούσαν τη δημόσια ασφάλεια και όχι τα άτομα που απειλούσαν την πολιτεία. Οι τρόποι εκτέλεσης δεν είναι οι βασανιστικοί και ατιμωτικοί τρόποι της παλαιότερης εποχής, παρότι σε ορισμένες περιπτώσεις συχνά επικουρούταν από σωματική και ντροπιαστική τιμωρία, αλλά υπάρχει ένας πανομοιότυπος θάνατος για όλους, καθώς μειώθηκαν οι μεγάλες διαφορές στην κοινωνική διαστρωμάτωση και αναπτύχθηκαν οι σύγχρονες ευαισθησίες που δε δέχονταν το βασανισμό έτερου ανθρώπινου όντος.⁶⁷ Στόχος ήταν η ταχύτητα της εκτέλεσης και η αποτελεσματικότητά της. Με τη μετακίνηση του συμβάντος από τους δημόσιους χώρους στην αυλή της φυλακής, οι αρχές βάζουν την εκτέλεση μακριά από το χώρο της κοινωνικής ζωής, καθιστώντας την διακριτή από την καθημερινή ζωή στην οποία παλιά είχε ενσωματωθεί. Η εκτέλεση πλέον είχε γίνει αμυντική και όχι δεικτική, με μειωμένη δυνατότητα

⁶⁴ *M. Φουκό*, *Επιτήρηση και...* ό.π., σελ. 133 – 134: «...Από τη μια μεριά, ο εγκληματίας, στιγματισμένος σαν κοινός εχθρός, και που όλοι έχουν συμφέρον να τον καταδιώξουν, τίθεται έξω από το κοινωνικό συμβόλαιο, χάνει την ιδιότητα του πολίτη, και εμφανίζεται σαν να εμπεριέχει κάτι από την αγριότητα της φύσης· εμφανίζεται ως ο κακούργος, το τέρας, ίσως ο τρελός, ο άρρωστος, και αργότερα ο "ανώμαλος"».

⁶⁵ *D. Garland*, *A Peculiar Institution...* ό.π., σελ. 96

⁶⁶ Στο ίδιο, σελ. 90

⁶⁷ Στο ίδιο, σελ. 91 επ.

παρακολούθησής της.⁶⁸ Όπως γράφει ο Michael Madow: «η σύγχρονη θανατική ποινή μεταφέρθηκε τριπλά από τη ζωή της κοινότητας: χωροταξικά, από έναν εξωτερικό ανοικτό χώρο στο εσωτερικό μίας φυλακής με ψηλά τείχη, γεωγραφικά, από τον τόπο όπου έγινε ο φόνος σε μία κρατική φυλακή που ενδεχομένως βρίσκεται μίλια μακριά και επιστημολογικά, από τη σφαίρα της καθημερινότητας όπου οι άνθρωποι έβλεπαν ιδίοις όμμασι τις εκτελέσεις στη σφαίρα ενός αφηρημένου γεγονότος το οποίο οι άνθρωποι πληροφορούνταν μέσα από τις εφημερίδες». Πλέον δεν ενέχει η θανατική ποινή τη συμβολική σημασία που είχε στο παρελθόν. Η εκτέλεση έγινε απλά ένας τρόπος επιβολής θανάτου και μόνον αυτό. Η θανατική ποινή επίσης απώλεσε μεγάλο μέρος του θρησκευτικού της χαρακτήρα, θεωρώντας τον χαρακτήρα αυτό άσχετο και συχνά αντιπαραγωγικό με τους σκοπούς της θανατικής ποινής. Οι κληρικοί παρέμειναν στον προσκήνιο, σε έναν καθαρά ιδιωτικό παρηγορητικό ρόλο προς το μελλοθάνατο. Η εκκοσμίκευση κατέστησε τη θανατική ποινή μία κρατική υπόθεση θανάτωσης και όχι μία ενσάρκωση της θέλησης του Θεού.⁶⁹

Σύμφωνα με τη θεωρία των Rusche και Kirchheimer, η μεταστροφή αυτή των κρατών οφείλεται στο ότι προς το τέλος του 16^{ου} αιώνα τα οικονομικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά αρκετών ευρωπαϊκών χωρών ξεκίνησαν να αλλάζουν, επιφέροντας σημαντικές αλλαγές στις κοινωνικές τους πολιτικές και στις μεθόδους που χρησιμοποιούσαν για να τιμωρούν τους παραβάτες. Στην πραγματικότητα ο έλεγχος του πληθυσμού είχε επιτευχθεί από τους πολέμους, τις επιδημίες και τους λιμούς, ενώ ταυτόχρονα δόθηκε ευκαιρία ανάπτυξης του εμπορίου, των αγορών και των εργοστασίων μέσω των νέων θαλάσσιων εμπορικών δρόμων, των κατακτήσεων των αποικιών, της απόκτησης των πολύτιμων μετάλλων και της αυξανόμενης καταναλωτικής ζήτησης από τους εύπορους πληθυσμούς των πόλεων. Σε αντίθεση με τον προηγούμενο αιώνα, η νέα εμπορική εποχή αντιμετώπιζε έλλειψη εργατικού δυναμικού, τα μεροκάματα ήταν υψηλά και υπήρχε δυσκολία εξασφάλισης πρόθυμων εργατικών δυνάμεων να δουλέψουν στα εργοστάσια και στο νέο τρόπο παραγωγής. Η εργατική δύναμη, πλέον, ήταν για το κράτος μία από τις βασικές πηγές εσόδων, και οι κρατικές πολιτικές στόχευαν να εκμεταλλευτούν αυτή τη δύναμη της εργατικής τάξης. Επομένως ήταν αυτή η οικονομική λογική και όχι κάποιο αίσθημα

⁶⁸D. Garland, *A Peculiar Institution*..... ό.π., σελ. 93

⁶⁹Στο ίδιο σελ. 91 - 92

ανθρωπισμού που οδήγησε σε σταδιακή εγκατάλειψη της εκτεταμένης χρήσης των θανατικών και σωματικών ποινών και στην εμφάνιση νέων ποινών.⁷⁰

Ο Foucault, μελετώντας και αναλύοντας τις ποινές που η κρατική εξουσία χρησιμοποιεί σε κάθε ιστορική περίοδο και προσπαθώντας να ερμηνεύσει την αντικατάσταση του έως τότε ισχύοντος σκληρού και τιμωρητικού συστήματος από ένα άλλο που θεωρούσε εαυτόν ανθρώπινο, ένα σύστημα που καταπίεζε τα στοιχεία της βίας και της ανοιχτά επιβαλλόμενης κρατικής δύναμης, δίνει πολύτιμες αιτιολογήσεις για τη σταδιακή υποχώρηση της θανατικής ποινής και των σωματικών βασανιστηρίων και την αντικατάστασή τους από τις εναλλακτικές ποινές της φυλάκισης, των καταναγκαστικών έργων και της μεταφοράς στις αποικίες. Η απάντηση που δίνει στα ερωτήματα αυτά γίνεται με όρους πολιτικής και οργάνωσης της δύναμης.

Αρχικά, παρατηρεί πως το 18^ο και το 19^ο αιώνα υπάρχει μία σταδιακή εγκατάλειψη των βασανιστηρίων, η οποία βασίζεται πάνω σε δύο κεντρικούς άξονες. Πρώτον, η ποινή παύει να αποτελεί δημόσιο θέαμα, υπάρχει «εξάλειψη» του θεάματος. Δεύτερον, τερματίζεται η «επιλαβή» του σώματος, εξουδετερώνεται ο πόνος. Τονίζει, βέβαια, πως η σχέση σώματος - τιμωρίας συναντάται και στην ποινή της φυλάκισης, καθώς η φυλάκιση διατηρεί στην πράξη κάποιο ποσοστό σωματικού πόνου (ξύλο, σεξουαλική αποστέρηση, πείνα), όμως στη φυλακή το σώμα κατέχει τη θέση του οργάνου, επεμβαίνουν σε αυτό για να στερήσουν το άτομο από μία ελευθερία. Τα δύο αυτά προαναφερθέντα σημεία αποδεικνύονται και από τις σύγχρονες τελετουργίες της θανατικής εκτέλεσης, όπου ο θάνατος είναι στιγμιαίος, ανώδυνος, κεκλεισμένων των θυρών και ίδιος για όλους ανεξαιρέτως κοινωνικής τάξης.⁷¹

Στη συνέχεια αναφέρει πως ένα βασικό αίτιο για την υποκατάσταση των «φρικαλέων» ποινών με «τιμωρίες που διεκδικούν την τιμή να είναι "ανθρωπιστικές"»⁷² είναι ο ρόλος του λαού στις δημόσιες εκτελέσεις και τα βασανιστήρια. Ο λαός, ο οποίος συμμετέχει στο θέαμα της εκτέλεσης, με σκοπό το θέαμα αυτό να του προκαλέσει τρόμο και παράδειγμα προς παραδειγματισμό, ώστε να απόσχει από εγκληματικές πράξεις, υπάρχει ο κίνδυνος να προβάλει άρνηση στην κολαστική εξουσία, ακόμα και να εξεγερθεί. Ειδικά όταν καταδικάζεται σε θάνατο ένας άνθρωπος των φτωχών κοινωνικών στρωμάτων ο λαός είναι

⁷⁰D.Garland, Punishment and Modern..... ό.π., σελ. 98 επ.

⁷¹M. Φουκώ, Επιτήρηση και..... ό.π., σελ.20 επ.

⁷²Στο ίδιο, σελ. 77

πολύ πιθανό να τον ηρωοποιήσει, να συμπάσχει μαζί του, ειδικά επειδή αν το ίδιο με αυτόν αδίκημα το είχε διαπράξει ένας ευγενής θα τύγχανε ευνοϊκότερης μεταχείρισης.⁷³ Ο λαός στις τελετουργίες αυτές νιώθει την απειλή της νόμιμης βίας. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Foucault: «Αλλά προπάντων - κι εδώ είναι πού τα έκτροπα αυτά μετατρέπονταν σε πολιτικό κίνδυνο - σε καμιά άλλη περίπτωση όσο σ' αυτές τις τελετουργίες, που θα έπρεπε να επιδείχνουν την αισχύροτητα του εγκλήματος και την παντοδυναμία της εξουσίας, ο λαός δεν ένιωθε τόσο στενά δεμένος μ' αυτούς υποβάλλονταν στην ποινή - σε καμιά άλλη περίπτωση δεν ένιωθε τόσο πολύ, όπως κι αυτοί, την απειλή της νόμιμης βίας, την ανελέητη και χωρίς μέτρο. Η αλληλεγγύη ενός μεγάλου λαϊκού στρώματος με εκείνους που θα μπορούσαμε να αποκαλέσουμε μικροεγκληματίες, αλήτες, εξεγερμένους φτωχούς, κλεπταποδόχους και μεταπωλητές, δεν παύει να εκδηλώνεται: η αντίσταση στην αστυνομική επιτήρηση, το κυνήγι των χαφιέδων, οι επιθέσεις ενάντια στις περιπόλους και στους αστυνομικούς, είναι τρανή απόδειξη. Και ακριβώς, η ρήξη αυτής της αλληλεγγύης γίνεται τώρα ο κυριότερος στόχος της ποινικής και αστυνομικής καταστολής. Όμως, από την τελετή του βασανιστηρίου, από την επικίνδυνη αυτή γιορτή όπου η βία μπορεί ακαριαία να αναστραφεί, κινδυνεύει να ενισχυθεί πολύ περισσότερο η αλληλεγγύη παρά η εξουσία του δυνάστη. Κα οι μεταρρυθμιστές του 18^{ου} και του 19^{ου} αιώνα δεν θα ξεχάσουν πως οι εκτελέσεις, σε τελευταία ανάλυση, απλώς δεν φόβιζαν το λαό. Γι' αυτό και μια από τις πρώτες επιδιώξεις τους ήταν η πρόταση τους για την κατάργησή τους».⁷⁴

Η ρήξη αυτής της αλληλεγγύης γίνεται τώρα ο κυριότερος στόχος της ποινικής καταστολής και η εξουσία είναι πολύ επιφυλακτική πλέον ως προς τις συνέπειες των διαφορούμενων αυτών τελετών.⁷⁵ Στα τέλη του 17^{ου} αιώνα παρατηρείται μία μείωση των αιματηρών εγκλημάτων, τα οποία αντικαθίστανται από τα εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας. Παρατηρείται εδώ μία απάλυνση των εγκλημάτων πρωτύτερη της απάλυνσης της νομοθεσίας. Αυτό μπορεί να εξηγηθεί από «τη μετατροπή των οικονομικών πιέσεων, από μία γενική άνοδο του επιπέδου ζωής, από μία σημαντική δημογραφική αύξηση, από τον πολλαπλασιασμό του πλούτου και της ιδιοκτησίας, και από την ανάγκη ασφαλείας που συνεπάγεται η απόκτηση του πλούτου».⁷⁶ Πρόκειται για «μια προσπάθεια να εφαρμοστούν οι

⁷³ Μ. Φουκώ, Επιτήρηση και..... ό.π., σελ. 79 επ.

⁷⁴ Στο ίδιο, σελ. 83

⁷⁵ Στο ίδιο, σελ. 85 επ.

⁷⁶ Στο ίδιο, σελ. 103

μηχανισμοί της εξουσίας που πλαισιώνουν τη ζωή των ατόμων για μια προσαρμογή και μια τελειοποίηση των μηχανισμών ενός συστήματος που ασχολείται μ' αυτά και επιτηρεί την καθημερινή τους συμπεριφορά, την ταυτότητά τους, τη δραστηριότητά τους, τις φαινομενικά ασήμαντες κινήσεις τους - για μια διαφορετική πολιτική απέναντι σ' αυτή την πολλαπλότητα σωμάτων και δυνάμεων που αποτελεί έναν πληθυσμό». Η καινούργια αυτή κατάσταση δεν είναι αποτέλεσμα της ανάπτυξης αισθημάτων σεβασμού προς την ανθρώπινη φύση, αφού τα βασανιστήρια δεν έπαυσαν να ισχύουν ακόμα και για δευτερεύοντα εγκλήματα, αλλά αιτιολογείται χάρη της επικρατούσας τάσης «για μια δικαιοσύνη πιο ευέλικτη και πιο επιδέξια, για μια πιο αυστηρή ποινική αστυνόμευση του κοινωνικού σώματος. Σύμφωνα με μια κυκλική διαδικασία, παρεμποδίζεται ολοένα και περισσότερο η διάπραξη βίαιων εγκλημάτων, αυξάνει ή αδιαλλαξία απέναντι στα οικονομικά αδικήματα, ο έλεγχος γίνεται αυστηρότερος, οι ποινικές παρεμβάσεις περισσότερο προληπτικές και πολυπληθέστερες».⁷⁷

Αναφερόμενος στους μεταρρυθμιστές του ποινικού δικαίου στη Γαλλία του 18^{ου} αιώνα, ο Foucault παρατηρεί πως επικρίθηκαν τα προνόμια της δικαιοσύνης, ο αυθαίρετος τρόπος δράσης τόσο αυτής όσο και του ίδιου του βασιλιά και τα ανεξέλεγκτα δικαιώματά της και υποστηρίχθηκε η κατάργηση των βασανιστηρίων στα πλαίσια ενός πνεύματος ανθρωπισμού και φιλελευθερισμού. Κατά τον Foucault, όμως, πραγματικός στόχος της μεταρρύθμισης «δεν είναι τόσο να θεμελιώσει ένα καινούργιο κολαστικό δίκαιο βασισμένο σε πιο δικαιοκρές αρχές, όσο να εδραιώσει μία καινούργια "οικονομία" του κολαστικού δικαίου, να εξασφαλίσει μία καλύτερη κατανομή του, να τον καταστήσει όχι τόσο συγκεντρωμένο σε ορισμένα προνομιακά σημεία, ούτε τόσο διαμοιρασμένο ανάμεσα σε αντικρουόμενες δικαιοδοσίες, αλλά να το διαμοιράσει σε ομοιογενή κυκλώματα ικανά να δρουν παντού και συνεχώς και ως τα βαθύτατα ακόμα στρώματα του κοινωνικού σώματος».⁷⁸

Σκοπός, δηλαδή, της μεταρρύθμισης αυτής είναι «... να καταστήσει τον κολασμό και την καταστολή των παράνομων πράξεων ένα κανονικό λειτουργήμα, επεκτατικό των δικαιωμάτων της κοινωνίας - όχι ελαφρότερη ποινή, αλλά ορθότερη ποινή - ποινή με μειωμένη, ίσως, αυστηρότητα, αλλά με περισσότερη καθολικότητα και αναγκαιότητα βαθύτερη εισχώρηση της κολαστικής εξουσίας στο κοινωνικό σώμα».⁷⁹ Δεν είναι, λοιπόν,

⁷⁷ Μ. Φουκώ, Επιτήρηση και..... ό.π., σελ. 104 - 105

⁷⁸ Στο ίδιο, σελ. 108

⁷⁹ Στο ίδιο, σελ. 109 - 110

σύμφωνα με τον Foucault, οι συγκυρίες από τις οποίες προήλθε η μεταρρύθμιση, αποτέλεσαν μίας καινούργιας ευαισθησίας και αισθημάτων αλτρουισμού και ανθρωπισμού, αλλά μίας διαφορετικής πολιτικής απέναντι στην εγκληματικότητα,⁸⁰ μίας πολιτικής η οποίας βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με την αλλαγή του πολιτικού σκηνικού, την ανάδυση της αστικής τάξης και τη συνεπακόλουθη αλλαγή των μοντέλων διακυβέρνησης.

Εύλογο είναι, επομένως, «γιατί η κριτική των βασανιστηρίων κατέχει μια τόσο σημαντική θέση στην ποινική μεταρρύθμιση: είναι το σημείο όπου συναντιόνται, έκδηλα, ή απεριόριστη εξουσία του μονάρχη και ή βρισκόμενη πάντα σε ετοιμότητα λαϊκή παρανομία. Ο ανθρωπισμός των ποινών επιβάλλεται σαν κανόνας σ' ένα σύστημα κολασμού που έχει για σκοπό να προσδιορίζει τα όρια της μιας και της άλλης. Η επιβαλλόμενη ποινή πρέπει να σέβεται το "ανθρώπινο" στοιχείο: αυτή είναι η νομική και η ηθική μορφή που δίνεται στον διττό αυτόν προσδιορισμό...⁸¹. Ο νέος στόχος της ποινικής καταστολής είναι διάχυτος στο κοινωνικό σώμα και γίνεται προσπάθεια εξεύρεσης μιας νέας τεχνικής και νέων αρχών ώστε η τέχνη της τιμωρίας να γίνει πιο ομαλή, πιο εκλεπτυσμένη και πιο οικουμενική. Επιδιώκεται η ομοιογένεια στην άσκηση της τιμωρίας και η μείωση του οικονομικού και πολιτικού κόστους της. Εν ολίγοις, δημιουργία μιας καινούργιας οικονομίας και μιας καινούργιας τεχνολογίας της κολαστικής εξουσίας ` αυτά είναι, χωρίς καμιά αμφιβολία, τα ουσιαστικά κίνητρα της ποινικής μεταρρύθμισης του 18^{ου} αιώνα».⁸²

Στην εδραίωση των νέων αυτών στρατηγικών αρχών συνέβαλε η θεωρία του κοινωνικού συμβολαίου. Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, οι πολίτες αποδέχονται τους θεσπισμένους νόμους της πολιτείας, και τους νόμους που ενδεχομένως θα τιμωρήσουν και αυτούς τους ίδιους. Ο εγκληματίας παραβαίνοντας τους νόμους της πολιτείας εμφανίζεται σαν ένα ον νομικά παράδοξο, που παρέβη το κοινωνικό συμβόλαιο. Η ποινική λειτουργία και επομένως και η επιβληθείσα ποινή αποτελεί μία γενικευμένη λειτουργία της κοινωνίας, αφού πλέον το έγκλημα πλήττει όλους τους ισότιμα συμβληθέντες με το κοινωνικό συμβόλαιο πολίτες και ο εγκληματίας εμφανίζεται ως ένα τέρας που απέβαλε η ανθρώπινη φύση. Και ενώ η αρχή του μετριασμού των ποινών και των βασανιστηρίων φαίνεται να πηγάζει από ευγενή αισθήματα ανθρωπισμού και ευαισθησίας, στην πραγματικότητα ο μετριασμός αυτής

⁸⁰Μ. Φουκώ, Επιτήρηση και..... ό.π., σελ. 110

⁸¹Στο ίδιο, σελ.116 επ.

⁸²Στο ίδιο, σελ. 119

της αγριότητας γίνεται για να αποφευχθεί ο αντίκτυπος στις ποινές στο λαό και σε όσους δικάζουν, καθώς και για να συμβαδίσει το ποινικό σύστημα με τις αναδιαρθρώσεις στο πολιτικό σκηνικό και τις νέες αρχές της οικονομίας της πολιτικής.⁸³

Παρατηρείται μία μετατόπιση, λοιπόν, του μηχανισμού του παραδειγματισμού · το παράδειγμα πρέπει πλέον να παραπέμπει στο έγκλημα, αλλά με τον πιο διακριτικό τρόπο, υποδηλώνοντας υποδηλώνει την παρέμβαση της εξουσίας, αλλά με τη μεγαλύτερη δυνατή οικονομία.⁸⁴

Σημαντικός, κατά τον Foucault, είναι ο ρόλος της διάρκειας της ποινής για τη νέα οικονομία της ποινής. Τα βασανιστήρια ήταν βίαια μεν αλλά χρονικά περιορισμένα δε, και όσο σοβαρότερο ήταν το έγκλημα τόσο συντομότερη ήταν η τιμωρία του. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει: «Μια μακρόχρονη περίοδος οδυνηρών στερήσεων λυτρώνει την ανθρωπότητα από τη φρίκη των βασανιστηρίων και επηρεάζει πολύ περισσότερο τον ένοχο παρά ένας στιγμιαίος πόνος... Ανανεώνει στα μάτια του λαού που παρακολουθεί τις στερήσεις αυτές τη θύμηση των εκδικητικών νόμων και ξαναζωντανεύει, κάθε στιγμή, έναν σωτήριο φόβο».⁸⁵ Οι τιμωρίες πλέον πρέπει να είναι μία ανταπόδοση την οποία ο ένοχος οφείλει προς τους συμπολίτες του για το έγκλημα που διέπραξε και ζημίωσε όλο το κοινωνικό σύνολο.⁸⁶

Το σώμα των καταδίκων, πλέον, από κτήμα του βασιλιά, ο οποίος « αποτύπωνε πάνω του τη σφραγίδα του και το έπληττε με τη δύναμη της εξουσίας του », αποτελεί κοινό αγαθό προς εκμετάλλευση για την επίτευξης κάποιας συλλογικής ωφέλειας. Εξ' ου και η εμφάνιση της εναλλακτικής ποινής των δημοσίων έργων από τους μεταρρυθμιστές, όπου δημόσιο έργο σήμαινε αφενός ένα συλλογικό ενδιαφέρον για την ποινή του κατάδικου και αφετέρου έναν ορατό και ελέγξιμο χαρακτήρα της τιμωρίας.⁸⁷ Στη θέση του ικριώματος όπου κρεμόταν το άψυχο σώμα του εκτελεσθέντος και στην αναμετάδοση των εκτελέσεων έχουμε μία εντελώς διαφορετική αρχιτεκτονική της τιμώρησης, πίσω από τους περιφραγμένους τοίχους της φυλακής, όπου πλέον το σώμα υποτάσσεται διαφορετικά, με ασκήσεις (ωράρια, προγράμματα απασχόλησης, υποχρεωτικές κινήσεις, τακτικές δραστηριότητες, μοναχικός στοχασμός,

⁸³ *Μ. Φουκώ, Επιτήρηση και..... ό.π, σελ 119 επ.*

⁸⁴ *Στο ίδιο, σελ. 124*

⁸⁵ *Στο ίδιο, σελ. 145 - 146*

⁸⁶ *Στο ίδιο, σελ. 147*

⁸⁷ *Στο ίδιο, σελ. 147 - 148*

εργασία μαζί με άλλους, σιωπή, εργατικότητα, σεβασμός, καλές συνήθειες).⁸⁸ Στόχος αυτής της νέας σωφρονιστικής μεθόδου είναι η δημιουργία ενός ατόμου υποταγμένου και πειθήνιου στην εξουσία, Υπάρχουν, επομένως, δύο πολύ διαφορετικοί τρόποι αντίδρασης στο παράπτωμα: να ανασυγκροτηθεί το νομικό υποκείμενο του κοινωνικού συμβολαίου, ή να διαπλαστεί ένα πειθήνιο υποκείμενο, υποταγμένο στη γενική και ταυτόχρονα λεπτομερέστατη μορφή μιας οποιασδήποτε εξουσίας».⁸⁹

Συμπερασματικά, ο Foucault ανάγει τα αίτια της μεταστροφής αυτής του ποινικού κολασμού όχι σε φιλοσοφικούς ή ηθικούς λόγους για την ανθρώπινη αξία και ζωή αλλά στις νέες οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες που είχαν εμφανιστεί στο προσκήνιο. Η ανάπτυξη της καπιταλιστικής οικονομίας, η ανάδειξη και ενίσχυση της μεσαίας τάξης, έστρεψε το ενδιαφέρον του κράτους σε εγκλήματα σχετικά με την περιουσία και την ιδιοκτησία. Αυτό που η αναδύομενη μεσαία τάξη απαιτούσε ήταν ένα ορθολογικό και σταθερό σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, ούτε υπερβολικά αυστηρό ούτε υπερβολικά επιεικές, που θα ενσωματωνόταν εύκολα στην κοινωνία, και θα μπορούσε να ελέγξει την εγκληματικότητα των κατώτερων τάξεων αλλά ταυτόχρονα θα περιορίζε την αυθαίρετη δύναμη των κυβερνήσεων.⁹⁰

Η ερμηνεία του Foucault για το πότε και γιατί οι πρακτικές των δημόσιων βασανιστηρίων και της εκτέλεσης εγκαταλείφθηκαν στην Ευρώπη δέχθηκε κριτική από κάποιους θεωρητικούς. Ο Foucault τοποθετεί αυτή την ιστορική εξέλιξη ανάμεσα στα 1750 και στα 1820 και θεωρεί ότι προήλθε από μία αλλαγή στρατηγικής στον τρόπο ενάσκησης της εξουσίας. Αυτή η εξήγηση αμφισβητήθηκε από τον Spierenburg ο οποίος πιστεύει ότι η εγκατάλειψη της δημόσιας εκτέλεσης δε θα πρέπει να ειπωθεί ως αυτόνομο γεγονός αλλά ως ένα στάδιο σε μία εκτεταμένη διαδικασία αλλαγής η οποία επέφερε την ιδιωτικοποίηση της τιμωρίας και τη μείωση της έκθεσης του πόνου. Αυτή η σειρά των γεγονότων ξεκίνησε περίπου το 1600, όπου παρατηρείται μία ταχύτατη μείωση στη δικαστική χρήση του ακρωτηριασμού και της παραμόρφωσης στις ευρωπαϊκές χώρες και εξελίχθηκε σε διάφορα στάδια (την απομάκρυνση των μόνιμων ικριωμάτων, την αποφυγή καθημερινής έκθεσης των εκτελεσθέντων πτωμάτων στους δρόμους κτλ) μέχρι που το 19^ο και το 20^ο αιώνα τα

⁸⁸ *Μ. Φουκώ*, *Επιτήρηση και..... ό.π.*, σελ. 155

⁸⁹ *Στο ίδιο*, σελ. 170

⁹⁰ *D.Garland*, *Punishment and Modern..... ό.π.*, σελ. 141 - 142

περισσότερα από τα κράτη αυτά είχαν εγκαταλείψει τη θανατικής ποινή και τις σωματικές τιμωρίες.

Θεωρεί, λοιπόν, ότι η πτώση των σωματικών και θανατικών ποινών και της δημόσιας έκθεσής τους δεν οφείλεται ολοκληρωτικά στη δύναμη ή στην πολιτική, όπως ο Foucault ισχυρίζεται, αλλά και σε γενικότερες αλλαγές ως προς την ευαισθησία απέναντι στο βασανισμό. Επίσης αμφισβητεί την άποψή του ότι η εγκατάλειψη των εκτελέσεων οφείλεται στην ταραχή και τις αντιδράσεις που δημιουργούσαν στο πλήθος καθώς θεωρεί ότι πρώτον ήταν πολύ λιγότερο συχνές από ό,τι ο Foucault πίστευε και δεύτερον οι εκτελέσεις πάντα εμπεριείχαν τον κίνδυνο να προκληθεί κάποια ταραχή στο πλήθος, επομένως αυτό δεν αποτελεί από μόνο του λόγο για την εγκατάλειψή τους. Άλλοι θεωρητικοί ασκούν κριτική στο Foucault λέγοντας πως στην εγκατάλειψη των βασανιστηρίων συνέβαλαν σημαντικά και άλλοι λόγοι, όπως η αλλαγή στο δίκαιο των αποδείξεων και η αλλαγή συγκεκριμένων θρησκευτικών και πολιτικών πεποιθήσεων.⁹¹

Όπως γίνεται εμφανές από τη δουλειά του Spierenburg, η κύρια χρήση των ποινολογικών μέτρων για σκοπούς ελέγχου των πληθυσμών και διατήρησης της εξουσίας βρίσκεται πάντα σε σύγκρουση με κοινωνικές και ψυχολογικές τάσεις που θέτουν ευδιάκριτα όρια στο είδος και την έκταση της τιμώρησης που είναι αποδεκτή σε κάθε περίπτωση. Τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά και οι ευαισθησίες φαίνεται να επηρεάζουν με ποικίλους τρόπους το ποινικό και σωφρονιστικό σύστημα. Κυρίως οι σύγχρονες ευαισθησίες και η σύγχρονες έννοιες περί δικαιοσύνης βάζουν τα όρια για το ποια είδη τιμωρίας θεωρούνται ανεκτά απαγορεύοντας έτσι μορφές ποινικού ελέγχου που θα μπορούσαν να είναι ιδιαίτερα αποτελεσματικές, όπως τις αναχρονιστικές σωματικές και θανατικές κυρώσεις. Αντίθετα, στο έργο του Foucault, (όπως και στον Nietzsche πριν από αυτόν), τα ζητήματα της ηθικής και των ευαισθησιών αποδομούνται ώστε να αποκαλύψουν το πιο βασικό ερώτημα της εξουσίας-δύναμης που τα κινεί και τους δίνει την αληθινή τους σημασία.⁹²

Ο Garland θεωρεί ότι η τιμωρία έχει κάποια αυτονομία από τους σκοπούς και την πολιτική που εξυπηρετεί και επηρεάζεται τόσο από ιστορικούς όσο και από πολιτισμικούς παράγοντες. Θεσμοί όπως η φυλακή, το πρόστιμο ή η γκιλοτίνα είναι κοινωνικά

⁹¹ D. Garland, *Punishment and Modern...* ό.π., σελ. 158 - 159

⁹² Στο ίδιο, σελ. 162 επ.

δημιουργήματα που εμπεριέχουν και αναπαράγουν ευρύτερες πολιτισμικές κατηγορίες, ενώ ταυτόχρονα λειτουργούν ως μέσα που εξυπηρετούν ορισμένους ποινολογικούς σκοπούς.⁹³

Ο ομότιμος καθηγητής Ν. Κουράκης αναφέρει πως η σταδιακή υποχώρηση των αυστηρών σωματικών ποινών που παρατηρείται αυτή την εποχή και η σταδιακή αντικατάστασή τους από ποινές περισσότερο παραγωγικές για την κοινωνία, που δε στοχεύουν στην αχρήστευση του δράστη, όπως η μεταφορά στις αποικίες, η σκλαβιά στις γαλέρες και τα καταναγκαστικά έργα, που παρατηρείται ιδίως μετά το 1550, είναι αποτέλεσμα δύο ιστορικών γεγονότων εκείνης της εποχής: την εγκαθίδρυση του Προτεσταντισμού και των διδαγμάτων του στην πλειοψηφία των βορειοδυτικών ευρωπαϊκών χωρών. Συγκεκριμένα, οι διδαχές του Προτεσταντισμού συνέβαλαν στην εδραίωση της πεποίθησης ότι η οκνηρία είναι η αιτία των εγκλημάτων και όλων των δεινών, επομένως για την αποτελεσματική καταπολέμηση της εγκληματικότητας είναι αναγκαία η επιβολή εργασίας στους εγκληματίες έστω και παρά τη θέλησή τους και όχι η υπερβολική σκληρότητα των ποινών και την ανακάλυψη νέων εδαφών στην Αμερική (1493) και η δυνατότητα δημιουργίας εκεί νέων εμπορικών αγορών (μερκαντιλισμός) οδήγησε τις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες σε μία οικονομικά ανθηρή περίοδο. Ταυτόχρονα, στην Ευρώπη παρατηρείται μία δραστική μείωση του πληθυσμού της λόγω των διάφορων πολέμων που συνέβησαν την εποχή εκείνη (θρησκευτικοί ή άλλοι πόλεμοι) καθώς και λόγω των επιδημιών που την εποχή εκείνη έπληξαν την Ευρώπη (πανούκλα), γεγονός που σήμαινε έλλειψη εργατικού δυναμικού.

Η έλλειψη αυτή του εργατικού δυναμικού σε συνδυασμό με την οικονομική ανάπτυξη είχε σαν αποτέλεσμα την αύξηση της ζήτησης εργατικών χεριών και τη συνεπαγόμενη αύξηση των μισθών. Το κράτος, λοιπόν, έπρεπε να βρει τρόπο να καλύψει τις ανάγκες του σε εργατικό δυναμικό και ταυτόχρονα να διατηρήσει τους μισθούς σε χαμηλό κόστος. Η εκμετάλλευση της εργασίας των καταδίκων εμφανίζεται, επομένως, ως ο πλέον κατάλληλος τρόπος προς επίτευξη του σκοπού αυτού, οπότε και αρχίζει να επιβάλλεται στους καταδίκους η ποινή της καταναγκαστικής εργασίας και εγκαταλείπονται⁹⁴ οι ποινές

⁹³ D. Garland, *Punishment and Modern...* ό.π., σελ. 19

⁹⁴ Ν. Κουράκης, *Ποινική Καταστολή...* ό.π., σελ 123 - 124: «Η τάση για σταδιακή εγκατάλειψη της θανατικής ποινής και αντικατάστασή της από την καταναγκαστική εργασία των καταδίκων είναι εμφανής ήδη στα κείμενα ορισμένων εκπροσώπων της Σχολής του Φυσικού Δικαίου, όπως του Γκρότιους. Έχει δε υποστηριχθεί ότι οι θεωρίες της σχολής αυτής αποσκοπούσαν στη γενικότερη διατύπωση και δικαιολόγηση ενός νομικού συστήματος που να εξυπηρετεί τις ανάγκες μίας ευημερούσας και ισχυρής εμπορικής τάξης».

προσβολής ή εξόντωσης της σωματικής ακεραιότητας.⁹⁵ Ο Ν. Κουράκης θεωρεί, επομένως, πως η αντικατάσταση της θανατικής ποινής και των βασανιστηρίων ως κύριας ποινής από τις εναλλακτικές ποινές της φυλάκισης, του εκτοπισμού στις αποικίες, της σκλαβιάς στις γαλέρες και των καταναγκαστικών έργων δεν οφείλεται σε ανθρωπιστικά συναισθήματα προς τον εγκληματία αλλά στην ωφέλεια που οι εναλλακτικές αυτές ποινές θα είχαν για το κοινωνικό σύνολο καθώς και στον ισχυρό παραδειγματικό τους χαρακτήρα.⁹⁶

Οι Rusche και Kirchheimer παρατηρούν πως την περίοδο αυτή εμφανίστηκαν τρεις καινούργιες μορφές ποινής: η σκλαβιά στις γαλέρες, η μεταφορά στις αποικίες και τα καταναγκαστικά έργα. Η σκλαβιά στις γαλέρες χρησιμοποιήθηκε στην Ευρώπη, κυρίως στη Γαλλία και την Ισπανία, από τα τέλη του 15^{ου} ως τον 18^ο αιώνα, σαν ποινή για παραβάτες βαριών εγκλημάτων καθώς και για τους άστεγους και τους ζητιάνους. Οι άρχοντες των κρατών που εξερευνούσαν τη θάλασσα είχαν δυσκολία να επανδρώσουν άντρες για αυτό το σκοπό ενώ οι κατάδικοι μπορούσαν να καταδικαστούν σε ισόβια ποινή κοπιαστικής και εξοντωτικής εργασίας. Διάλεξαν, επομένως, για κωπηλάτες τους κατάδικους με δύναμη και καλή φυσική κατάσταση και η σκλαβιά στις γαλέρες σταματούσε μόνο όταν η υγεία τους κατέρρεε και δε θα μπορούσαν πια να κάνουν αυτή τη δουλειά. Επομένως, οικονομικοί λόγοι εμπλέκονταν στην επιλογή αυτής της ποινής, αφού οι κατάδικοι αποτελούσαν φτηνό εργατικό δυναμικό κωπηλατών και μόνο όταν στις αρχές του 18^{ου} αιώνα οι τεχνολογικές εξελίξεις στο σχεδιασμό των πλοίων έκαναν την κωπηλασία άχρηστη εγκαταλείφθηκε η ποινή αυτή και αντικαταστάθηκε από καταναγκαστική εργασία σε στρατόπεδα εργασίας.

Όσον αφορά την ποινή της μεταφοράς στις αποικίες, αποικιοκρατικές δυνάμεις όπως η Ισπανία και η Πορτογαλία χρησιμοποίησαν την εργατική δύναμη των καταδίκων στις ξένες τους αποικίες και στις στρατιωτικές εκστρατείες ήδη από το 15^ο αιώνα, και η μεταφορά στην Αμερική και αργότερα στην Αυστραλία αποτέλεσε ένα κεντρικό στοιχείο της κεντρικής αντεγκληματικής πολιτικής από το 16^ο ως τα μέσα του 19^{ου} αιώνα. Σύμφωνα με τους Rusche και Kirchheimer, η διαθεσιμότητα τεράστιων εκτάσεων ακαλλιέργητης γης στις αποικίες, μαζί με την υψηλή ζήτηση για τα προϊόντα των αποικιών από τη μητέρα χώρα, εμφάνισαν μία διαρκή έλλειψη εργατικού δυναμικού για την οποία η χρησιμοποίηση των καταδίκων στις

⁹⁵ Ν. Κουράκης, *Ποινική Καταστολή...* ό.π., σελ 123 - 124: Κατά μία άλλη άποψη, η εκμετάλλευση της εργασίας των καταδίκων χρησιμοποιήθηκε και για να τεθεί υπό οικονομικό έλεγχο η ανερχόμενη εργατική τάξη.

⁹⁶ Στο ίδιο, σελ.. 123 - 124

αποικίες ήταν μία προφανής λύση. Η μεταφορά τους κόστιζε πολύ λίγο στην κυβέρνηση αφού βρίσκονταν εργολάβοι που μπορούσαν να βγάλουν κέρδος από την πώληση των καταδίκων στους αποικιοκράτες. Υπήρχαν και κάποιοι που υποστήριζαν πως η εξαγωγή εργατικού δυναμικού στις αποικίες μείωνε τον κρατικό πλούτο αλλά η μεταφορά στις αποικίες χρησιμοποιούταν μόνο για τους καταδίκους αυτούς που ειδάλλως θα καταδικάζονταν σε θάνατο.

Παρόλα αυτά το 18^ο αιώνα η μεταφορά στις αποικίες χρησιμοποιούταν πλέον από την Αγγλία ως συνήθης ποινή για την κλοπή και για πολλά άλλα αδικήματα και όχι απλά ως υποκατάστατο της θανατικής ποινής. Παρότι οι υποστηρικτές της ποινής αυτής συχνά την παρουσίαζαν ως μία ευκαιρία για βελτίωση των εγκληματιών, οι οποίοι συνήθως απελευθερώνονταν μετά από μία περίοδο καταναγκαστικής εργασίας και τους επιτρεπόταν να γίνουν άποικοι στην αποικία, ο Rusche και Kirchheimer είναι ιδιαίτερα σκεπτικοί για αυτά τα ανθρωπιστικά κίνητρα, και εστιάζουν στο γεγονός ότι η σωματική δύναμη ή κάποιες ιδιαίτερες ικανότητες εργασίας ήταν οι βασικές ιδέες που διαμόρφωναν την απόφαση για το ποιος θα μεταφερόταν παρά η ιδέα της αναμόρφωσης.⁹⁷

Ομοίως είναι σκεπτικοί ως προς τους λόγους που οι Αμερικάνοι αποικιοκράτες ήταν αντίθετοι με αυτή την πρακτική και θεωρούσαν την υποδοχή των κατάδικων ως μία ντροπιαστική υποχρέωση, ενώ οι ενστάσεις αυτές άρχισαν να ακούγονται από όταν η ανάπτυξη του σκλαβοπάζαρου των αφροαμερικάνων άρχισε να αποτελεί μία φθηνότερη και λιγότερο περιορισμένη πηγή εργατικής δύναμης. Φυσικά η Αμερικανική Επανάσταση και ο Πόλεμος της Ανεξαρτησίας ήταν οι λόγοι που τελικά έθεσαν τέλος στη μεταφορά καταδίκων στην Αμερική, λόγοι δηλαδή πολιτικοί και όχι οικονομικοί, οι Rusche και Kirchheimer όμως έχουν μία διαφορετική ερμηνεία. Θεωρούν πως οι αμερικανικές συνθήκες είχαν ήδη δείξει τις περιορισμένες δυνατότητες απορρόφησης του εργατικού δυναμικού των καταδίκων. Το αποικιοκρατικό οικονομικό σύστημα δεν μπορούσε να συνεχίσει να υπάρχει πολύ πριν οι πολιτικές συνθήκες τελικά δώσουν ένα τέλος στη μεταφορά.⁹⁸

⁹⁷ D. Garland, *Punishment and Modern...* ό.π., σελ. 98 επ.

⁹⁸ Στο ίδιο, σελ. 100

3. Η περίοδος της ύστερης νεωτερικότητας⁹⁹

Μετά το τέλος των δύο παγκοσμίων πολέμων, την εμπειρία του φασισμού και τον τρόμο του Ολοκαυτώματος, οι δυτικές κοινωνίες κινήθηκαν προς μία νέα μορφή κοινωνικής οργάνωσης. Παντού άρχισαν να εμφανίζονται φιλελεύθεροι- δημοκρατικοί θεσμοί, πολιτείες κοινωνικής πρόνοιας, αντί - απολυταρχικές ιδεολογίες και διεθνείς οργανισμοί αφοσιωμένοι στην προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο η θανατική ποινή κρίθηκε ως άκρως προβληματική, σε αντίθεση με την ανθρωπιστική και δημοκρατική κουλτούρα της εποχής. Η επικράτηση αναμορφωτικών προτύπων σωφρονιστικής πολιτικής, με στόχο την αναμόρφωση και την επανένταξη και όχι την ανταπόδοση, έδωσαν περαιτέρω πίεση προς την κατάργηση της. Οι συνθήκες αυτές πίεζαν τα κράτη για την κατάργηση της θανατικής ποινής. Η υποστήριξη της ποινής αυτής θεωρούνταν πλέον δείγμα κοινωνικού και πολιτικού συντηρητισμού.

Μέχρι το 1960, είχαν οξυνθεί οι αντιπαραθέσεις επί του ζητήματος της νομιμότητας της θανατικής ποινής και το πολιτικό και πολιτισμικό περιβάλλον, με την κυριαρχία των πολιτικών του φιλελευθερισμού, της δημοκρατίας και του κράτους πρόνοιας να κυριαρχούν σε όλο το δυτικό κόσμο, αποτελούσαν πλέον ένα αφιλόξενο περιβάλλον για τη διατήρησή της, καθιστώντας της ξεπερασμένη και παράνομη. Ενώ οι περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες κινήθηκαν προς τη σοσιαλδημοκρατία τις μεταπολεμικές δεκαετίες, η Ισπανία, η Πορτογαλία και η Ελλάδα είχαν στρατιωτικές δικτατορίες και ως εκ τούτου διατηρούσαν τη θανατική ποινή. Η Αμερική οργανώθηκε στα πλαίσια μίας τοπικής δημοκρατίας, σε αντίθεση με το ευρωπαϊκό μοντέλο, μεταβιβάζοντας τις πιο κοινωνικές και ποινολογικές αποφάσεις σε τοπικούς πολιτικούς παράγοντες, κάτι που προκάλεσε ποικίλες τοπικές πολιτικές παρά μία ενιαία εθνική πολιτική διαμορφωμένη από ειδήμονες.

Μέχρι το 1965 η ποινή αυτή είχε καταργηθεί σε πολύ λίγα κράτη αλλά η χρήση της είχε μειωθεί παντού, και σιγά σιγά τα κράτη άρχισαν να την καταργούν πλήρως. Σε όσα κράτη διατηρήθηκε μέχρι πιο αργά, στη Μ.Βρετανία μέχρι το 1965, στην Ισπανία μέχρι το 1975, στη Γαλλία μέχρι το 1981 και στις Η.Π.Α μέχρι σήμερα, ήταν με τον ίδιο γραφειοκρατικό απλό τρόπο της προηγούμενης εποχής, η πίεση όμως ήταν μεγάλη και έτσι η

⁹⁹D. Garland, *A Peculiar Institution*..... ό.π σελ. 96 επ.

χρήση της είχε εκ των πραγμάτων καταστεί πάρα πολύ περιορισμένη. Αντ' αυτής χρησιμοποιούταν οι εναλλακτική της ισόβιας κάθειρξης, η οποία καθιστούσε δυνατή την επιβολή σκληρής ανταποδοτικής τιμωρίας και της αχρήστευσης των επικίνδυνων δραστών με τρόπους που δεν περιείχαν το θάνατο. Εξαφανίστηκαν οι νόμοι της υποχρεωτικής επιβολής της θανατικής ποινής. Η ανθρωποκτονία κατηγοριοποιήθηκε σε περιπτώσεις θανατικής και μη θανατικής ποινής. Οι δικαστικές περιπτώσεις σχετιζόμενες με τη θανατική ποινή απαιτούσαν περισσότερη νομική διαδικασία, περισσότερες εφέσεις, και συνεπαγόμενα μεγαλύτερες καθυστερήσεις. Πολύ συχνά οι θανατικές ποινές μετατρέπονταν σε άλλες εναλλακτικές ποινές. Στην υπηρεσία του θεσμού της θανατικής ποινής τέθηκε η τεχνολογία και νέοι λιγότερο απάνθρωποι τρόποι εκτέλεσης και πάλι όμως, στα τέλη του 20^{ου} αιώνα η θανατική ποινή παντού αποτελούσε ένα αμφιλεγόμενο ζήτημα.

Σταδιακά καταργήθηκε σε όλα τα ευρωπαϊκά κράτη και τη δεκαετία του '80 η Αμερική ήταν η μόνη χώρα στο δυτικό κόσμο που διατηρούσε την ποινή αυτή. Όταν το Διεθνές Ποινικό δικαστήριο ιδρύθηκε το 1998, η θανατική ποινή αποκλείστηκε από τις τιμωρίες που είχε στην εξουσία του να επιβάλλει, ακόμα και για εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και για γενοκτονίες. Σήμερα, ακόμα και σε χώρες όπως η Αμερική, η Ινδία και η Ιαπωνία που διατηρούν τη θανατική ποινή, η προβληματική της φαίνεται στο ότι συχνά οι νόμοι οι σχετικοί με αυτή μένουν ανεφάρμοστοι, οι θανατικές ποινές κάποιες φορές δεν εκτελούνται, οι νομικές διαδικασίες δημιουργούν τεράστιες καθυστερήσεις και οι δικαστές έχουν μία δυσκολία στην επιβολή της.

4. Κριτική αποτίμηση

Η προσπάθεια ένταξης της θανατικής ποινής, και γενικότερα του θεσμού της ποινής, μέσα σε ένα ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο, κρίνεται από τη γράφουσα ως η επιστημονικά ορθότερη προσέγγιση κατανόησης του σύνθετου φαινομένου του ποινικού κολασμού. Μία εξήγηση για τη σταδιακή κατάργηση της θανατικής ποινής που θα βασιζόταν μόνο στην ανάπτυξη των ουμανιστικών και δημοκρατικών ιδεολογικών ρευμάτων, τα οποία επηρέασαν προς αυτή την εξέλιξη, θα ήταν ανεπαρκής, καθώς θα παρέβλεπε τις δομικές συνθήκες

δημιουργίας του φαινομένου της κατάργησης της ποινής αυτής, οι οποίες είχαν σαν αποτέλεσμα την ανάπτυξη των ιδεολογικών αυτών ρευμάτων, επομένως σε αυτές πρέπει να αναζητηθούν τα βαθύτερα αίτια της σταδιακής αυτής υποχώρησης της θανατικής ποινής.

Η επιλογή χρησιμοποίησης ή όχι της θανατικής ποινής από την εκάστοτε κρατική εξουσία, σε κάθε δοσμένη ιστορική στιγμή, μπορεί να αιτιολογηθεί πλήρως τόσο από το μοντέλο διακυβέρνησης και την ένταση της εσωτερικής συνοχής του κράτους, όσο και από τις εκάστοτε σχέσεις παραγωγής και την κατάσταση της οικονομίας.¹⁰⁰ Επομένως, όλες οι προηγηθείσες αναλύσεις (Foucault, Garland, Rusche και Kirchheimer, Ν.Κουράκης) που ακολουθούν αυτή τη συλλογιστική καταφέρνουν να είναι συνεπείς με τις πολιτικές εξελίξεις κάθε εποχής και να εντάσσουν την ποινική καταστολή και τις μορφές που αυτή εκλαμβάνει μέσα στην κοινωνία, ως ένα αναπόσπαστο τμήμα ενάσκησης της κεντρικής πολιτικής και ως ένα ισχυρό μέσο κρατικού καταναγκασμού και επίτευξης πολιτικών κι οικονομικών στόχων, αποφεύγοντας παράλληλα να διολισθήσουν σε υπερβατικές θεωρήσεις περί δικαίου, ποινής και αρετής και σε επεξηγήσεις αμιγώς πολιτισμικού χαρακτήρα, οι οποίες αποκρύπτουν το ρόλο που η ποινή και το ποινικό δίκαιο επιτελούν σε ένα ταξικά οργανωμένο κράτος. Κρίνεται ορθή η παραδοχή μίας κάποιας σχετικής αυτονομίας του θεσμού της ποινής και της επιρροής που σε αυτόν ασκούν κοινωνικοί και πολιτισμικοί παράγοντες, αλλά πάντα μέσα σε ένα πλαίσιο με κύριο άξονα ερμηνείας την πολιτική και την οικονομία.

Ενώ, λοιπόν φαίνεται πως για το σύνολο του δυτικού κόσμου οι ιστορικοί και κοινωνικοί λόγοι για τη διατήρηση της θανατικής ποινής έχουν εκλείψει, παρατηρείται το εξής, εκ πρώτης όψεως παράδοξο, η διατήρησή της στην Αμερική, μίας χώρας κολοσσού του δυτικού πολιτισμού, η οποία στο συγκεκριμένο ζήτημα λειτουργεί εν μέρει όπως τριτοκοσμικές χώρες ή χώρες με διαφορετικό πολιτισμό από το δυτικό (πχ. Ιαπωνία). Κρίνεται, σκόπιμο, επομένως, στα πλαίσια της παρούσας εργασίας να γίνει μία σκιαγράφηση της ιστορίας της θανατικής ποινής στην Αμερική και μία προσπάθεια ερμηνείας της διατήρησής της στην ήπειρο αυτή, κόντρα στο ρεύμα της ολοσχερούς κατάργησης της ποινής αυτής που διαπνέει το δυτικό κόσμο.

¹⁰⁰R. J. Michalowski / S. M. Carlson, Unemployment, Imprisonment, and Social Structures of Accumulation: Historical Contingency in the Rusche – Kirchheimer Hypothesis, 37 Criminology 217 (1999), σελ. 240

IV. Η ΘΑΝΑΤΙΚΗ ΠΟΙΝΗ ΣΤΗΝ ΑΜΕΡΙΚΗ

Είναι αξιοπερίεργο το πώς η Αμερική, μία χώρα που από την ίδρυσή της υπήρξε δημοκρατική, με σεβασμό στο άτομο και τα ανθρώπινα δικαιώματα, εχθρική προς τον απολυταρχισμό, μία χώρα με προτίμηση σε ένα αναμορφωτικό πρότυπο ποινικής δικαιοσύνης, διατηρεί ακόμα τη θανατική ποινή. Οι Αμερικάνοι φιλελεύθεροι πολιτικοί, ιερείς και διανοούμενοι συνέβαλαν σημαντικά στο κίνημα του καταργητισμού σχετικά με την ποινή αυτή. Κάθε ένα από τα μεγάλα δημοκρατικά κινήματα της Αμερικής, όπως το κίνημα των πολιτικών δικαιωμάτων, επέφεραν σημαντικές βελτιώσεις στο θέμα της θανατικής ποινής και ακόμα και σήμερα κινήματα ακτιβιστών, προοδευτικοί κληρικοί και οργανώσεις για τα ανθρώπινα δικαιώματα πιέζουν για την κατάργησή της. Γιατί, όμως, ενώ η Αμερική ακολούθησε κοινή πορεία με την Ευρώπη στο θέμα της λειτουργίας της θανατικής ποινής, τη διατηρεί ακόμα και σήμερα;¹⁰¹

Σήμερα, από τις 35 εκ των 50 πολιτειών της Αμερικής, στις οποίες η θανατική ποινή αποτελεί νόμιμη τιμωρία, περίπου το 1/3 - Κολοράντο, Κονέτικατ, Αϊντάχο, Κάνσας, Νιου Χάμψαϊρ, Νότια Ντακότα, Γουαϊόμινγκ - κάνουν ελάχιστη χρήση της ποινής και έχουν ελάχιστες έως μηδαμινές εκτελέσεις και μικρές σειρές θανάτου (death rows). Ένα άλλο τρίτο - Καλιφόρνια, Ιλινόις, Ιντιάνα, Κεντάκι, Μέρυλαντ, Μισισίπι, Μοντάνα, Νεμπράσκα, Νεβάδα, Οχάιο, Όρεγκον, Πενσυλβανία, Τέννεση, Ουτάχ και Ουάσιγκτον - χρησιμοποιούν τη θανατική ποινή σε δικαστικό επίπεδο και έχουν μεγάλες σειρές θανάτου αλλά κάνουν περιορισμένη χρήση εκτελέσεων. Το τελευταίο τρίτο - Αλαμπάμα, Αριζόνα, Αρκάνσας, Ντέλαγουερ, Φλόριντα, Τζόρτζια, Λουισιάνα, Μισούρι, Βόρεια Καρολίνα, Οκλαχόμα, Νότια Καρολίνα, Τέξας και Βιρτζίνια - επιβάλλουν τακτικά τη θανατική ποινή και διαπράττουν εκτελέσεις.¹⁰²

Η θανατική ποινή προέρχεται από μία νομική διαδικασία αλλά είναι παράλληλα και μία έκφανση του εκάστοτε πολιτισμού, καθώς οι πολιτισμικές δομές διαμορφώνουν την ευρύτερη σημασία της, τη δημοτικότητα της και τη δικαιοδοσία του κράτους για την επιβολή της, τη συναισθηματική αποδοχή της. Οι εκτελέσεις στην Αμερική δε λαμβάνουν χώρα πλέον

¹⁰¹ D. Garland, *A Peculiar Institution*..... ό.π., σελ. 183.

¹⁰² Στο ίδιο, σελ. 42

δημόσια, όπως γινόταν σε προηγούμενους αιώνες, ούτε στην αυλή της φυλακής. Αντίθετα γίνονται σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους, στις κάμαρες θανάτου (death chambers), μέσα στις φυλακές, κρυμμένες από τα βλέμματα των πολλών. Η εκτέλεση γίνεται από λίγους μάρτυρες όπως κρατικούς υπαλλήλους, δημοσιογράφους και συγγενείς του θύματος, στους οποίους απαγορεύεται ρητά να μαγνητοσκοπήσουν και να φωτογραφήσουν το συμβάν. Η κρατική εξουσία, δηλαδή, δεν επιθυμεί σήμερα μέσω της εκτέλεσης να επιδείξει τη δύναμή της, απεναντίας θέλει η διαδικασία να γίνεται με τυπικότητα και αθόρυβα.

Αυτό είναι ιδιαίτερα περίεργο, αν σκεφτεί κανείς ότι η εποχή μας είναι η εποχή της πληροφόρησης και της τεχνολογίας όπου τα πάντα μαθαίνονται και γίνονται θέαμα. Όπως παρατηρεί ο H. Bedau: «Η ιδιωτικότητα της εκτέλεσης σήμερα πρακτικά σημαίνει πως ο μέσος Αμερικανός στην κυριολεξία δεν ξέρει τι ακριβώς συμβαίνει όταν η κυβέρνηση, εν ονόματός του και εκ μέρους του, εκτελεί έναν εγκληματία». Παρά το γεγονός, όμως, ότι οι εκτελέσεις έχουν πάψει να γίνονται σε κοινή θέα, στις περισσότερες πολιτείες απαιτείται να υπάρχουν ως αυτόπτες μάρτυρες έστω κάποια μέλη της πολιτείας ώστε να είναι νόμιμες, οι οποίοι δε βρίσκονται εκεί μόνο για να διασφαλίσουν ότι ο θάνατος όντως επήλθε αλλά και για να αντιπροσωπεύσουν και να δώσουν φωνή στο ευρύ κοινό στο οποίο το όνομα γίνεται η εκτέλεση.¹⁰³

Στις σύγχρονες εκτελέσεις, τα επικοινωνιακά, συμβολικά και τελετουργικά στοιχεία έχουν μειωθεί σε ένα μίνιμουμ επίπεδο. Δεν αποτελούν πλέον ένα «θεατρικό» αλλά πρόκειται για ένα δρώμενο τεχνικού χαρακτήρα. Η ευαισθησία στην εκτέλεση των θανατικών ποινών σήμερα φαίνεται και στον τρόπο εκτέλεσης. Η θανάσιμη ένεση είναι ο τρόπος εκτέλεσης που χρησιμοποιείται σήμερα από όλες τις πολιτείες και κάνει την εκτελεστική διαδικασία να ομοιάζει με μία ιατρική διαδικασία, επιστημονικά ανεπτυγμένη και εγκεκριμένη. Από το 1976 οι ΗΠΑ έχουν κάνει χρήση των μεθόδων του εκτελεστικού αποσπάσματος, του απαγχονισμού, της ηλεκτρικής καρέκλας, των θαλάμων αερίων μέχρι να καταλήξουν στη θανάσιμη ένεση.¹⁰⁴ Όλες αυτές οι μοντέρνοι μέθοδοι εκτέλεσης έχουν υποστηριχτεί ότι είναι στιγμιαίες, ανθρώπινες και ανώδυνες.¹⁰⁵

¹⁰³ A. Sarat, *The Killing State*.... ό.π., σελ. 227 - 228

¹⁰⁴ D. Garland, *A Peculiar Institution*.... ό.π., σελ. 51 επ.: Το αποτέλεσμα της θανάσιμης ένεσης, βέβαια, είναι ένα υβρίδιο γιατί από τη μία έχουμε τις σύγχρονες μορφές εκτέλεσης και από την άλλη έχουμε την πανάρχαια ποινή εκτέλεσης ενός ατόμου που έχει διαπράξει έγκλημα, για λόγους ανταπόδοσης, κάθαρσης κτλ.

¹⁰⁵ Στο ίδιο, σελ. 51 επ.

Σήμερα λίγοι άνθρωποι στη δημόσια ζωή θα μιλήσουν ανοιχτά με ενθουσιασμό υπέρ της θανατικής ποινής και είναι σπάνιο να ακουστούν προτάσεις για εκτενέστερη χρήση της. Φυσικά και υπάρχει μερίδα του πληθυσμού και των πολιτικών που τάσσονται υπέρ της θανατικής ποινής, αλλά δεν προχωρούν σε βαρυσήμαντες δηλώσεις, οι δε πολιτικό και δικαστές θεωρούν τη θανατική ποινή ως μία τραγική αναγκαιότητα, ένα δυσάρεστο καθήκον που πρέπει να είμαστε προετοιμασμένοι να εκπληρώσουμε, όσο δύσκολο και αν είναι. Αυτή η αμφιταλάντευση είναι προφανής στις δηλώσεις ορισμένων δικαστών που εκφράζουν τη δυσαρέσκειά τους να είναι μέρος της θανατική μηχανής του νόμου.¹⁰⁶

1. Ιστορική αναδρομή

Η ιστορία της θανατικής ποινής στην Αμερική είναι σε μεγάλο βαθμό η ίδια όπως στα υπόλοιπα δυτικά κράτη. Στο τέλος του 18^{ου} τα αμερικανικά κράτη εγκατέλειψαν τις πολύ σκληρές μεθόδους εκτέλεσης. Η εισαγωγή εναλλακτικών της θανατικής ποινών συνέβη στην Αμερική σχεδόν με τον ίδιο τρόπο και την ίδια χρονική περίοδο όπως και στην υπόλοιπη Ευρώπη. Βέβαια, ούτε οι αμερικανικές αποικίες ούτε τα κράτη τα οποία αργότερα αυτές έγιναν χρησιμοποίησαν τη μεταφορά καταδίκων σε περιοχές ως υποκατάστατο της θανατικής ποινής. Αλλά οι πολιτείες της Β. Αμερικής ήταν πρωτοπόρες στην ανάπτυξη των σωφρονιστικών καταστημάτων και από το 1790 και έπειτα οι ποινές της φυλάκισης χρησιμοποιούνταν για να τιμωρήσουν εγκλήματα που παλαιότερα θα τιμωρούνταν με τη θανατική ποινή. Η Μασαχουσέτη, η Ν. Υόρκη και η Πενσυλβανία ίδρυσαν τις πρώτες φυλακές τους το 1780. Όσον αφορά τον περιορισμό των αδικημάτων των τιμωρούμενων με θανατική ποινή η Αμερική κατά κοινή ομολογία το 19^ο αιώνα θεωρούταν πρωτοπόρα και εξέπλησσε τους Ευρωπαίους το πώς ένα τόσο νεαρό έθνος μπορούσε να έχει τόσο πολιτισμένους νόμους, σε αντίθεση με την Αγγλία, της οποίας κατά βάση ήταν αποικία η Αμερική, στην οποία Αγγλία εκείνη την εποχή ίσχυε ακόμα ο «Ματωμένος Κώδικας».

¹⁰⁶D. Garland, *A Peculiar Institution*..... ό.π., σελ 59 επ.

Ο περιορισμός της θανατικής ποινής στην Αμερική ξεκίνησε νωρίς. Μέχρι το 1860 καμία βόρεια πολιτεία δεν τιμωρούσε με θάνατο κάποιο έγκλημα πέραν του φόνου. Οι νότιες πολιτείες επίσης περιόρισαν τα τιμωρούμενα με θάνατο εγκλήματα, αλλά μόνο εφόσον αφορούσαν λευκούς. Σημαντικό ρόλο έπαιξε σε αυτή τη συρρίκνωση και η διάκριση μεταξύ των βαθμών και των ειδών της ανθρωποκτονίας. Η πορεία προς των περιορισμό των τιμωρούμενων με θάνατο εγκλημάτων υπήρξε ταχύτερη σε κάποιες περιοχές από ότι σε άλλες. Μέχρι το 1960 πολλές νότιες πολιτείες διατηρούσαν θανατικές ποινές για το βιασμό και τη ληστεία, ενώ άλλες πολιτείες στη χώρα είχαν πολύ καιρό πριν περιορίσει τη θανατική ποινή στο φόνο πρώτου βαθμού. Μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1970 ύστερα από σειρά αποφάσεων του Ανώτατου Δικαστηρίου, η θανατική ποινή στην Αμερική πλέον επιβαλλόταν μόνο στα εγκλήματα ειδικούς φόνου.¹⁰⁷

Η διαδικασία της απομόνωσης της θανατικής ποινής από τη δημόσια ζωή και η εκτέλεση της εντός του χώρου των φυλακών συνέβη στην Αμερική περίπου την ίδια εποχή με την Ευρώπη, πάλι βέβαια με διαφοροποίηση ανάμεσα στις πολιτείες, με κάποιες πολιτείες του Νότου να διατηρούν τη δημόσια εκτέλεση εκατό χρόνια μετά την εγκατάλειψη της από το Βορρά. Η τελευταία δημόσια εκτέλεση στην Αμερική έγινε το 1937 στο Μισούρι ενώ στην Ευρώπη έγινε στη Γαλλία δύο χρόνια αργότερα. Η διαδικασία της αποτοπικοποίησης συνέβη στις ΗΠΑ όπως και στην υπόλοιπη Δύση, με χρονική προτεραιότητα των κρατών του Βορρά, ήταν όμως μερική, αφαιρώντας από το τοπικό έλεγχο την τοποθεσία και τον έλεγχο των εκτελέσεων, αφήνοντας του, όμως, τη δίωξη και την καταδίκη των εγκληματιών. Ακόμα και σήμερα, οι πιο σημαντικές αποφάσεις για τις θανατικές καταδίκες παραμένουν στη δικαιοδοσία του κάθε κράτους.

Η αναμόρφωση των τρόπων εκτέλεσης για έναν γρήγορο και ανώδυνο θάνατο αποτέλεσε σημαντικό σημείο της αμερικανικής ιστορίας. Στην πραγματικότητα, το θέμα αυτό απασχόλησε την Αμερική περισσότερο από κάθε άλλη χώρα και για αυτό έχουμε και πολλές αμερικάνικες καινοτομίες στον τομέα αυτό. Οι περισσότερες από τις μεθόδους εμφανίστηκαν τα τελευταία 120 χρόνια - η ηλεκτρική καρέκλα που πρώτη φορά χρησιμοποιήθηκε το 1890, ο θάλαμος αερίων (1924) και η θανάσιμη ένεση (1982), αλλά οι προσπάθειες είχαν ξεκινήσει

¹⁰⁷D. Garland, *A Peculiar Institution*..... ό.π., σελ. 114 επ.

νωρίτερα με την αναζήτηση τρόπων να βελτιώσουν τη μέθοδος του απαγχονισμού, που ξεκίνησε από το 1890.¹⁰⁸

Ως προς το κίνημα του ολοκληρωτικού καταργητισμού που σήμερα κυριαρχεί στη Δύση οι αμερικανικές πολιτείες έχουν διαφορετικές θέσεις η καθεμία. Αρκετές πολιτείες, με πιο γνωστές το Μίσιγκαν, το Ρόουντ Άιλαντ και το Γουισκόνσιν, στις δεκαετίες του 1840 και του 1850, υπήρξαν πρωτοπόρες στην απόσυρση της θανατικής ποινής στα μέσα του 19^ο αιώνα, ενώ άλλες τη διατηρούν έως και σήμερα. Άλλες πολιτείες που κατάργησαν πλήρως τη θανατική ποινή είναι η Μέιν το 1887, η Μιννεσότα το 1911, η Αλάσκα και η Χαβάη το 1957, η Αϊόβα και η Δυτική Βιρτζίνια το 1965. το Μεξικό το 1969 και η Καλιφόρνια το 1972. Αρκετές άλλες. Η Β. Ντακότα το 1915, το Βερμόντ και η Ν. Υόρκη το 1965 και το Νιου Τζέρσεϊ το 1972, εισήγαγαν νόμους που καταργούσαν τη θανατική ποινή για όλους τους φόνους εκτός από αυτούς που συνέβαιναν σε αστυνομικούς εν ώρα υπηρεσίας και σε υπαλλήλους των φυλακών και από αυτούς που διαπράττονταν από άτομα που είχαν καταδικαστεί με ισόβια κάθειρξη. Άλλες πολιτείες κατήργησαν τη θανατική ποινή και την επανέφεραν μετά από κάποια χρόνια, όπως το Κολοράντο που την είχε καταργήσει το διάστημα 1897-1901, το Κάνσας το διάστημα 1907-1935, η Ουάσιγκτον το διάστημα 1913-1919, η Β. Ντακότα το διάστημα 1915-1939, το Τέννεσσι το διάστημα 1915-1916 η Αριζόνα το διάστημα 1916-1918, το Μισούρι το διάστημα 1917-1919 και το Ντελαγουάιρ το διάστημα 1958- 1961.

Από το 1930 και έπειτα παρατηρήθηκε μία πτώση στις εκτελέσεις τα επόμενα τριάντα χρόνια. Το 1935 ήταν η χρονιά με τις περισσότερες εκτελέσεις, 199. Το 1948 ήταν κάτω από 150, το 1952 κάτω από 100, το 1961 κάτω από 50 και το 1968 ήταν 0. Μέχρι το τέλος της δεκαετίας του '60, κάτω από ένα κλίμα αμφισβήτησης της νομιμότητας της θανατικής ποινής, η Αμερική φαινόταν ότι θα ακολουθούσε το δρόμο της ολοκληρωτικής κατάργησης.¹⁰⁹

¹⁰⁸ D. Garland, *A Peculiar Institution*.... ό.π., σελ. 116 επ.

¹⁰⁹ Στο ίδιο, σελ. 119 επ.

2. Η διαφοροποίηση του θεσμού στην Αμερική

Το γεγονός ότι η συμμετοχή της Αμερικής στη δυτική διαδικασία της αναμόρφωσης του περιεχομένου της θανατικής ποινής υπήρξε βαθιά έχει επηρεάσει τη σημερινή κατάσταση του θεσμού στην Αμερική. Σήμερα η θανατική ποινή στην Αμερική λειτουργεί μέσα σε ένα περιβάλλον που είναι εχθρικό προς την ίδια της την ύπαρξη.¹¹⁰ Υπάρχει μέσα σε ένα κοινωνικό, πολιτικό και πολιτιστικό πλαίσιο το οποίο σε όλο τον υπόλοιπο κόσμο, όπως και σε κάποιες αμερικάνικες πολιτείες, έχει προάγει την κατάργησή της, έχει μειώσει την πρακτική της εφαρμογή στις ΗΠΑ και επιβεβαιώνει ότι η θανατική ποινή στην Αμερική είναι εγγενώς αμφιλεγόμενη.¹¹¹ Οι βασικότεροι λόγοι που διαφοροποιούν την πορεία της αμερικανικής κοινωνίας στο ζήτημα της θανατικής ποινής από την υπόλοιπη Ευρώπη θα μπορούσε να υποστηριχθεί πως είναι οι εξής: αρχικά η μακροχρόνια κυριαρχία της εξουσίας της τοπικής κοινότητας στα θέματα της αντεγκληματικής πολιτικής, συγκριτικά με αυτή που έχει η κεντρική και ομοσπονδιακή εξουσία, στα θέματα της ποινικής δικαιοσύνης. Ήδη από την περίοδο της αποικιοκρατίας η θανατική ποινή στην Αμερική ελεγχόταν περισσότερο από τις τοπικές παρά από τις κεντρικές αρχές και κυριάρχησαν στην επιβολή της οι θρησκευτικοί παρά οι κοσμικοί άρχοντες. Πράγματι η θρησκευτική ρητορεία και τα θρησκευτικά σύμβολα ήταν κεντρικής σημασίας στις εκτελέσεις και προηγούνταν της επίδειξης της κρατικής δύναμης όπως αντίθετα συνέβαινε στην Ευρώπη. Πριν από την αποτοπικοποίηση των εκτελέσεων στα τέλη του 19^{ου} και τον 20^ο αιώνα, οι Αμερικάνοι πολίτες και όχι η πολιτεία, αποτελούσαν την τιμωρούσα αρχή.

¹¹⁰F.A. Zimring, *The Executioner's Dissonant Song :On Capital Punishment and Amerikan Legal Values*, στοA. Sarat, *The Killing State.....* ό.π., σελ. 137: Ο Franklin E. Zimring αναφέρεται στην επιβολή της θανατικής ποινής στην Αμερική και στη συσχέτιση αυτής με τις νομικές αξίες και διαδικασίες της χώρας. Θεωρεί ότι η διαμάχη ανάμεσά τους διεξάγεται σε τρία επίπεδα: 1) η θανατική ποινή έρχεται εμφανώς σε αντίθεση με δομικές αρχές της ανθρώπινης αξιοπρέπειας.

2) οι εκτελέσεις που καθυστερούν να γίνουν υποβαθμίζουν την ακεραιότητα της διαδικασίας της ποινικής δικαιοσύνης σε αυτές τις περιπτώσεις και 3) οι υποσχέσεις για την επιτάχυνση των εκτελέσεων θέτουν υπό απειλή τη νόμιμη ποινική διαδικασία και τις δικονομικές εγγυήσεις.

Θεωρεί πως διαφωνίες ανάμεσα στη χρησιμότητα ενός εκτελεστικού τέτοιου συστήματος και στις αρχές και τις διαδικασίες της αμερικάνικης νομικής κουλτούρας είναι δομικές και είτε θα αλλάξει η αμερικάνικη κουλτούρα και αξίες είτε η εκτέλεση θα παραμείνει ανεπαρκής και προβληματική. Πιστεύει πως για να θεωρηθεί η θανατική ποινή μία φυσιολογική συμπεριφορά της πολιτείας θα πρέπει να επανεξεταστούν βασικές αρχές και η έννοια της δικαιοσύνης στην ποινική δικαιοσύνη.

¹¹¹D. Garland, *A Peculiar Institution.....* ό.π., σελ. 121 επ.

Φαίνεται εδώ η αντίθεση που υπήρχε με άλλα ευρωπαϊκά κράτη όπως η Αγγλία, η Γαλλία και η Γερμανία όπου η παρουσία και ο έλεγχος του κράτους της πρώιμης νεωτερικής εποχής ήταν πολύ πιο εμφανείς από ότι στις ΗΠΑ. Η εκτέλεση της θανατικής ποινής ήταν θέμα τοπικής, προσωπικής δύναμης και λιγότερο συνδεδεμένη με κρατικούς σκοπούς, όπως αντίθετα συνέβαινε στην Ευρώπη. Αυτή η εμμονή στην τοπική κυριαρχία εξηγείται εν μέρει και από τη μεγάλη απόσταση που χώριζε την Αμερική από τη μητέρα χώρα Αγγλία. Οι διαδικασίες συγκέντρωσης της όλης διαδικασίας σε κρατικό κεντρικό επίπεδο συνάντησαν μεγαλύτερη αντίσταση στην Αμερική από ότι στην Ευρώπη. Ανάμεσα στα έτη 1890 - 1930, οι περισσότερες αμερικάνικες πολιτείες είχαν μεταφέρει τις εκτελέσεις σε πιο κρατικό έλεγχο. Αλλά η θέληση να διατηρήσουν τον τοπικό έλεγχο ήταν ισχυρή και οι τοπικές αρχές κάποιες φορές επιτύγχαναν να αντισταθούν σε αυτή τη διαδικασία.¹¹²

Η ιδιαιτερότητα αυτή εξηγείται εάν εξεταστεί η ιδιαίτερη δομή των αμερικανικών κρατών και οι ιδιαιτερότητες του αμερικανικού πολιτεύματος. Το Σύνταγμα των Η.Π.Α δίνει μεγάλες εξουσίες στον τομέα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης σε κάθε μία πολιτεία, καθιστώντας πρακτικά αδύνατο έναν τρόπο εθνικής κατάργησης όπως συνέβη σε ευρωπαϊκές χώρες. Επίσης στην αμερικανική πολιτική έχει κυριαρχήσει έντονο το στοιχείο του λαϊκισμού και συνεπώς είναι πολύ δύσκολο να ληφθεί μία απόφαση ερχόμενη σε αντίθεση με την κοινή γνώμη.¹¹³ Δεν υπάρχει, δηλαδή, στην Αμερική ο συνταγματικός μηχανισμός ούτε η πολιτική δυνατότητα του κυβερνώντος κόμματος να επιβάλλει τόσο απλά την κατάργηση σε συνολικό επίπεδο, το τελευταίο δε θα επέφερε τεράστιο πολιτικό κόστος σε όποιον το τολμούσε. Όταν τα ζητήματα πολιτικής αφορούν θέματα τα οποία εντόνως απασχολούν την κοινή γνώμη, ελάχιστοι είναι οι Αμερικάνοι πολιτικοί που τολμούν να διαφοροποιηθούν από αυτή. Δεν

¹¹²*D. Garland, A Peculiar Institution.....* ό.π., σελ 184 - 185: Στο Μισισίπι και τη Λουιζιάνα οι κρατικές αρχές πείστηκαν να εισάγουν φορητές ηλεκτρικές καρέκλες που μεταφέρονταν από την κρατική φυλακή σε διάφορες φυλακές της επαρχίας όταν υπήρχε ανάγκη. Και στο Κεντάκι, το οποίο είχε εισάγει ως τρόπο εκτέλεσης την ηλεκτροπληξία, πέρασε μία νομοθετική ρύθμιση η οποία επανεισήγαγε το τοπικό κρέμασμα τον βιαστών, ένα μέτρο που επέστρεφε τις εκτελέσεις στο κοινό για αυτές τις περιπτώσεις που προκαλούσαν τα πιο έντονα τοπικά πάθη, για αυτές δηλαδή στις οποίες εμπλέκονταν έγχρωμοι άντρες, οι οποίοι είχαν καταδικαστεί για σεξουαλικά αδικήματα εις βάρος λευκών γυναικών.

¹¹³*Στο ίδιο, σελ. 184 - 185:* Για παράδειγμα, το Σύνταγμα της Γερμανίας το 1949 απαγόρευσε τη θανατική ποινή παρά το γεγονός ότι τα δύο τρίτα του πληθυσμού την υποστήριζαν. Όταν ο πρόεδρος Μιτεράν στη Γαλλία το 1981 κατήργησε τη θανατική ποινή, 73% του γαλλικού πληθυσμού την υποστήριζε. Οι πολιτικοί αυτοί είχαν την πολιτική ικανότητα να πράξουν με αυτό τον τρόπο, καθώς το κυβερνών κόμμα ήξερε ότι είχε πολιτική υποστήριξη και ότι δεν είχε μία άμεση εκλογική μάχη. Είχαν επίσης τη νομική δυνατότητα να κινηθούν αναλόγως, καθώς η εξουσία για εφαρμογή αντεγκληματικής πολιτικής για όλο το έθνος ανήκει στη δικαιοδοσία του εθνικού κοινοβουλίου, ενώ η εθνική κυβέρνηση της Αμερικής στερείται της νομικής εξουσίας να επιβάλλει την κατάργηση σε ολόκληρη τη χώρα.

προκαλεί επομένως έκπληξη το γεγονός ότι τα περισσότερα μέλη του Κογκρέσου τάσσονται υπέρ της θανατικής ποινής.¹¹⁴

Έπειτα είναι η σημασία των τοπικών διαφορών στην ανάπτυξη της θανατικής ποινής. Πιο συγκεκριμένα, στο Νότο παρατηρείται η διατήρηση, μέχρι αργά, των δημόσιων εκτελέσεων. Συγκεκριμένα πολιτείες του νότου όπως το Μισούρι και το Κεντάκι συνέχιζαν τις δημόσιες εκτελέσεις μέχρι και το 1937, ενώ οι πολιτείες του Βορρά υπήρξαν πρωτοπόρες πολλά χρόνια πριν στην απομόνωση της εκτελεστικής διαδικασίας της θανατικής ποινής. Ακόμα οι πολιτείες του Νότου συνέχιζαν να θανατώνουν εγκληματίες για τα αδικήματα της ληστείας, της διάρρηξης, του βιασμού και του εμπρησμού μέχρι τη δεκαετία του '60, ενώ στις υπόλοιπες πολιτείες της χώρας η θανατική ποινή είχε περιοριστεί στο φόνο πρώτου βαθμού.

Έντονα ήταν τα ρατσιστικά κριτήρια που καθόριζαν εάν ένας δράστης έπρεπε να καταδικασθεί σε θάνατο και με ποιο τρόπο. Οι ρίζες αυτής της πρακτικής ανάγονται στο καθεστώς της δουλείας των εγχρώμων που υπήρχε για αιώνες στο Νότο, όταν κάθε πολιτεία του Νότου είχε ορίσει έναν επαρκή αριθμό κακουρηγμάτων που επέφεραν τη θανατική ποινή εάν τελούνταν από σκλάβο και ελαφρύτερη ποινή εάν τελούνταν από λευκό. Η δουλεία στις πολιτείες του Νότου είχε άμεσες επιπτώσεις στο θεσμό της θανατικής ποινής. Η ύπαρξη δούλων περιόριζε την επίδραση της ανθρωπιστικής κουλτούρας και την αποστροφή του βασανισμού του ανθρώπινου σώματος και απέτρεπε την αναζωπύρωση καταργηστικών κινήματων στο Νότο. Αλλά και μετά την κατάργηση της δουλείας, θεσμοί βασισμένοι σε φυλετικές διακρίσεις όπως το λιντσαρίσμα, η ρατσιστική βία και ο φυλετικός διαχωρισμός βοήθησαν στη συντήρηση της κοινής γνώμης υπέρ της θανατικής ποινής και άφησαν μία πολιτιστική κληρονομιά βίας.¹¹⁵

Ακόμα, σημαντικά συνέβαλε το φαινόμενο των εκτελέσεων που υπερέβαιναν το νόμο, κυρίως το δημόσιο βασανιστήριο του λιντσαρίσματος το οποίο συνεχίστηκε τον 20^ο αιώνα, και ήταν συγκεντρωμένα στο Νότο και τα οποία οργανώνονταν γύρω από φυλετικές διακρίσεις. Μεταξύ του διαστήματος 1880 - 1930 καταγράφηκαν πάνω από 3.000 τέτοιες εκτελέσεις. Η διαδεδομένη εμφάνιση αυτών των ομαδικών εκτελέσεων και η αποτυχία της κυβερνητικής εξουσίας στις νότιες πολιτείες να τα αποτρέψει, δικαιολογείται σε ένα

¹¹⁴D. Garland, *A Peculiar Institution*.... ό.π., σελ 184 - 185

¹¹⁵Στο ίδιο, σελ. 125 επ: Η de facto ρατσιστική διακριτική μεταχείριση στις επιβολές και τις διαδικασίες εκτέλεσης των θανατικών ποινών συνεχίστηκε πολύ μετά τον Εμφύλιο Πόλεμο.

βαθμό από το γεγονός ότι συχνά τα δημόσια λιντσαρίσματα δε διέφεραν αρκετά από μία κανονική δίκη, η οποία μπορούσε να ολοκληρωθεί με αστραπιαίες διαδικασίες, όταν σε αυτή υπόβοσκαν ζητήματα φυλετικού χαρακτήρα.¹¹⁶ Από το 1890 και έπειτα, οι κρατικές νομοθεσίες των νότιων πολιτειών και το Κογκρέσο των ΗΠΑ προσπάθησαν να βάλουν ένα τέλος σε αυτή την κατάσταση, οι πρώτες προωθώντας μέτρα κατά του λιντσαρίσματος ενώ το δεύτερο απέτυχε στο σκοπό αυτό καθώς οι συμμετέχοντες στο κογκρέσο δημοκράτες των νότιων πολιτειών ήταν αντίθετοι με αυτό. Αλλά ελάχιστη πραγματική πρόοδος είχε γίνει επί του θέματος μέχρι το 1940. Παρόλο που οι ΗΠΑ δεν ήταν η μοναδική χώρα στην οποία πραγματοποιούνταν η τακτική του λιντσαρίσματος και της συλλογικής εκδίκησης, ακόμα και στον 20^ο αιώνα, εντούτοις αυτό που τη διαφοροποιεί από τις ευρωπαϊκές χώρες είναι ότι στις τελευταίες αυτές οι πρακτικές ήταν κυρίως αποτέλεσμα των πολιτικών εξελίξεων και των έκρυθμων κοινωνικών καταστάσεων μετά το τέλος του Β.Π.Π. Κανένα από τα ευρωπαϊκά αυτά κράτη δε βίωσε μία επί δεκαετιών διαδεδομένη πρακτική λιντσαρίσματος εν καιρώ ειρήνης.¹¹⁷

Σημαντικό ρόλο για τη διατήρηση της θανατικής ποινής στην Αμερική διαδραμάτισαν και οι πολιτικές του «πολέμου ενάντια στο έγκλημα» (war on crime) και του «πολέμου κατά των ναρκωτικών» (war on drugs) που συντηρητικοποίησαν ακόμα περισσότερο την αμερικανική κοινωνία. Η πίστη ότι η θανατική ποινή αποτελούσε ένα ισχυρό όπλο στον πόλεμο κατά του εγκλήματος δημιουργήθηκε επειδή οι συντηρητικοί πολιτικοί επέλεξαν να αγνοήσουν τις αμφιβολίες σχετικά με την αποτελεσματικότητά της και να εκμεταλλευτούν τη δημοτικότητά της. Αυτοί οι ισχυρισμοί ενισχύθηκαν και από το γεγονός ότι τα ποσοστά της εγκληματικότητας είχαν αρχίσει να αυξάνονται ραγδαία από το 1963, και οι συντηρητικοί πολιτικοί συνέδεσαν αυτή την αυξητική τάση με την τάση κατάργησης της θανατικής ποινής¹¹⁸ που είχε αρχίσει να εκδηλώνεται έντονα (παρόλο που τα ποσοστά των

¹¹⁶D. Garland, *A Peculiar Institution*..... ό.π., σελ. 125 επ. Για παράδειγμα, στο Κεντάκι το 1906, ένας μαύρος άντρας που είχε κριθεί ένοχος για το βιασμό μίας λευκής γυναίκας, κρεμάστηκε μόλις πενήντα λεπτά μετά το τέλος της δίκης.

¹¹⁷Στο ίδιο, σελ 125 επ.

¹¹⁸Στο ίδιο, σελ. 245: Παράδειγμα είναι ο λόγος του John Little Mc Cellan, του δημοκράτη γερουσιαστή από το Αρκάνσας, ο οποίος εισήγαγε τη θανατική ποινή « Η τελευταία εκτέλεση σε αυτή τη χώρα έγινε το 1967.... Τα χρόνια ανάμεσα στο 1967-1971, ο αριθμός των φόνων σε αυτή τη χώρα αυξήθηκε κατά 61%..... ».

ανθρωποκτονιών αυξήθηκαν τόσο στα κράτη που είχαν διατηρήσει τη θανατική ποινή όσο και σε αυτά που την είχαν καταργήσει).¹¹⁹

Όσον αφορά τον πόλεμο κατά των ναρκωτικών, ο νομικός επιστήμονας Michael Tonry διαβεβαιώνει ότι οι αρχιτέκτονες του « πολέμου κατά των ναρκωτικών » είχαν πλήρη επίγνωση του τι έκαναν. Χαρακτηριστικά αναφέρει ότι «... ήξεραν ότι ο πόλεμος κατά των ναρκωτικών θα διεξαγόταν κυρίως στις μειονοτικές περιοχές των αμερικανικών πόλεων και ότι αυτοί που θα συλλαμβάνονταν και θα φυλακίζονταν θα ήταν δυσανάλογα νέοι έγχρωμοι και Ισπανοί...». Ο πόλεμος κατά των ναρκωτικών εξέφραζε τη θέληση να ποινικοποιηθεί η φτώχεια και να διατηρηθεί η φιλοσοφία «περί παθολογιών» που τη συνοδεύει. Η λειτουργία του δίπολου ποινικό σύστημα και γκέτο των αφροαμερικανών, η οποία ήταν και η κοινωνική ομάδα η οποία ουσιαστικά μπήκε στο στόχαστρο με τον πόλεμο αυτό, ταιριάζει με το ξεκίνημα μίας «νέας ποινολογίας» της οποίας ο στόχος δεν είναι ούτε να αποτρέψει το έγκλημα ούτε να επανεντάξει τους δράστες στη κοινωνία μετά την έκτιση της ποινής τους, αλλά απλά να απομονώσει ομάδες που εκλαμβάνονται ως επικίνδυνες και να ουδετεροποιήσει τα πιο διεφθαρμένα μέλη τους μέσα από τη στοχαστική διαχείριση των κινδύνων που θεωρείται ότι θέτουν.¹²⁰

Μετά το 1972, η θανατική ποινή σταμάτησε να είναι ένα ζήτημα αντεγκληματικής πολιτικής και έγινε ένα συμβολικό πεδίο μάχης - πρώτα στο δόγμα του νόμος και τάξη (law and order), όπου λειτούργησε ως αντίσταση κατά των πολιτικών δικαιωμάτων και αργότερα στο θέμα των πολιτιστικών πολέμων- μέσα σε ένα γενικότερο πλαίσιο συντηρητισμού και προσπάθειας διατήρησης της παράδοσης και των ηθικών αξιών που αφορούσε διάφορα ζητήματα όπως η έκτρωση, τα κοινωνικά δικαιώματα κτλ. Η υποστήριξη της θανατικής ποινής έγινε πλέον σημάδι σεβασμού των δικαιωμάτων του κράτους και της παραδοσιακής εξουσίας, λειτούργησε σαν αντίπαλο δέος του ηθικού ξεπεσμού, της πτώσης της προσωπικής ευθύνης. Η πτώση του Αμερικανικού φιλελευθερισμού στα τέλη της δεκαετίας του '60 και στις αρχές της δεκαετίας του '70 είναι η βασική αιτία για την αποτυχία της τελικής κατάργησης της θανατικής ποινής στην Αμερική.¹²¹ Καταλυτικής σημασίας για την πορεία

¹¹⁹D. Garland, A Peculiar Institution.... ό.π., σελ. 245

¹²⁰L. Wacquant, «The great penal leap backward: incarceration in America from Nixon to Clinton», στο Pratt J./ Brown D./ Brown M./ Hallsworth S./ Morrison W. (ed), The new punitiveness Trends, theories, perspectives, Willan Publishing, USA-Canada, 2005, σελ. 20 - 21.

¹²¹D. Garland, A Peculiar Institution.... ό.π., σελ. 153 επ.

της θανατικής ποινής στην αμερικανική κοινωνία υπήρξαν δύο αποφάσεις του Ανωτάτου Δικαστηρίου των Η.Π.Α, η υπόθεση *Furman vs. Georgia*, 1972 και η υπόθεση *Gregg vs. Georgia*, 1976.

3. Υπόθεση *Furman vs. Georgia*, 1972

Υπάρχουν δύο σημαντικές αποφάσεις του Ανώτατου Δικαστηρίου των ΗΠΑ, οι οποίες ασχολήθηκαν με το ζήτημα της συνταγματικότητας της θανατικής ποινής. Η πρώτη είναι η υπόθεση *Furman vs. Georgia*, 1972, στην οποία η θανατική ποινή κρίθηκε ως αντισυνταγματική, καθώς η επιβολή της γινόταν χωρίς σταθερά κριτήρια και εγγυήσεις και ως εκ τούτου τόσο η επιβολή όσο και η εκτέλεσή της άφηναν ανοιχτό το ενδεχόμενο διακρίσεων. Ο *Furman* καταδικάστηκε πρωτόδικα σε θάνατο, κατηγορούμενος για φόνο, καθώς στη διάρκεια της πραγματοποιούμενης από αυτόν ληστείας μίας οικίας, ο ιδιοκτήτης αντιλήφθηκε την παρουσία του και ο *Furman* προσπαθώντας να ξεφύγει, έριξε στο πάτωμα το όπλο του, το οποίο απασφαλίστηκε και οι σφαίρες σκότωσαν τον ιδιοκτήτη της οικίας. Σύμφωνα με τον νόμο της Τζόρτζια, εάν το δικαστήριο αποφάσιζε ότι ήταν ένοχος για το φόνο, παρότι έγινε στη διάρκεια της ληστείας, θα μπορούσε να τον καταδικάσει σε θάνατο, όπως και έκανε. Ο *Furman* άσκησε έφεση κατά της πρωτόδικης απόφασης, με την αιτιολογία ότι η διάταξη για καταδίκη σε θανατική ποινή εστερείτο επαρκούς αιτιολόγησης και μπορούσε να διαφέρει από πολιτεία σε πολιτεία.

Το Ανώτατο Δικαστήριο των ΗΠΑ έκρινε πως όταν η επιβολή της θανατικής ποινής γίνεται με μεγάλη διακριτική ευχέρεια ως προς την επιβολή της, και σε παρόμοιες περιπτώσεις άλλοτε επιβάλλεται ενώ άλλοτε όχι, παραβιάζεται η συνταγματική αρχή της απαγορεύσεως απάνθρωπης τιμωρίας. Ο δικαστής *Potter Stewart* ανέφερε για την υπόθεση αυτή ότι: «Αυτές οι θανατικές καταδίκες είναι απάνθρωπες και ασυνήθιστες με τον ίδιο τρόπο που είναι απάνθρωπος και ασυνήθιστος ο θάνατος από κεραυνό. Δεν μπορεί να γίνει ανεκτή η

επιβολή μίας θανατικής ποινής υπό το καθεστώς νομικών συστημάτων που επιτρέπουν την αθρόα και άσκοπη επιβολή της».¹²²

Ο δικαστής William J. Brennan, ο οποίος μαζί με τον Δικαστή Thurgood Marshall, ήταν οι δικαστές του Ανώτατου Δικαστηρίου των ΗΠΑ που εξ αρχής δεν είχαν καμιά αμφιβολία ότι η θανατική ποινή είναι αντισυνταγματική δήλωνε: «Ο θάνατος σήμερα είναι μια ασυνήθιστα σκληρή ποινή, ασυνήθιστη στον πόνο που προκαλεί, στον τελειωτικό της χαρακτήρα, στο ασύλληπτο μέγεθος της. Καμία από τις υπάρχουσες ποινές δεν είναι συγκρίσιμη με το θάνατο ως προς το σωματικό και ψυχικό πόνο που προκαλεί [...] Συγκρινόμενη με οποιαδήποτε άλλη ποινή σήμερα [...] ο ενσυνείδητος αφανισμός της ανθρώπινης ζωής από το κράτος υποβαθμίζει όσο τίποτε άλλο την ανθρώπινη αξιοπρέπεια».¹²³

Με την απόφαση αυτή, το Α.Δ δεν αποφάνθηκε ότι η επιβολή της θανατικής ποινής αυτή καθεαυτή παραβιάζει τη συνταγματική απαγόρευση για σκληρές και απάνθρωπες ποινές, παρόλα αυτά αναγνώρισε ότι η θανατική ποινή είναι διαφορετική από οποιαδήποτε άλλη ποινή που επιβάλλει το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης των ΗΠΑ, και εξαιτίας αυτής της ιδιαιτερότητας δεν πρέπει να επιβάλλεται με δικαστικές διαδικασίες που καλλιεργούν το έδαφος για την ύπαρξη σημαντικού κινδύνου η ποινή αυτή να επιβάλλεται με αυθαίρετο τρόπο.¹²⁴

Μετά την έκδοση της απόφασης αυτής μεσολάβησε ένα διάστημα κατά το οποίο 35 πολιτείες θέσπισαν νέους νόμους που προσπαθούσαν να εφαρμόσουν τα κριτήρια που φαινόταν να απαιτεί το Δικαστήριο (κατάργηση της υποχρεωτικής επιβολής της θανατικής ποινής, περιορισμός της σε ορισμένες εκ προθέσεως ανθρωποκτονίες, απαγόρευση εκτέλεσης χωρίς προηγούμενη επανεξέταση από εφετείο). Η αντίδραση της κοινής γνώμης για την κατάργηση της θανατικής ποινής ήταν έντονη.

¹²² <http://www.georgiaencyclopedia.org/articles/government-politics/furman-v-georgia-1972>

¹²³ <https://tsakyrakis.wordpress.com/2012/12/13/%CE%B3%CE%B9%CE%B1%CF%84%CE%AF-%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B1%CE%B9-%CE%AC%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B7-%CE%B7-%CE%B8%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%AE/>

¹²⁴ H.Bedau, *The Death Penalty in America: current controversies*, Oxford University Press, Oxford, 1997, σελ. 201

4. Υπόθεση Gregg vs. Georgia, 1976

Ο Gregg καταδικάστηκε σε θάνατο για τα αδικήματα της ένοπλης ληστείας και του διπλού φόνου που διέπραξε στη διάρκεια αυτής. Άσκησε έφεση κατά της πρωτόδικης απόφασης, με την αιτιολόγηση πως η καταδίκη του σε θανατική ποινή παραβιάζει ευθέως τις διατάξεις του αμερικάνικου συντάγματος που απαγορεύουν την επιβολή απάνθρωπης και ασυνήθιστα σκληρής τιμωρίας, επικαλούμενος και τη σχετική απόφαση Furman vs. Georgia. Η θανατική ποινή, αποφάνθηκε το Α.Δ με την απόφαση αυτή, δεν είναι αντισυνταγματική αυτή καθαυτή και οι κρατικές νομοθεσίες θα πρέπει να προβλέψουν διαδικασίες όπου θα διασφαλίζεται η προστασία του κατηγορουμένου από τυχόν αυθαίρετη και άδικη επιβολή της. Η υπόθεση αυτή, αντί να θέσει εκτός νόμου τη θανατική ποινή ή να τη θεωρήσει νόμιμη χωρίς προβληματική, αποτέλεσε έναρξη μίας προσπάθειας του Ανωτάτου Δικαστηρίου των ΗΠΑ να εξορθολογήσει και να εκπολιτίσει τη θανατική ποινή στην Αμερική. Ακόμα επανέφερε τον έλεγχο των κρατικών νομοθεσιών και των τοπικών δικαστών ως προς το θέμα της θανατικής ποινής, με εγγυήσεις και διαδικασίες ιδιαίτερα λεπτομερείς που θεωρητικά δεν την καθιστούν αυθαίρετη, σκληρή και απάνθρωπη τιμωρία.¹²⁵ Έτσι το Ανώτατο Δικαστήριο απεκδύεται της ευθύνης του για το θέμα της θανατικής ποινής και τη μεταθέτει στις τοπικές κοινότητες και δικαιοδοσίες.¹²⁶

Σύμφωνα με την απόφαση του Α.Δ, οι δύο σκοποί της θανατικής ποινής είναι η ανταπόδοση και η αποτροπή των εγκλημάτων που επιφέρουν την ποινή αυτή. Η ανταπόδοση είναι συνήθως απαραίτητη σε μία ευνομούμενη κοινωνία και αντανακλά την κατακραυγή της για ορισμένες πράξεις. Οι προσπάθειες για να εκτιμηθεί με στατιστικά στοιχεία το επίπεδο που επιτυγχάνεται η αποτροπή μέσω της θανατικής ποινής έχουν στην πραγματικότητα αποδειχθεί αδύνατον να εξάγουν ασφαλή συμπεράσματα. Η αποτροπή είναι ένα περίπλοκο ζήτημα το οποίο επαφίεται στη διακριτική ευχέρεια κάθε νομοθεσίας, η οποία θα πρέπει να σχεδιάζει προσεκτικά τους νόμους που αφορούν τη θανατική ποινή ώστε να αποκλείονται αυθαίρετες ή ειδικές εκτελέσεις. Στην παρούσα υπόθεση, η νομοθεσία της πολιτείας της Τζόρτζια για τη θανατική ποινή προβλέπει ότι τα άτομα που καταδικάζονται για φόνο « θα

¹²⁵ D. Garland, A Peculiar Institution.... ό.π., σελ 261 επ.

¹²⁶ D. McCord, "Sociology, I'd Like You to Meet Capital Punishment", Criminal Justice Ethics, 2013, Vol.32, No.1,51, Routledge, Taylor & Fransis Group, σελ. 63

πρέπει να τιμωρούνται με θάνατο ή με ισόβια κάθειρξη ». Εφόσον οι νομοθεσίες περιλαμβάνουν τις απαραίτητες νόμιμες διαδικασίες που το Α.Δ προέβλεψε στην υπόθεση Furman για την αποφυγή επιβολής αυθαίρετων και με διακρίσεις θανατικών ποινών, η επιβολή της θανατικής ποινής στον Gregg είναι συνταγματική.¹²⁷ Η απόφαση αυτή αποτέλεσε σταθμό για τη θεσμοποίηση και τη νομιμοποίηση της θανατικής ποινής στην Αμερική στη σύγχρονη εποχή.

Μετά την απόφαση του Ανωτάτου Δικαστηρίου Gregg vs. Georgia (1976) παρατηρείται ότι τρεις τάσεις χαρακτηρίζουν την πολιτική των ΗΠΑ ως προς το θέμα ύπαρξης και διατήρησης της θανατικής ποινής, αυτές της εκλογίκευσης, του εκπολιτισμού και του εκδημοκρατισμού του θεσμού της θανατικής ποινής. Οι δύο πρώτες προσπαθούν να αμβλύνουν τη διαμάχη μεταξύ της θανατικής ποινής και των σύγχρονων πολιτισμικών αξιών, με το να υποχρεώνουν τις πολιτείες της Αμερικής να τηρούν θεμελιώδεις νομικούς κανόνες ως προς την όλη ποινική διαδικασία σχετικά με τη θανατική ποινή, από τη δίκη έως την εκτέλεση της και επίσης προσπαθούν να μειώσουν το βαθμό στον οποίο η θανατική ποινή έρχεται σε αντίθεση με τις ευαισθησίες του σύγχρονου πολιτισμού. Η τρίτη τάση ουσιαστικά παραχωρεί σε κάθε πολιτεία το δικαίωμα να αποφασίζει για τη διατήρηση ή μη της θανατικής ποινής και το Ανώτατο Δικαστήριο αποβάλλει από τη δικαιοδοσία του το θέμα αυτό, ως εκ τούτου αποκλείεται η κατάργηση της θανατικής ποινής σε εθνικό επίπεδο.¹²⁸

5. Η πολιτισμική αποτύπωση της θανατικής ποινής στην αμερικανική κοινωνία

Από τα μέσα του '60 και έπειτα, τα επίπεδα εγκληματικότητας αυξήθηκαν και αποτέλεσαν σημείο αναφοράς της κοινωνικής εμπειρίας, ώσπου στις αρχές του 1990 τα επίπεδα κατέληξαν να είναι κατά δέκα φορές μεγαλύτερα, παραμένοντας ακόμη και σήμερα

¹²⁷ <https://legaldictionary.net/gregg-v-georgia/>

¹²⁸ D. Garland, A Peculiar Institution..... ό.π., σελ 263 επ.

σε υψηλά ιστορικά επίπεδα, με το έγκλημα να θεωρείται ως κυρίαρχο στοιχείο της μοντέρνας ζωής.¹²⁹ Έχοντας υπόψη τα όσα γράφει ο Foucault για την τιμωρία, η οποία πρέπει να μελετάται ως μία σύνθετη κοινωνική λειτουργία και όχι ως ένα απομονωμένο φαινόμενο, παρατηρούμε ότι η δύναμη της πολιτείας να σκοτώνει πράγματι είναι παραγωγική, δηλαδή εκκινεί μηχανισμούς μέσα στην κοινωνία. Πλέον στην αμερικανική κοινωνία η θανατική ποινή δεν υπάρχει γιατί επιτελεί κοινωνικούς στόχους αντεγκληματικής πολιτικής και ελέγχου της εγκληματικότητας όπως παλαιότερα, αλλά υπάρχει για να εξυπηρετεί πιο ταπεινούς σκοπούς. Εξυπηρετεί ένα ολόκληρο σύστημα δικηγόρων και σωφρονιστικών υπαλλήλων, όπου οι μεν αποκτούν φήμη και κύρος όταν αναλαμβάνουν υποθέσεις που επιφέρουν τη θανατική ποινή και οι δε χρησιμοποιούν τη θανατική ποινή ως μέσο εκφοβισμού για να διατηρήσουν την τάξη στις φυλακές.

Οι πολιτικοί χρησιμοποιούν το θέμα της θανατικής ποινής στις προεκλογικές τους εκστρατείες ώστε να πείσουν τον κόσμο να τους ψηφίσει μιας και με τη διατήρηση της ποινής αυτής υπόσχονται να πατάξουν το έγκλημα και να δημιουργήσουν ένα αίσθημα κοινωνικής συνοχής και ασφάλειας. Τις δεκαετίες του '70 και του '80 η θανατική ποινή επέτρεψε στους συντηρητικούς πολιτικούς να συμπύξουν τους ρατσιστικούς φόβους, τα δικαιώματα της πολιτείας και τις βασικές αξίες της κοινωνίας σε ένα μόνο κωδικοποιημένο θέμα. Μετά τα κινήματα των δεκαετιών του '50 και του '60, η ανοιχτά εκπεφρασμένη φυλετική προκατάληψη δε γινόταν αποδεκτή στην αμερικανική πολιτική σκηνή. Αλλά με τη θανατική ποινή, ενταγμένη μέσα στο πλαίσιο του πολέμου κατά του εγκλήματος (war on crime), η θανατική ποινή, πλέον, εμφανίζεται ως ένα ισχυρό όπλο στην πάταξη του εγκλήματος, ικανό να καθησυχάσει τους πολίτες ότι μπορούσαν αν είναι πλέον ασφαλείς αφού οι πολιτικοί τους ηγέτες θα εξαφάνιζαν πρακτικά τους αιμοσταγείς εγκληματίες. Οι συντηρητικοί πολιτικοί, χρησιμοποιώντας αυτή την πολιτική ρητορεία, έκαναν τους φιλελεύθερους πολιτικούς τους αντιπάλους να φαίνονται ανίκανοι να προστατεύσουν τους πολίτες.¹³⁰

Ακόμα, η θανατική ποινή ανατροφοδοτεί τα ΜΜΕ, καθώς αποτελεί μία είδηση που αποσπά τεράστια τηλεθέαση, απασχολεί δημοσιογράφους, παρουσιαστές και κυρίως το πλήθος όπου συχνά η τόση προβολή των πολύκροτων δικών και των θανατικών καταδικών

¹²⁹D. Garland, *The culture of control, crime and criminal order in contemporary society*, Oxford University Press, Oxford, 2001, σελ. 106.

¹³⁰D. Garland, *A Peculiar Institution..... ό.π.*, σελ. 291 - 292

καθιστά τις εκτελέσεις σημαντικά γεγονότα, παρά το γεγονός ότι αυτές πλέον δεν τελούνται δημόσια». ¹³¹ Βέβαια δε σημαίνει ότι η μεγαλύτερη μερίδα του πληθυσμού υποστηρίζει τη θανατική ποινή. Πολύ μεγάλο ποσοστό δε διάκειται ούτε θετικά ούτε αρνητικά προς αυτή, αλλά την ως ένα αποδέχεται φυσιολογικό φαινόμενο της σύγχρονης του πραγματικότητας. ¹³²

Η γνώμη του A.Sarat για την ύπαρξη της θανατικής ποινής είναι πως, αν εξετάσουμε την ύπαρξη της θανατικής ποινής όχι μόνο ως ένα ποινικοκατασταλτικό μέσο αλλά και ως προς τις πολιτισμικές αναπαραστάσεις που εγείρει, βρίσκουμε τρανταχτά στοιχεία ότι η θανατική ποινή έχει διαβρωτικό αποτέλεσμα στον αμερικανικό νόμο και την αμερικανική δημοκρατία. Θεωρεί πως οι εκτελέσεις είναι κατάλοιπο απολυταρχικών καθεστώτων και συνεπώς ένας αναχρονιστικός θεσμός για το μοντέρνο, δημοκρατικό κόσμο. Η διαδικασία της κρατικής δύναμης να εκτελεί φέρει παραλληλισμούς απολυταρχικής διακυβέρνησης και τρομοκρατικών πρακτικών, τα οποία δεν μπορεί να τα ανεχτεί μία σύγχρονη δημοκρατία. Χαρακτηριστικά δηλώνει πως: «Δεν πρέπει να αφήσουμε τους βασικούς μας δημοκρατικούς θεσμούς και τις νομικές μας αξίες να διαβρωθούν απλά και μόνο για να μπορούμε να εκτελούμε αυτούς που έχουν πράξει κακώς». Η δικαιοσύνη παίρνει το σχήμα της αρχαίας πρακτικής της βεντέτας και η πολιτεία δε λειτουργεί ως μία αμερόληπτη δημόσια δύναμη αλλά ως φερέφωνο του θύματος. Επιπλέον, ενθαρρύνεται η επέκταση μίας «κουλτούρας του θύματος» και εντυπώνεται η ιδέα ότι η ποινή πρέπει να ικανοποιεί τα αισθήματα των θυμάτων παρά να αντανakλά ισορροπημένες κρίσεις περί του δημοσίου ενδιαφέροντος ή ένα θεμελιώδες ενδιαφέρον για τα ατομικά δικαιώματα.

Θεωρεί ότι ο θεσμός της θανατικής ποινής έχει εγγενείς αντιθέσεις, αφού από τη μία χρησιμοποιείται για λόγους αποτροπής και ικανοποίησης του θύματος, από την άλλη όμως η πολιτεία ενδιαφέρεται να αναπτύξει μεθόδους εκτέλεσης που ελαχιστοποιούν τον πόνο του καταδικασθέντος, μεθόδους που θα θεωρούνται πολιτισμένες και ανώδυνες. Το γεγονός όμως της ελαχιστοποίησης του πόνου δε μειώνει το γεγονός του θανάτου. Από τη στιγμή που υπάρχουν άλλες μέθοδοι που στερούν από τους εγκληματίες την ελευθερία και τις χαρές τα

¹³¹D. Garland, A Peculiar Institution..... ό.π., σελ. 96 επ: Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η εκτέλεση του κατά συρροή δολοφόνου Ted Bundy στη Φλόριντα το 1995: «.....Τις πρώτες πρωινές ώρες έξω από τη φυλακή είχε μαζευτεί πλήθος σχηματίζοντας ένα μακάβριο καρναβάλι....άνθρωποι όλων των ηλικιών, γονείς με τα μωρά του. Κουβαλούσαν πινακίδες που είχαν φτιάξει οι ίδιοι με συνθήματα όπως " να καείς στην κόλαση Ted Bundy....." Οι άνθρωποι ήθελαν απελπισμένα να τραβήξουν την προσοχή των τηλεοπτικών καναλιών που βρισκόνταν εκεί... ».

¹³²Στο ίδιο, σελ. 298 - 299

ζωής, όπως οι φυλακές υψίστης ασφαλείας (supermax prisons), η απομόνωση, το να επιλέγουμε την ποινή του θανάτου σημαίνει ότι επιλέγουμε τον ίδιο το θάνατο ως τιμωρία.¹³³

Η επιμονή της Αμερικής να διατηρεί έως σήμερα τη θανατική ποινή, σε ένα αφιλόξενο προς τον ίδιο το θεσμό περιβάλλον, μιας και ο υπόλοιπος δυτικός κόσμος την έχει αποκηρύξει, μπορεί να συνδεθεί με άλλα διακριτικά χαρακτηριστικά που η αμερικάνικη κουλτούρα του εγκλήματος περιέχει: τα υψηλά ποσοστά θανάσιμης βίας, και το φόβο προς τους ξένους που αυτά εμπεριέχουν, τη σχέση αγάπης των αμερικάνων με τα όπλα και την ατομική ελευθερία να τα χρησιμοποιούν, τους κώδικες ανδρικής τιμής που ακόμα χαρακτηρίζουν τις νότιες πολιτείες και πολλά αστικά γκέτο, τη φονταμεταλιστική πίστη που έχει αναχθεί σε πολιτική δύναμη από τη δεκαετία του '70 και έπειτα, τη ρατσιστική βία και το διαχωρισμό που έχει σημαδέψει την αμερικανική κουλτούρα από την εποχή της δουλείας έως σήμερα.¹³⁴ Και συνεπώς τίθεται το ερώτημα αν μπορεί να συνδεθεί με τη γενικότερη αμερικανική κουλτούρα και το κατά πόσο ο θεσμός της θανατικής ποινής βοηθάει στην επιβεβαίωση και ενίσχυση άλλων αξιών και πολιτισμικών δεσμεύσεων που σχηματίζουν την αμερικανική ταυτότητα.

Η θανατική ποινή έχει πολιτισμικές χρήσεις που συμβάλλουν στη διαμόρφωση της ευαίσθητης ισορροπίας των κοινωνικών δυνάμεων και των συγκρούσεων μεταξύ των ηθικών αξιών που τελικά διαμορφώνουν την κυρίαρχη κουλτούρα. Η ατομική ελευθερία και η γενικευμένη ανασφάλεια, η εκτεταμένη ελευθερία της αγοράς και ο εντεταμένος ποινικός έλεγχος, η οικονομική ανισότητα και οι κοινωνικές διαμάχες, η προσωπική αυτοβοήθεια και η αναποτελεσματικότητα της κρατικής βοήθειας, η κοινωνική αποδιοργάνωση και η υπερβολική κρατική αντίδραση, όλα αυτά είναι δομικές τάσεις στη σύγχρονη αμερικανική κουλτούρα. Εάν η θανατική ποινή παίζει ένα ρόλο στην αναπαραγωγή της αμερικανικής κοινωνικής δομής, ίσως παίζει έναν έμμεσο ρόλο στην υποστήριξη των ατομικών ελευθεριών, των οικονομικών ευκαιριών και της ελευθερίας από κρατικές ρυθμίσεις που τόσοι πολλοί Αμερικάνοι ενστερνίζονται, παρά τα κοινωνικά κόστη που αυτές οι ελευθερίες εμπερικλείουν.

Εάν παίζει ένα κάποιο ρόλο στη διατήρηση των ρατσιστικών διακρίσεων, ίσως έχει κάποια αξία στις κυρίαρχες ομάδες οι οποίες διστάζουν να εγκαταλείψουν τους

¹³³D. Garland, « The cultural uses of capital punishment» στο Punishment and Society, Sage Publications, Vol 4, σελ. 462 επ

¹³⁴J. Soss/ L. Langbein/ A.R. Metelko, Why Do White Americans Support the Death Penalty ? The Journal of Politics, Vol. 65, No 2., (May 2013), The University of Chicago Press, σελ. 416 επ.

παραδοσιακούς τους ισχυρισμούς. Εάν επιδεικνύει μία αρχαϊκή αντίληψη περί κρατικής σταθερότητας και κυριαρχίας ίσως αυτό έχει αξία στην αμερικανική κοινωνία στην οποία η κρατική εξουσία είναι λιγότερο αναγνωρισμένη και διασφαλισμένη από οπουδήποτε αλλού. Γενικά, τα τελευταία χρόνια αυτό που χαρακτηρίζει τις Η.Π.Α είναι όχι τόσο η ιστορική της δέσμευση στην ελευθερία και τη δημοκρατία, ούτε καν το γεγονός ότι είναι μία σημαντική καπιταλιστική δύναμη, αλλά οι ασυνήθιστοι ποινικοί της θεσμοί. Η θανατική ποινή, ο μαζικός εγκλεισμός, οι δρακόντειες καταδίκες, ο πόλεμος κατά των ναρκωτικών, η φυλετική δικαιοσύνη, αυτά είναι τα χαρακτηριστικά που καθιστούν τις Η.Π.Α ως πραγματικά μοναδικές, ως πολιτισμικά και θεσμικά διαφορετικές από τις υπόλοιπες φιλελεύθερες δημοκρατίες.¹³⁵

Από τη δεκαετία του '70 και έπειτα, εκτός από τη υπόθεση *Gregg vs. Georgia*, η οποία ουσιαστικά κατέστησε εκ νέου συνταγματική τη θανατική ποινή, άλλοι παράγοντες που συνέβαλαν στην εκ νέου αναζωπύρωσή της, ενώ τη δεκαετία του '60 φαινόταν ότι οδηγούταν προς την κατάργησή της, καθώς οι εκτελέσεις μειώνονταν σταθερά από τα μέσα της δεκαετίας του '50 και η υποστήριξη του κοινού προς το θεσμό έπεφτε (το 1966 ήταν λιγότερο από 50%), ήταν ο αυξανόμενος φόβος του κοινού για την εγκληματική βία και την κοινωνική διαταραχή που εμφανίστηκαν την εποχή εκείνη. Ταυτόχρονα έχουμε την εμφάνιση εθνικών πολιτικών τύπου «νόμος και τάξη» και περισσότερο τιμωρητικές πολιτικές για την πάταξη του εγκλήματος.

Το γεγονός ότι τα ποσοστά βίαιων εγκλημάτων και τα επίπεδα των ανθρωποκτονιών αυξήθηκαν κατακόρυφα τις δεκαετίες '70 και '80 σίγουρα έπαιξαν ρόλο όπως και η δυσπιστία των πολιτών προς το σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, το οποίο κρίθηκε ως υπερβολικά επιεικές, ως μη δυνάμενο να εμποδίσει τους παραβάτες του νόμου από το να σκοτώσουν ξανά και επίσης πως δεν αφουγκραζόταν και δε συμβάδισε με το κοινό αίσθημα ώστε να εκφράσει με το σωστό τρόπο το θυμό των πολιτών και να προστατεύσει τα ευάλωτα θύματα της πολιτείας. Ο Garland χρησιμοποιεί τον όρο *συντηρητισμός του φόβου* για να περιγράψει το είδος της πολιτικής που τις τελευταίες τρεις δεκαετίες κυριαρχεί στις ΗΠΑ. Αυτό το νέο είδος συντηρητισμού γεννάται όχι από φόβο προς το κράτος αλλά από φόβο προς την αταξία και την κοινωνική ευνομία, προς τους παραβατικούς πολίτες, προς την απειλή της εγκληματικής βίας και της θυματοποίησης. Οι πολιτικές οι οποίες ο συντηρητισμός αυτός

¹³⁵D. Garland, *The cultural uses of capital.....* ό.π., σελ. 476 επ.

εγείρει θεωρούν το κράτος ως προστάτη παρά σαν απειλή και το κράτος καλείται πάντα να κάνει περισσότερα παρά λιγότερα για να ελέγξει τα άτομα και να αναχαιτίσει τους επίδοξους εγκληματίες. Όπως κάθε είδος συντηρητισμού, έτσι και ο *συντηρητισμός του φόβου* προτιμά τις αγορές, την ιδιωτική δράση παρά την κρατική, αλλά η αντίθεσή του με μία ισχυρή κυβέρνηση δεν τον αποτρέπει από το να επιτρέπει στην κυβέρνηση να εφαρμόζει καταπιεστικές και σκληρές πολιτικές (όπως αυτές της θανατικής ποινής και του μαζικού εγκλεισμού).¹³⁶

Όπως αναφέρει και ο A. Sarat, οι Αμερικάνοι νιώθουν ελεύθεροι επειδή το κράτος μπορεί να δράσει παρεμβατικά στον τομέα του εγκλήματος, χωρίς ταυτόχρονα να παρεμβαίνει στην αγορά. Έτσι, θεωρεί, εξηγείται και γεγονός πως οι πιο ένθερμοι υποστηρικτές της θανατικής ποινής και μεν συνήθως είναι και υπερασπιστές της απόλυτης κρατικής κυριαρχίας στη διεθνή ζωή, αλλά ταυτόχρονα είναι και υπερασπιστές της ελαχιστοποίησης της κρατικής ρύθμισης της αγοράς. Η πάταξη της εγκληματικότητας εμφανίζεται ως το κύριο πεδίο απόδειξης και προστασίας της συλλογικής ελευθερίας, καθώς αποτρέπονται τα εγκληματικά αυτά στοιχεία που θα μπορούσαν να προσβάλουν την ατομική ελευθερία καθενός. Η θανατική ποινή αποτελεί δείγμα κρατικής δύναμης και αποσπά την προσοχή από άλλα πεδία της κοινωνικής ζωής όπου η πολιτεία αποτυγχάνει να φανεί αποτελεσματική και οι εκτελέσεις παίρνουν τη συμβολική μορφή ενός θεατρικού δρώμενου όπου οι πολίτες μπορούν να εκφράσουν τα βίαια ένστικτά τους και να αποτινάξουν για λίγο το συνεχή αυτοπεριορισμό στον οποίο τους υποβάλλει καθημερινά η σύγχρονη κοινωνία.¹³⁷ Αυτή η παράδοξη σχέση είναι που επιτρέπει στους Αμερικάνους συντηρητικούς να οπλίζουν την πολιτεία με μία νομική δύναμη επί ζωής και θανάτου, σε αντίθεση με τους συντηρητικούς Ευρωπαίους που επιμένουν ότι καμία τέτοια εξουσία δε θα πρέπει να επιτρέπεται.

Ενδιαφέρουσα, τέλος, για την πληρέστερη κατανόηση του φαινομένου της διατήρησης της θανατικής ποινής σήμερα στην Αμερική, φαίνεται η παράθεση των απόψεων του Cavadino, ο οποίος και συσχετίζει μερικά σημαντικά χαρακτηριστικά της πολιτικής οικονομίας μίας χώρας με τη σοβαρότητα των ποινικών της πρακτικών. Οι σύγχρονες δυτικές χώρες μπορούν να κατηγοριοποιηθούν είτε ως νεοφιλελεύθερες (neo - liberal), είτε ως

¹³⁶D. Garland, *The cultural uses of capital*..... ό.π., σελ. 478 επ.

¹³⁷W.E. Connolly, *The Will, Capital Punishment and Cultural War*, στο A. Sarat, *The Killing State*..... ό.π., σελ. 198 επ.

συντηρητικές κορπορατιστικές (conservative corporatist) είτε ως σοσιαλδημοκρατικές (social democratic).

Με τον όρο νεοφιλελευθερισμό αναφέρεται στον (πολιτικά συντηρητικό) καπιταλισμό της ελεύθερης αγοράς με χαρακτηριστικό παράδειγμα τις ΗΠΑ, αλλά και την Αγγλία, την Αυστραλία και τη Νέα Ζηλανδία. Η γενική θέση του νεοφιλελευθερισμού είναι αυτή του ατομισμού παρά αυτή του κοινοτισμού ή της συλλογικότητας. Σε αυτές τις χώρες η κρατική πρόνοια είναι μηδαμινή, ενώ το οικονομικό σύστημα δημιουργεί μεγάλη υλική ανισότητα, γεγονός που οδηγεί στον κοινωνικό αποκλεισμό πολλών ατόμων που είναι αδύναμα να συμμετέχουν σε μεγάλο βαθμό στην αστική, πολιτική και κοινωνική ζωή και συχνά ζουν σε γκέτο.

Στη δεύτερη κατηγορία, αυτή του συντηρητικού κορπορατισμού ανήκουν χώρες, όπως η Γερμανία και άλλες στην ηπειρωτική Δυτική Ευρώπη. Τα μέλη της κοινωνίας εδώ απολαμβάνουν τα προνόμια της κρατικής ευημερίας που είναι πιο γενναιόδωρα από αυτά που παρέχουν οι νεοφιλελεύθερες χώρες. Η ιδεολογία και η κουλτούρα τους είναι συλλογική-κοινοτική και προσπαθεί να συμπεριλάβει και να ενσωματώσει όλους τους πολίτες μέσα στο έθνος, διαμέσου της συμμετοχής των ατόμων σε ομάδες ενδιαφέροντος. Τα κράτη αυτά παρέχουν στους πολίτες τους μεγαλύτερη προστασία από τις πιέσεις της αγοράς και παράγουν σημαντικά μικρότερη ανισότητα από τα νεοφιλελεύθερα κράτη, αλλά δεν είναι σε ιδιαίτερα μεγάλο βαθμό υπερασπιστές της ισότητας, καθώς διαιωνίζουν τις παραδοσιακές ταξικές και οικονομικές διαστρωματώσεις.

Στις σοσιαλδημοκρατικές χώρες ανήκουν χώρες, όπως η Σουηδία και άλλες σκανδιναβικές χώρες. Αυτές έχουν ιδιαίτερα γενναιόδωρα και ισονομικά συστήματα κρατικής πρόνοιας βασισμένα σε καθολικά οφέλη.

Μέσα από μελέτη στατιστικών στοιχείων παρατηρείται ότι οι νεοφιλελεύθερες χώρες έχουν υψηλότερα ποσοστά εγκλεισμού από τις συντηρητικές κορπορατιστικές, ενώ οι σοσιαλδημοκρατικές χώρες έχουν τα χαμηλότερα ποσοστά εγκλεισμού. Ο Cavadino αναλύει αυτή την τάση βασιζόμενος πάνω στη σκέψη ότι οι διάφορες πολιτικές οικονομίες έχουν διαφορετικές πολιτισμικές συμπεριφορές απέναντι στους περιθωριοποιημένους συμπολίτες μας. Οι νεοφιλελεύθερες κοινωνίες τείνουν να αποκλείουν αυτούς που αποτυγχάνουν στην οικονομική αγορά και αυτούς που αποτυγχάνουν να συμμορφωθούν με το νόμο, στην

τελευταία περίπτωση με τα μέσα του εγκλεισμού, ή ακόμα πιο δραστικά της εκτέλεσης. Και οι δύο τύποι αποκλεισμού συνδέονται με ένα ιδιαίτερα ατομικιστικό κοινωνικό ήθος, όπου η οικονομική αποτυχία εκλαμβάνεται ως λάθος του ατόμου και όχι ως ευθύνη της κοινωνίας, έχοντας ένα μίνιμουμ κράτους πρόνοιας, και το έγκλημα θεωρείται ολοκληρωτικά ως ευθύνη του παραβατικού ατόμου. Έρχεται, επομένως, η θεώρησή του αυτή να επιβεβαιωθεί μέσα από το παράδειγμα της διατήρησης της εκτέλεσης της θανατικής ποινής στις ΗΠΑ και να καταδείξει την άμεση σχέση του επιπέδου εκδημοκρατισμού μίας κοινωνίας με τη διατήρηση ή την κατάργηση της θανατικής ποινής.¹³⁸

Από την άλλη, χώρες όπως η Γερμανία, και σε μεγαλύτερο βαθμό οι σοσιαλδημοκρατικές χώρες όπως η Σουηδία, παραδοσιακά είχαν και έχουν μία διαφορετική κουλτούρα και συμπεριφορά απέναντι σε αυτούς που αποτυγχάνουν ή παρανομούν. Προσφέρουν στους πολίτες τους μία μεγαλύτερη ασφάλεια ενάντια στις επιταγές της αγοράς και επιθυμούν να διασφαλίσουν ότι όλοι οι πολίτες είναι κάτω από τη φροντίδα τους. Υπάρχει μία περισσότερο συλλογική, λιγότερο ατομική συμπεριφορά απέναντι στους παραβάτες, που αντιμετωπίζονται όχι ως απομονωμένα άτομα που έχουν σφάλει και τα οποία πρέπει να αποκλειστούν από την ευνομούμενη κοινωνία, αλλά σαν κοινωνικά όντα που βρίσκονται ακόμα υπό την προστασία της κοινωνίας ως συνόλου. Ένα πιο αναπτυγμένο κράτος πρόνοιας οδηγεί και σε μία λιγότερο τιμωρητική ποινική κουλτούρα.¹³⁹

Η διατήρηση, επομένως, στις Η.Π.Α της θανατικής ποινής, αιτιολογείται, εάν ενταχθεί στη γενικότερη ανάλυση του επιπέδου και της μορφής της τιμωρητικότητας στην Αμερική, η οποία είναι ιδιαίτερα αυξημένη, και αποτυπώνει τη γενικότερη πολιτική των Η.Π.Α, μία πολιτική που είναι αμείλικτη απέναντι στο έγκλημα και προσπαθεί με σκληρά ποινικοκατασταλτικά μέτρα να επιβάλλει την τάξη, αδιαφορώντας επί της ουσίας για τις τεράστιες κοινωνικές ανισότητες που ενυπάρχουν στην κοινωνία αυτή, ανισότητες που περιθωριοποιούν κοινωνικές ομάδες, ωθώντας τις σε δύσκολες συνθήκες διαβίωσης, καλλιεργώντας έτσι το έδαφος για την εμφάνιση παραβατικών συμπεριφορών. Μίας πολιτικής όπου το κοινωνικό πρόσωπο του κράτους συχνά φαίνεται να εκλείπει και το οποίο κράτος τιμωρεί, επί της ουσίας, τα άτομα που δεν μπόρεσαν να επιτύχουν το « αμερικανικό

¹³⁸ C.S. Suh, Democracy and the making of.... ό.π., σελ. 330 επ.

¹³⁹ M. Cavadino/J. Dignan, Penal systems : an introduction, Sage Publications, London Thousand Oaks, 1997, σελ. 84 επ.

όνειρο », όντας απρόθυμο να τα βοηθήσει προωθώντας μία πιο ήπια αντεγκληματική πολιτική, η οποία αφενός να στοχεύει στην καταπολέμηση των κοινωνικών αιτιών που οδηγούν στην εγκληματικότητα και αφετέρου να έχει σα στόχο την επανένταξη των παραβατικών ατόμων στην κοινωνία και όχι την απομόνωση και την αχρήστευσή τους.

V. Η ΘΑΝΑΤΙΚΗ ΠΟΙΝΗ ΣΤΗΝ Ε.Σ.Σ.Δ

Ενδιαφέρον παρουσιάζει το φαινόμενο ύπαρξης της θανατικής ποινής στην πρώην Ε.Σ.Σ.Δ, καθώς αυτή αποτέλεσε για εβδομήντα περίπου χρόνια το πιο ισχυρό παράδειγμα του λεγόμενου υπαρκτού σοσιαλισμού και υπήρξε η πιο σημαντική έως τώρα προσπάθεια διακυβέρνησης με ένα εντελώς αντίθετο από τον υπόλοιπο δυτικό κόσμο μοντέλο, αυτό του σοσιαλιστικού κράτους. Ήταν ένα οικονομικό και νομικό σύστημα που προσπάθησε να εξαλείψει τις ταξικές διαφορές, να θέσει στο κέντρο τον άνθρωπο και τις ανάγκες του και να οδηγήσει στην αταξική - κομμουνιστική κοινωνία. Η χρήση και η ύπαρξη της θανατικής ποινής στην Ε.Σ.Σ.Δ μπορεί να δώσει σημαντικές πληροφορίες για το πώς μπορεί να χρησιμοποιηθεί η ποινή αυτή από το ποινικό οπλοστάσιο του κράτους, και πόσο μάλλον ενός κράτους που ευαγγελιζόταν την απελευθέρωση των ανθρώπων και τη δίκαιη και ισότιμη μεταχείρισή τους.

1. Ιστορική αναδρομή

Ο Marx δεν είχε αναφερθεί αναλυτική στο ζήτημα της θανατικής ποινής, αλλά σε ένα άρθρο του που δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *New York Daily Tribune*, February 18,

1853, αναλύει κάποιες θέσεις του πάνω στο ζήτημα αυτό της θανατικής ποινής, η οποία αναφέρει πως επαινείται από τους συγχρόνους του ότι είναι η ultima ratio της κοινωνίας. Ο ίδιος θεωρεί ότι είναι σχεδόν αδύνατο να δικαιολογηθεί η ύπαρξη και η εκτέλεσή της σε κάποιες αρχές σε μία εποχή αυξανόμενου εκπολιτισμού της δυτικής κοινωνίας.

Στο πρώτο μέρος του άρθρου του προσπαθεί να αποδείξει, δίνοντας αντίστοιχα παραδείγματα, ότι η θανατική ποινή έχει αντίθετα αποτελέσματα από αυτά που υποτίθεται πως έχει και οι εκτελέσεις εξαγριώνουν τον κόσμο και προκαλούν περαιτέρω εγκληματικές πράξεις, και δη δολοφονίες. Δεύτερον, ο Marx ασκεί κριτική στον ιδεαλισμό του Kant και του Hegel, στο σημείο που αυτός επεκτείνεται στις θέσεις τους για την ελεύθερη βούληση και τον αυτοκαθορισμό. Κάνει κριτική στην άποψη του Hegel για τη δικαιολόγηση των ποινών, γιατί παρόλο που δε θεωρεί τον άνθρωπο ως ένα απλό αντικείμενο, σκλάβο της δικαιοσύνης και τον αντιλαμβάνεται ως ένα ελεύθερο και αυτοκαθοριζόμενο ον, εντούτοις δίνει μία υπερβατική διάσταση στους κανόνες της υπάρχουσας κοινωνίας, κάτι που σχεδόν πάντα συμβαίνει με τη φιλοσοφία του γερμανικού ιδεαλισμού. Ο Marx θεωρεί πως είναι αυταπάτη να υποκαθίσταται το άτομο, του οποίου τα κίνητρα και οι πράξεις διαμορφώνονται από τις πολύπλοκες κοινωνικές συνθήκες, με την αφηρημένη έννοια της ελεύθερης βούλησης. Επομένως, η θεωρία του Hegel, αυτή που βλέπει την ποινή ως το αποτέλεσμα της ίδιας θέλησης του εγκληματία, δεν είναι παρά μία μεταφυσική έκφραση του παλιού « jus talionis ».

Στο άρθρο αυτό ο Marx βλέπει θετικά τις αναλύσεις του Quetelet για την εγκληματικότητα, ο οποίος καταδεικνύει την τακτικότητα του ρυθμού με την οποία το έγκλημα εμφανίζεται σε κάθε κοινωνία και ο οποίος από νωρίς παρατήρησε ότι η εγκληματικότητα συνδέεται με το δείκτη της φτώχειας σε μία κοινωνία, ειδικά όπου υπάρχει μεγάλη ανισότητα μεταξύ πλουσίων και φτωχών. Οι φτωχοί, θεωρούσε ο Quetelet, ωθούνται στη διάπραξη βίαιων εγκλημάτων από ζήλεια προς τους πλούσιους, ειδικά σε οικονομικά μεταβαλλόμενες κοινωνίες όπου περισσότεροι άνθρωποι ωθούνταν στη φτώχεια ενώ άλλοι διατηρούσαν τον πλούτο τους. Η ανάλυση αυτή του Quetelet βρίσκεται σε συστοιχία με τη μαρξιστική ανάλυση· η ιδέα ότι η φτώχεια και η αποστέρηση είναι αιτίες γέννησης του

εγκληματικού φαινομένου υιοθετήθηκε από τους σύγχρονους κριτικούς και μαρξιστές εγκληματολόγους.¹⁴⁰

Τρίτον, ο Marx επιχειρηματολογεί ότι «η τιμωρία δεν είναι τίποτα παραπάνω από ένα μέσο της κοινωνίας να υπερασπιστεί την ύπαρξή της ενάντια στην προσβολή των ζωτικών της συνθηκών, όποιος και αν είναι ο χαρακτήρας του ». Αναρωτιέται, επομένως: «Δεν υπάρχει, λοιπόν, ανάγκη να μεταβληθεί εις βάθος ένα τέτοιο σύστημα που καλλιεργεί αυτά τα εγκλήματα, παρά να θεοποιούμε τον δήμιο που εκτελεί πολλούς εγκληματίες, μόνο και μόνο για να κάνει χώρο για την έλευση των νέων εγκληματιών»;¹⁴¹ Πιστεύει πως θα είναι δύσκολο να βρεθεί επαρκής δικαιολογητική βάση για τη χρήση της θανατικής ποινής σε μία κοινωνία που «μεσουρανεύει μέσα στον πολιτισμό της». Συνεχίζει αναρωτώμενος τι είδος κοινωνία είναι αυτή η οποία δε γνωρίζει κανένα καλύτερο τρόπο για την υπεράσπισή της από τον απαγχονισμό και τη θανατική ποινή και προσπαθεί να υπερασπιστεί αυτή της τη βιαιότητα ανάγοντάς την σε αιώνιο νόμο.¹⁴²

Παρόλα αυτά, ο Marx δεν ήταν δομικά αντίθετος με την ύπαρξη της θανατικής ποινής, αλλά την αναγνώριζε ως εγγενές στοιχείο για την εδραίωση της μελλοντικής επανάστασης, σκέψη την οποία ασπάστηκαν και οι μετέπειτα ηγέτες της Οκτωβριανής Επανάστασης. Ο Λένιν πριν την Επανάσταση του 1917 αλλά και μετά, υπερασπιζόταν τη θανατική ποινή ως ένα αποτελεσματικό όπλο για την πάλη των τάξεων: «Καμία επαναστατική κυβέρνηση δεν μπορεί να κάνει χωρίς τη θανατική ποινή, κι η ουσία της ερώτησης είναι μόνο στο κατά ποιας τάξης θα χρησιμοποιηθεί».¹⁴³ Η κατάργηση της θανατικής ποινής ως τιμωρία για αυτούς που εναντιώνονταν στην επανάσταση, η οποία άμα τη γενέσει της ήταν πολιτικά ασταθής, ήταν κατά τα λεγόμενα του Λένιν: «ένα λάθος, μία ανεπίτρεπτη αδυναμία, μία πασιφιστική αυταπάτη».¹⁴⁴ Η έναρξη του εμφυλίου πολέμου στη Ρωσία έθεσε προσωρινά τέλος πάνω στη διαμάχη επί του θέματος, καθώς όλοι είδαν ότι η θανατική ποινή ήταν αναγκαία σε περίοδο πολέμου, οπότε και επανήλθε στα μέσα του 1918 (είχε γίνει νωρίτερα το

¹⁴⁰R.M. Bohm, Karl Marx and the Death Penalty, Springer Science Business Media B.V. 2008, σελ. 287: Όπως εξηγούν οι εγκληματολόγοι Taylor, Walton και Young: «είναι ότι ο άνθρωπος συμπεριφέρεται σα ζώο λόγω της φύσης του (στον καπιταλισμό), είναι ότι δομικά δεν του επιτρέπεται να συμπεριφερθεί αλλιώς εξαιτίας των κοινωνικών δομών της παραγωγής».

¹⁴¹K. Marx (1853), New York Daily Tribune article on the death penalty

¹⁴²R.M. Bohm, Karl Marx and the Death, ό.π σελ. 286 επ.

¹⁴³G. P. Van den Berg, The Soviet Union and the Death Penalty, Taylor & Fransis, Ltd, Soviet Studies, Vol. 35, No.2 (Apr. , 1983), σελ. 154 επ.

¹⁴⁴L. Brad Sheafe, The Ultimate Punishment in the “Perfect Society”: A Study of the Death Penalty in the Soviet Union, USAFA Academic Journal of Legal Studies, 159, 1990, Vol. 1, σελ. 160

1917 προσωρινή κατάργησή της). Το 1920, όπου οι συνθήκες είχαν κάπως αλλάξει και ομαλοποιηθεί, το σοβιετικό κράτος διακήρυξε πως ήταν έτοιμο να καταργήσει τη θανατική ποινή ακόμα και για τους εχθρούς του, δίνοντας όμως τη δυνατότητα επιβολής της επί στρατιωτικών και επαναστατικών δικών, των δικών δηλαδή που εντάσσονταν εκτός του πλαισίου των τακτικών δικαστηρίων. Μέσα σε τέσσερις μήνες, με την επέλαση των Πολωνών στην Ουκρανία, η θανατική ποινή αποκαταστάθηκε πλήρως, η πολιτεία δήλωσε όμως ότι θα διατηρηθεί μόνο για όσο είναι απαραίτητο.¹⁴⁵

Η χρήση αυτή της θανατικής ποινής ως έσχατη τιμωρία για τους εχθρούς της Επανάστασης αποτυπώνεται και στον Ποινικό Κώδικα του 1922, όπου η ανθρωποκτονία πρώτου βαθμού τιμωρείται με ποινή έως και δέκα χρόνια σε στρατόπεδο συγκέντρωσης, ενώ αντίθετα αποτελεί τη συνήθη ποινή για πολιτικά εγκλήματα. Παρόλα αυτά, η ερμηνεία του νόμου άφηνε πολλά περιθώρια διολισθήσεων και έτσι σημειώθηκαν πολλές αυθαιρεσίες ως προς την επιβολή της, το οποίο εξηγείται αν αναλογισθεί κανείς πως για το σοβιετικό κράτος η ευημερία της κοινωνίας ήταν μεγαλύτερης σημασίας από τη διαφύλαξη των ατομικών δικαιωμάτων.

Επί διακυβέρνησης Στάλιν, η θανατική ποινή χρησιμοποιήθηκε και πάλι ως όπλο προστασίας του κράτους από τους αντιπάλους του και όσους εμπόδιζαν την επίτευξη του στόχου του Στάλιν για εις βάθος εκβιομηχάνιση της κοινωνίας και κολεκτιβοποίηση της γεωργίας. Όταν ο Στάλιν ρωτήθηκε το 1931 για τη θανατική ποινή, απάντησε: «...είμαστε εκ φύσεως υπέρ της κατάργησης της θανατικής ποινής στην Ε.Σ.Σ.Δ, και θα το είχαμε κάνει πολύ καιρό πριν, εάν δε δεχόμαστε απειλές από τις εξωτερικές ιμπεριαλιστικές δυνάμεις που μας αναγκάζουν να τη διατηρήσουμε για να εξασφαλίσουμε την ύπαρξή μας...».¹⁴⁶ Κατά τη διάρκεια του Β.Π.Π, η χρήση της θανατικής ποινής επεκτάθηκε και το Μάιο του 1947 η θανατική ποινή σε καιρό ειρήνης καταργήθηκε. Όμως το 1950 επανήλθε, για εγκλήματα κατά του κράτους όπως η κατασκοπεία και η προδοσία, και το Ανώτατο Σοβιέτ δικαιολόγησε αυτή την απόφαση ως απαίτηση των εργατικών σωμάτων και των εργατών γης. Ο Στάλιν, όπως και ο Λένιν, χρησιμοποιούσε τη θανατική ποινή ως πολιτικό εργαλείο, θέλοντας όμως να

¹⁴⁵G. P. Van den Berg, *The Soviet Union and.....* ό.π., σελ. 155 - 156

¹⁴⁶L. Brad Sheafe, *The Ultimate Punishment in the.....* ό.π., σελ. 165 - 166

προσδώσουν στη χρήση της μία νομιμοποιητική βάση, της έδωσαν ιδεολογική βαρύτητα και ως εκ τούτου όλοι οι εκτελεσθέντες πρώτα χαρακτηρίζονταν ως πολιτικοί εγκληματίες.¹⁴⁷

Μετά το θάνατο του Στάλιν, τον Απρίλιο του 1954, η θανατική ποινή για πρώτη φορά επί Σοβιετικής Ένωσης επεκτάθηκε και ως ποινή για το φόνο εκ προμελέτης υπό ειδεχθείς συνθήκες, κάτι το οποίο απαιτούσε έντονα η κοινή γνώμη. Το 1961-1962 η λίστα των αδικημάτων που επέφεραν τη θανατική ποινή επεκτάθηκε και συμπεριέλαβε, εκτός από τον φόνο εκ προμελέτης και τα οικονομικά εγκλήματα.¹⁴⁸ Το 1958 είχαν ήδη εκδοθεί οι βασικές αρχές για τους σκοπούς της τιμωρίας, η οποία επιβαλλόταν για να ανταποδώσει το διαπραχθέν έγκλημα, να επανορθώσει και να επανεκπαιδεύσει τους χαρακτήρες των εγκληματούντων και να διαπαιδαγωγήσει του υπόλοιπους πολίτες ώστε να απέχουν από τη διάπραξη εγκληματικών πράξεων. Πλέον η ποινή δεν επιβάλλεται απλά για να επανορθώσει ένα κομμάτι της κοινωνίας που είχε διαρραγεί, αλλά επιβάλλεται και σε κάποια τμήματα της κοινωνίας που δεν επιδέχονται διορθώσεως` ίσως τελικά να μην ήταν όλοι οι άνθρωποι εκ φύσεως καλοί.¹⁴⁹

Επί εποχής Χρυστόφ, η θανατική ποινή ξεκίνησε να εφαρμόζεται επί εγκληματιών του κοινού ποινικού δικαίου (μαζικών δολοφόνων, ομαδικών βιαστών, ατόμων διενεργούντων μεγάλης κλίμακας ληστείες κτλ.) χωρίς πρωτύτερη πολιτικοποίηση των εγκλημάτων τους, οι οποίοι και θεωρήθηκαν ότι ήταν αυτοί που δεν μπορούσαν να "θεραπευθούν" με την επιβολή της ποινής, σε αντίθεση με τους πολιτικούς εγκληματίες οι οποίοι θεωρούνταν πλέον ότι επιδέχονταν αναμόρφωσης.¹⁵⁰ Το 1976 εκδίδεται ένα βιβλίο από τον Πάβελ Οσίποβ, το μόνο εκδοθέν σύγγραμμα των νεώτερων χρόνων στην Ε.Σ.Σ.Δ που στρέφεται ενάντια στη χρήση της θανατικής ποινής. Στη μελέτη αυτή, αμφισβητείται, μεταξύ άλλων, και το θεωρητικό κατασκεύασμα περί δικαιολόγησης της θανατικής ποινής στην Ε.Σ.Σ.Δ. Χαρακτηριστικά αναφέρει: «η εφαρμογή της θανατικής ποινής ενδυναμώνει τα στοιχεία μίας σκληρής και απάνθρωπης συμπεριφοράς προς τα ανθρώπινα όντα στη δημόσια νομική γνώμη, κάτι το οποίο έρχεται σε αντίθεση με της διακηρυκτικές αρχές του

¹⁴⁷ L. Brad Sheafe, *The Ultimate Punishment in the.....* ό.π., σελ 168 - 169

¹⁴⁸ G. P. Van den Berg, *The Soviet Union and.....* ό.π., σελ. 150

¹⁴⁹ L. Brad Sheafe, *The Ultimate Punishment in the.....* ό.π., σελ. 170

¹⁵⁰ Στο ίδιο, σελ 171

Κομμουνιστικού Κόμματος όπου ο άνθρωπος είναι φίλος με το συνάνθρωπο, σύντροφος και αδερφός» και πως αυτό έρχεται σε αντίθεση με το ιερό της ανθρώπινης ζωής».¹⁵¹

Επί εποχής Μπρέζνιεφ, ακολουθήθηκε η ίδια πολιτική με αυτή του Χρουστσόφ· η θανατική ποινή επιβαλλόταν επί κοινών και όχι επί πολιτικών εγκλημάτων. Αυτή η αλλαγή, παρόλα αυτά, δεν άλλαξε τον πυρήνα της δικαιολογητικής βάσης επιβολής της, την προστασία δηλαδή της κοινωνίας από του εγκληματίες που στέκονταν εμπόδιο στην πρόοδό της. Το 1966, σε μία μελέτη των Ηνωμένων Εθνών για τη θανατική ποινή, ο Marc Ancel παρατηρούσε πως, παρά το γεγονός ότι στις περισσότερες χώρες η θανατική ποινή μπορεί να επιβληθεί σε κάποιον για προσβολές κατά της ζωής και της ελευθερίας, στην Ε.Σ.Σ.Δ επιβάλλεται και επί οικονομικών εγκλημάτων, καθώς τέτοια εγκλήματα εκλαμβάνονται ως ευθείες επιθέσεις κατά της κοινωνίας. Διαφαίνεται, λοιπόν, καθαρά ότι η προστασία της κοινωνίας παρέμενε ο πρωταρχικός στόχος στην Ε.Σ.Σ.Δ και απλά άλλαζε ο ορισμός του τι συνιστά απειλή αυτής.¹⁵² Ενώ τα περισσότερα κράτη, παρατηρούσε ο Marc Ancel, που διατηρούσαν τη θανατική ποινή την επιφύλασσαν για πολύ περιορισμένα εγκλήματα, αλλά ως υποχρεωτική ποινή, στην Ε.Σ.Σ.Δ υπήρξε μεγαλύτερο εύρος των εγκλημάτων επί των οποίων αυτή επιβαλλόταν, αλλά πάντα προβλεπόταν και εναλλακτική ποινή· έτσι οι δικαστές, οι οποίοι θεωρούνταν ότι είχαν κοινωνική συνείδηση, είχαν μεγάλη διακριτική ευχέρεια ως προς την επιβολή της.¹⁵³

Επί Γκορμπατσόφ, η θανατική ποινή παρέμεινε σε ισχύ, όμως, παρατηρείται μία μεγάλη στροφή προς την προάσπιση των ατομικών δικαιωμάτων από κρατικές και δικαστικές αυθαιρεσίες. Ο Γκορμπατσόφ πίστευε πως ο ποινικός νόμος πρέπει να “ αποποινικοποιηθεί ”, προτείνοντας, μεταξύ άλλων, ως μέθοδο επιτυχίας του σκοπού αυτού τη θέσπιση ανώτατου ορίου ποινών και όχι υποχρεωτικών ποινών, οι ποινές να μειωθούν και το δικαστήριο να δικάζει ανεξάρτητο από πολιτικές επιρροές με γνώμονα πάντοτε την προάσπιση των ατομικών δικαιωμάτων. Παρόλα αυτά, αποδέχεται ότι υπάρχουν ορισμένα εγκλήματα, τα οποία βέβαια είναι πολύ λίγα και στρέφονται κατά της ανθρώπινης ζωής, που είναι τόσο βίαια ώστε δεν μπορεί να δικαιολογηθεί η κατάργηση της θανατικής ποινής.¹⁵⁴ Η θανατική

¹⁵¹G. P. Van den Berg, *The Soviet Union and.....* ό.π., σελ. 172

¹⁵²L. Brad Sheafe, *The Ultimate Punishment in the.....* ό.π., σελ.172

¹⁵³Στο ίδιο,σελ 173 - 174

¹⁵⁴Στο ίδιο, σελ. 175 επ.

ποινή όμως δεν μπορεί πλέον να χρησιμοποιείται προς όφελος της κοινωνίας αλλά εις βάρος του ατόμου.

Με την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης, ακολούθησε ένα κύμα καταργητικών της θανατικής ποινής κινήσεων, και σε ορισμένες περιπτώσεις σημαντικού περιορισμού, των κρατών του πρώην Ανατολικού μπλοκ. Η Λαϊκή Δημοκρατία της Γερμανίας ήταν η πρώτη ανατολικοευρωπαϊκή χώρα που κατήργησε τη θανατική ποινή το 1987.¹⁵⁵ Έπειτα καταργήθηκε στη Ρουμανία αμέσως μετά την πτώση και τη συνοπτική εκτέλεση του Προέδρου Ceausescu και της συζύγου του το Δεκέμβριο του 1989. Στην Ουγγαρία, η θανατική ποινή κηρύχθηκε αντισυνταγματική το 1990, με την αιτιολόγηση της παραβίασης του θεμελιώδους δικαιώματος στη ζωή και την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Μετά τη διάλυση της Τσεχοσλοβακίας, οι δημοκρατίες της Τσεχίας και της Σλοβακίας ψήφισαν το 1990 την κατάργηση της θανατικής ποινής.

2. Κριτική αποτίμηση

Η πορεία της θανατικής ποινής στη χρονική διάρκεια ύπαρξης της Ε.Σ.Σ.Δ καταδεικνύει σε ένα πρώτο επίπεδο το πόσο δύσκολο είναι να συμβαδίσει η ιδεολογία με την πολιτική πρακτική, όταν ανακύπτουν ζητήματα εξουσίας και διακυβέρνησης. Ενώ δογματικά οι θεωρητικοί του μαρξισμού - λενινισμού ήταν αντίθετοι με τη χρήση και τη διατήρηση της θανατικής ποινής, από τη σύντομη προηγηθείσα ανάλυση διαφάνηκε ότι τη χρησιμοποίησαν πολύ περισσότερο από όσο επέτασσαν οι επαναστατικές συνθήκες, μέσα στις οποίες η θανατική ποινή επιτρεπόταν και επιβαλλόταν για να μπορέσει να εδραιωθεί η επανάσταση. Και αν αυτή η αντίληψη μπορεί εν μέρει να δικαιολογηθεί ότι ουσιαστικά επρόκειτο για πόλεμο και κανένας πόλεμος ποτέ στην ιστορία της ανθρωπότητας δεν έχει γίνει αναίμακτα, είναι πολύ πιο δύσκολο να δικαιολογηθεί η μακροχρόνια διατήρησης της θανατικής ποινής

¹⁵⁵R. Hood, *The Death Penalty*..... ό.π., σελ.17

στην Ε.Σ.Σ.Δ και η χρήση της για να καταστείλει τους αντιφρονούντες και τους εχθρούς του σοσιαλιστικού κράτους.

Το παράδειγμα της θανατικής ποινής στην Ε.Σ.Σ.Δ αποτελεί μία τρανταχτή απόδειξη για το πόσο επικίνδυνη μπορεί να είναι η ύπαρξη μίας τέτοιας ποινής στο ποινικό οπλοστάσιο ενός κράτους και πόσο εύκολα μπορεί η χρήση της να αποκλίνει από τους αρχικούς σκοπούς και ιδεολογίες που υποτίθεται ότι εξυπηρετεί και να στραφεί ευθέως κατά βασικών ατομικών ελευθεριών. Σε αντίθεση με τα υπόλοιπα δυτικά κράτη, οι σοβιετικοί ήταν ίσως από τους πρώτους που, σε διακηρυκτικό τουλάχιστον επίπεδο, μίλησαν για την ολοκληρωτική κατάργηση της ποινής αυτής, θέτοντας τον άνθρωπο ως πρωταρχικό μέλημα του κράτους. Η μετέπειτα πορεία, όμως, της θανατικής ποινής στην ΕΣΣΔ έδειξε ότι οι ανθρωπιστικές αυτές προθέσεις δε στάθηκαν ικανές να εμποδίσουν την επιβολή της.

Όσον αφορά τη χρήση της θανατικής ποινής κυρίως επί πολιτικών εγκληματιών, αυτό δικαιολογείται αν ανατρέξει κανείς στη δομή και στη φιλοσοφία της σοσιαλιστικής κοινωνίας, στη θέαση του ανθρώπου ως μέρος της κοινωνίας και όχι ως αυτόνομη μονάδα και στην πρόοδο της κοινωνίας ως το κύριο μέλημα. Φαντάζει ξένο στη σύγχρονη δυτική σκέψη, η οποία ίσως μπορεί να δικαιολογήσει την επιβολή της ποινής μόνο επί ειδεχθών εγκληματιών στρεφόμενων ευθέως κατά της ανθρώπινης ζωής, όπως ο φόνος εκ προμελέτης και ο βιασμός, το πώς η εσχάτη των ποινών μπορούσε να επιβληθεί σε πολιτικούς εγκληματίες· αν αναλογιστεί κανείς, όμως, τις ιστορικές συνθήκες ύπαρξης της Ε.Σ.Σ.Δ (τον Ψυχρό Πόλεμο, τις διεθνείς ιμπεριαλιστικές δυνάμεις που στέκονταν απέναντί της), μπορεί να κατανοήσει γιατί η κοινωνία αυτή επέλεξε να θέσει ως εγκληματίας υψίστης επικινδυνότητας τους εχθρούς του κράτους. Επιπλέον, η εργαλειακή θέαση του νόμου ως προϊόν κάθε ιστορικής περιόδου που σχεδιάζοταν από αυτούς που κατείχαν τα μέσα παραγωγής και συνεπώς και τον έλεγχο της κοινωνίας, σύμφωνα με τους Marx και Engels, επιβεβαιώνει την άποψη πως η εκάστοτε άρχουσα τάξη επιβάλλει τους νόμους που θα εξασφαλίσουν τη διατήρησή της.

VI. ΔΕΟΝΤΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΘΑΝΑΤΙΚΗΣ ΠΟΙΝΗΣ

1. Επιχειρήματα υπέρ της θανατικής ποινής

Ξεκινώντας να αναζητήσουμε τα ιδεολογικά επιχειρήματα υπέρ της θανατικής ποινής, ουσιαστικά αναζητούμε το σκοπό και την ιδεολογική βάση της τιμώρησης εν ευρεία εννοία. Θα αναφερθούμε, επομένως, στις σχετικές και τις απόλυτες περί ποινής θεωρίες και κυρίως στο πώς αυτές προσπαθούν να ερμηνεύσουν την αναγκαιότητα ή μη διατήρησής της.

i. Απόλυτες θεωρίες

Σύμφωνα με τις θεωρίες αυτές, ο σκοπός της ποινής είναι η ικανοποίηση του δικαίου και η ανταπόδοση. Οι απόλυτες θεωρίες της ποινής είτε στοχεύουν να προσφέρουν ικανοποίηση στον παθόντα («lex talionis», δηλαδή «οφθαλμός αντί οφθαλμού») μέσω της επιβολής της ποινής, είτε εξαντλούν το σκοπό τους στην υπερίσχυση του νόμου και την επιβολή της ποινής. Ως προς τον ανταποδοτικό χαρακτήρα της ποινής συνοπτικά αποδίδεται η θεωρία αυτή στις εξής τρεις θέσεις: α) η ύπαρξη ενοχής είναι απαραίτητο στοιχείο για την επιβολή τα τιμωρίας, β) η ενοχή είναι επαρκές στοιχείο για την επιβολή της τιμωρίας, θεωρείται δηλαδή ηθικά ορθό να σου ανταποδοθεί το κακό που προξένησες, γ) η τιμωρία θα πρέπει να είναι ισοδύναμη με το προξενηθέν κακό.¹⁵⁶ Η απόλυτη έκφραση των θεωριών αυτών συναντάται στη φιλοσοφία του Kant. Το δίκαιο κατά τον Kant έχει αιώνιο, ακατάλυτο και υπερφυσικό χαρακτήρα^{157,158}. Στη Μεταφυσική των Ηθών ο Kant ορίζει το έγκλημα ως

¹⁵⁶L.P. Pojman, J. Reiman, *Death Penalty: For and Against*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, Boulder, New York, Oxford, 1998, σελ. 9 επ.

¹⁵⁷I. Kant, *Η Μεταφυσική των Ηθών*, Σμίλη, 2013, σελ. 172: Παραθέτουμε το χαρακτηριστικό παράδειγμα του Kant και της έρημης νήσου: «... Ακόμα και εάν διαλυόταν η πολιτική κοινωνία (το κράτος) με τη συγκατάθεση όλων των μελών (πχ. εάν ένας λαός που κατοικεί σε ένα νησί αποφάσιζε να χωρίσει και να διασκορπιστεί σε όλο τον κόσμο), θα έπρεπε πρώτα να εκτελεστεί και ο τελευταίος δολοφόνος που βρίσκεται στη φυλακή, για να υφίσταται ο καθένας ό,τι αξίζουν οι πράξεις του και να μη βαρύνει η ενοχή του αίματος το λαό επειδή δεν απαίτησε τον κολασμό αυτό διότι ο λαός μπορεί να θεωρηθεί συμμετοχος στη δημόσια αυτή προσβολή της δικαιοσύνης ».

μία διάρρηξη του δημόσιου δικαίου, η οποία καθιστά το ένοχο άτομο ανίκανο να ζει μέσα σε μία πολιτισμένη κοινωνία. Το έγκλημα, λοιπόν, ορθώς είναι τιμωρητέο από οποιονδήποτε κυβερνά μία πολιτεία. Η τιμώρηση ορίζεται ως η επιβολή πόνου για κάποιο έγκλημα¹⁵⁹ που πλήττει τον εγκληματία, ο οποίος απεκδύεται την ιδιότητά του ως πολίτης όταν παραβιάζει το νόμο.¹⁶⁰

Ο Kant στρεφόμενος ευθέως κατά του Beccaria, υποστηρίζει ότι η επιβολή της ποινής δε δικαιολογείται από κάποια χρησιμότητα ή αναγκαιότητα, αλλά επιβάλλεται από αυτό και μόνο το γεγονός, ότι ο δράστης διέπραξε κάποιο έγκλημα και παρέβη τον ποινικό νόμο.¹⁶¹ Αντίθετα, πιστεύει ότι ο άνθρωπος δεν πρέπει ποτέ να χρησιμοποιείται ως μέσο επίτευξης ενός άλλου σκοπού και να τιμωρείται ώστε να επιτευχθούν έτεροι στόχοι ὅποιος παραβαίνει τον ποινικό νόμο θα πρέπει να τιμωρείται γιατί αυτός συνιστά μία κατηγορική επιταγή, της οποίας η μη τήρηση είναι δίκαιο να επιφέρει την ποινή.¹⁶² Ο Kant αντιτίθεται σε κάθε οπορτουμιστική θεώρηση του σκοπού της ποινής ακόμα και όταν αυτός ο οπορτουμισμός αποσκοπεί στο μέγιστο όφελος του κοινωνικού συνόλου.¹⁶³ Θεωρεί ότι σκοπός της τιμωρίας είναι ο έλεγχος και η μείωση του εγκλήματος και προσθέτει ότι ο μόνος κανόνας κατάλληλος για το σκοπό αυτό είναι το δίκαιο της ανταπόδοσης, πιστεύοντας ότι υπάρχει πάντα καθήκον υπακοής στους νόμους.

Η αναγκαιότητα της ποινής, προκύπτει για τον Kant, αν αναλογιστούμε τη βασική του αντίληψη για την ποινή ως κατηγορική προστακτική και η ουσία της βρίσκεται στην ανταπόδοση, κατά την αρχή της *lex talionis*. Συνάγεται, επομένως, εξ αυτού ότι η οφειλή αίματος πάντα πρέπει να ανταποδίδεται με τη θανάτωση,¹⁶⁴ εμμένοντας στην ορθότητα της

¹⁵⁸ Οι ιδέες του Kant εμπεριέχουν στοιχεία θρησκευτικών και μεταφυσικών θεωριών. Η ιδέα της αμαρτίας, της τιμωρίας και της εξιλέωσης κατέχουν κεντρική θέση στο Χριστιανικό δόγμα.

¹⁵⁹ T. Sorell, *Moral Theory and Capital Punishment*, Basil Blackwell, Oxford, 1987, σελ 132

¹⁶⁰ Στο ίδιο, σελ. 140

¹⁶¹ I. Kant, *Η Μεταφυσική των Ηθών*..... ό.π., σελ. 170: « Η δικαστική ποινή.... ουδέποτε μπορεί να επιβληθεί απλώς ως μέσον για να προαχθεί ένα άλλο αγαθό..... αλλά πρέπει πάντοτε να επιβάλλεται εναντίον του εγκληματία μόνο επειδή εγκλημάτισε πράγματι, ο άνθρωπος δεν μπορεί ποτέ να χρησιμοποιείται απλώς και μόνο ως μέσον για τις προθέσεις ενός άλλου και να συγγέεται με τα αντικείμενα του εμπράγματου δικαίου.....».

¹⁶² I. Kant, *Η Μεταφυσική των Ηθών*..... ό.π., σελ. 170

¹⁶³ M.J. Sandel, *Δικαιοσύνη: τι είναι το σωστό;*, Πόλις, Αθήνα, 2012, σελ 153: Ο Kant απορρίπτει τον ωφελμισμό. Υποστηρίζει ότι ο ωφελμισμός, επειδή στηρίζει τα δικαιώματα σε υπολογισμούς για την εξασφάλιση της μεγαλύτερης ευτυχίας, καθιστά τα δικαιώματα ευάλωτα. Επίσης πιστεύει πως η προσπάθεια συναγωγής ηθικών αρχών από τις επιθυμίες που τυχαίνει να έχουμε δεν εκφράζει μία ορθή αντίληψη για την ηθική.

¹⁶⁴ I. Kant, *Η Μεταφυσική των Ηθών*..... ό.π., σελ. 17 : « Εάν υβρίσεις κάποιον άλλον συμπολίτη σου υβρίζεις τον ίδιο σου τον εαυτό εάν τον κλέψεις, κλέβεις τον ίδιο σου τον εαυτό ὅταν τον χτυπήσεις, χτυπάς τον εαυτό

talio όταν πρόκειται για ανθρωποκτονία.¹⁶⁵ Αναγνωρίζει ότι για πλήθος εγκλημάτων υπάρχουν διαφορές κατάλληλες ποινές, ο φόνος όμως είναι μια από τις λίγες περιπτώσεις όπου θεωρεί ότι δεν υπάρχει άλλη εναλλακτική πλην της θανατικής ποινής, γιατί « τίποτα περισσότερο από τη θανατική ποινή δεν αρμόζει στο έγκλημα της ανθρωποκτονίας » και « τίποτα λιγότερο δεν είναι κατάλληλο». Ο Kant θεωρεί ότι ο δράστης θα πρέπει να στερηθεί το ίδιο αγαθό που στερήθηκε το θύμα, δηλαδή το αγαθό της ζωής. Αναφέρει ότι δεν υπάρχει σύγκριση του θανάτου ακόμα και με την πιο άθλια ζωή οπότε για να υπάρξει ισότητα μεταξύ εγκλήματος και τιμωρίας θα πρέπει ο δράστης να καταδικασθεί σε θάνατο.¹⁶⁶

Ένας έτερος σημαντικός νομικός φιλόσοφος που δίνει απάντηση στη δικαιολογητική βάση της ποινής, κινούμενος στη σφαίρα του ιδεαλισμού είναι ο Γερμανός Hegel. Για τον Hegel η τιμωρία συνίσταται στην εκμηδένιση κάποιας μεμονωμένης βούλησης που αντιστρατεύεται τη γενική βούληση.¹⁶⁷ Κατά τον φιλόσοφο, «το δίκαιο είναι η καθολική βούληση, το έγκλημα είναι η άρνηση του δικαίου, της καθολικής βούλησης, η δε ποινή είναι η άρνηση της άρνησης του εγκλήματος, επιφέρει δηλαδή την επανόρθωση του δικαίου». Παρόλο, όμως, που ο Hegel, μιλώντας για την ανταπόδοση, δεν αναφέρεται στην απλή ταυτοπάθεια, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι για το φόνο η επιβολή της θανατικής ποινής είναι αναπόφευκτη. Λαμβάνοντας ως δεδομένο ότι η ζωή καλύπτει όλο το χώρο του Είναι και ότι ο φόνος εκμηδενίζει αυτή τη ζωή, δεν υπάρχει δυνατότητα εξιλέωσης αυτού με θυσία κάποιου άλλου αγαθού το δράστη εκτός της ίδιας του της ζωής ` έτσι προκύπτει κατά τον φιλόσοφο η αναγκαιότητα ύπαρξης της θανατικής ποινής.¹⁶⁸

Σε σχέση με τις απόλυτες θεωρίες περί ποινής, το ερώτημα που εισάγεται με τις θέσεις του Kant είναι: μήπως η υιοθέτηση της ποινής αυτής θα μπορούσε να βασισθεί στο δίκαιο της ανταπόδοσης (ius talionis) όπως δογματικά υποστήριζε ο Kant; Με αυτές τις θέσεις καθιστά υπέρτατο σκοπό την πραγμάτωση της απόλυτης έννοιας της δικαιοσύνης, έστω και αν η πράξη αυτή δεν επιτελεί άλλο σκοπό. Το ίδιο πράττει και με ανάλογα επιχειρήματα ο

σου ` εάν τον φονεύσεις, φονεύεις τον εαυτό σου. Μόνο το δίκαιο τα ανταπόδοσης (jus talions) μπορεί να προσδιορίσει με ακρίβεια το ποιόν και το ποσόν της ποινής...».

¹⁶⁵I. Kant, Η Μεταφυσική των Ηθών..... ό.π., σελ.173: «Όσοι είναι, λοιπόν, δολοφόνοι, οι οποίοι διέπραξαν μία ανθρωποκτονία, είτε τη διέπραξαν είτε συμμετείχαν σε αυτή, τόσοι πρέπει και αν υποστούν το θάνατο ` έτσι θέλει η δικαιοσύνη ως ιδέα της δικαστικής εξουσίας σύμφωνα με καθολικούς a priori θεμελιωμένους νόμους».

¹⁶⁶T. Sorell, Moral Theory and..... ό.π., σελ 133 - 139

¹⁶⁷N. Κουράκης, Ποινική Καταστολή..... ό.π.,σελ.182: Για τον Χέγκελ, «ο νόμος και το δίκαιο αντιπροσωπεύουν μία βούληση που υπάρχει καθ' εαυτήν (an sich) και δεν μπορεί να προσβληθεί με το έγκλημα. Η προσβολή αυτή δεν έχει θετική υπόσταση παρά μόνο ως ιδιαίτερη βούληση του εγκληματία».

¹⁶⁸E. Αποστολόπουλου, Το πρόβλημα της θανατικής..... ό.π., σελ 65 επ.

Hegel, ότι δηλαδή η ποινή αποτελεί τη λογική απάντηση στο έγκλημα. Το ερώτημα, όμως, που τίθεται είναι κατά πόσο υπάρχει αναλογία μεταξύ εγκλήματος και ποινής¹⁶⁹ ειδικά όταν με τη θανατική ποινή, η αναλογία αφορά στην αφαίρεση της ζωής του εγκληματία, τίθεται θέμα ως προς το ιερό και απαραβίαστο της ανθρώπινης ζωής, της δυνατότητας του κράτους επί επεμβάσεως αυτής και της συνταγματικότητας ή μη της εκτελέσεως.

Η παραβίαση του δικαιώματος στη ζωή του θύματος από τη μεριά του δράστη είναι ένας επαρκής λόγος για να παρακαμφθεί το δικαίωμα του δράστη στη ζωή και δικαιολογεί την επιβολή της θανατικής ποινής (just dessert).¹⁷⁰ Ο θάνατος είναι η κατάλληλη ποινή στην ανθρωποκτονία· οτιδήποτε λιγότερο θα δήλωνε πως θεωρούμε το φόνο λιγότερο σοβαρό έγκλημα. Βέβαια η αρχή της ανταποδοτικότητας δε μάς οδηγεί στην ακολουθία του αρχαίου *lex talionis*, καθώς κάτι τέτοιο κρίνεται και ανάρμοστο στη σύγχρονη κοινωνία και συχνά πρακτικά αδύνατον (πχ, πώς μπορεί κανείς να τιμωρήσει το Χίτλερ για τους εκατομμύρια φόνους που διέπραξε; Μπορείς να τον σκοτώσεις πάνω από μία φορά;) Στο σύγχρονο δυτικό κόσμο αποφεύγουμε τις βίαιες τιμωρίες, καθόσον δε θεωρούνται σημάδι πολιτισμού και προόδου, και η θανατική ποινή είναι η μόνη εναπομείνασα σωματική τιμωρία, μία τιμωρία για την οποία πλέον χρησιμοποιούνται οι λιγότερο ανώδυνοι τρόποι. Οποιαδήποτε τιμωρία ισχυρότερη της θανατικής ποινής (πχ βασανιστήρια) θα είχε τεράστιο κοινωνικό αντίκτυπο.¹⁷¹

Είναι αλήθεια, ότι, ως προς το επιχείρημα για την απόλυτη αξία της ανθρώπινης ζωής, η ίδια η πολιτεία σε ορισμένες περιπτώσεις καθιστά ηθικά αποδεκτή την αφαίρεσή της (πχ. την αφαίρεση ζωής σε πόλεμο ή όταν κάποιος βρίσκεται σε άμυνα). Φαίνεται, λοιπόν, ο χαρακτήρας της ανθρώπινης ζωής να μην αποτελεί, εκ πρώτης όψεως, κάποιο απόλυτο αξίωμα που λήγει οριστικά τη συζήτηση. Επομένως, θα μπορούσε κανείς να ισχυρισθεί ότι όπως στον πόλεμο ή στη νόμιμη άμυνα η αφαίρεση της ζωής δικαιολογείται καθώς εντάσσεται μέσα στα πλαίσια της προσπάθειας προστασίας του αμυνόμενου, έτσι και στην περίπτωση της θανατικής ποινής, το κράτος, αμυνόμενο για την προστασία του κοινωνικού

¹⁶⁹Κ. Φινοκαλιώτης, Η θανατική ποινή ως πρόβλημα..... ό.π., σελ 32 επ.

¹⁷⁰Ι. Καρεκλάς, Φιλοσοφία του Δικαίου, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σελ. 183: «Η αντεκδίκηση (*lex talionis*) διαφέρει από τη δίκαιη ανταπόδοση. Η εκδίκηση και ο θυμός είναι και κατά τον Αριστοτέλη αισθήματα δικαιολογημένα σε ένα έλλογο και ηθικό ον. Η εκδίκηση πρέπει να επιβάλλεται εντός των διαδικασιών τις οποίες ο νόμος ορίζει ρητώς, οι οποίες είναι η τιμωρία αλλά και η πρέπουσα δικαστική διαδικασία. Ο καθηγητής von Hirsch ίσως ορθά παρατηρεί ότι ο νόμος αναμένει από τον προκληθέντα να απόσχει από την προσωπική εκδίκηση».

¹⁷¹L.P. Pojman, J. Reiman, Death Penalty: For and..... ό.π., σελ. 30 επ.

συνόλου, δικαιολογείται να αφαιρέσει τη ζωή του εγκληματία, όπως και κάθε αποδέκτης του δικαίου που βρίσκεται σε νόμιμη άμυνα.¹⁷²

Το δόγμα ότι όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται με ίση αξία, και μάλιστα θετική αξία, δε γίνεται δεκτό από πολλούς υποστηρικτές της θανατικής ποινής, καθώς πιστεύουν ότι η άποψη αυτή στηρίζεται σε μία παλιά θρησκευτική δογματική ότι τα ανθρώπινα όντα είναι πλασμένα καθ' εικόνα και κατ' ομοίωση του Θεού, οπότε ενέχουν κάτι το ανώτερο και ιερό άμα τη γενέσει τους, Θεωρούν πως η αξία του κάθε ανθρώπου κρίνεται ανάλογα με το ήθος του χαρακτήρα του και το βαθμό συνεισφοράς του στην κοινωνία. Οι άνθρωποι, επομένως, που διαπράττουν αποτρόπαια εγκλήματα έχουν μία αρνητική αξία. Τις απόψεις αυτές συναντάμε στο έργο του συγγραφέα Louis Pojman, όπου για να τις υποστηρίξει αναφέρεται στον Πλάτωνα, ο οποίος θεωρούσε ότι όπως ένα άτομο που έχει ένα αθεράπευτα άρρωστο σώμα δεν έχει αξία να ζήσει έτσι και ένα άτομο με μία αθεράπευτα άρρωστη ψυχή δεν αξίζει να ζήσει.

Συγκεκριμένα, για τον Πλάτωνα η εκτέλεση ενός αγιάτρευτου εγκληματία κάνει ένα διπλό καλό στην κοινωνία: την "καθαρίζει" από έναν κακό άνθρωπο και λειτουργεί και αποτρεπτικά ως προς τους άλλους ώστε να μην εγκληματήσουν. Στο ερώτημα αν το κράτος έχει την εξουσία να εκτελεί τους πολίτες του, ο συγγραφέας αναφέρει ότι υπάρχει η εξουσία αυτή στο κράτος στα πλαίσια εξασφάλισης της ευνομίας και της ειρηνικής συνύπαρξης των πολιτών· επομένως, η απάντηση που δίδεται είναι θετική, εφόσον προκύπτει η ανάγκη αυτή για την εξασφάλιση της ευνομίας και της τάξης.¹⁷³ Ακόμα και αν το δικαίωμα στη ζωή είναι φυσικό και αναφαίρετο, ο δολοφόνος εγκαταλείπει τη ζωή του και ως εκ τούτου η επιβολή σε αυτόν της ποινής του θανάτου το πολύ να παραβιάζει και όχι να αφαιρεί το δικαίωμα του στη ζωή. Οι περισσότεροι υποστηρικτές της θανατικής ποινής θα συμφωνήσουν ότι οι δολοφόνοι, ακόμα και αν κριθούν ένοχοι και καταδικαστούν, δε στερούνται κάθε δικαιώματος, ακόμα

¹⁷² Σ. Τσακυράκης, Γιατί είναι άδικη η θανατική ποινή;, Δεκέμβριος 2013, στο <https://tsakyrakis.wordpress.com/2012/12/13/%CE%B3%CE%B9%CE%B1%CF%84%CE%AF-%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B1%CE%B9-%CE%AC%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B7-%CE%B7-%CE%B8%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%AE/> Ε. Αποστολόπουλου, Το πρόβλημα της θανατικής..... ό.π., σελ. 80

¹⁷³ L.P. Pojman, J. Reiman, Death Penalty : For and. ό.π.,σελ. 52 επ.

έχουν το δικαίωμα στη δίκαιη δίκη και στην ίση μεταχείριση και προστασία ενώπιον του νόμου.¹⁷⁴

ii. Η θεωρία του κοινωνικού συμβολαίου υπέρ της θανατικής ποινής

Σύμφωνα με τη θεωρία του κοινωνικού συμβολαίου, οι άνθρωποι προκειμένου να προστατευθούν από τη φύση, τα άγρια θηρία και τον αλληλοσπαραγμό, συνήλθαν σε κοινωνία και σύναψαν ένα κοινωνικό συμβόλαιο, το οποίο καθορίζει το χρόνο και τον τόπο της μεταβάσεως της ανθρωπότητας από τη φυσική κατάσταση στην κοινωνική και πολιτειακή, εκχωρώντας έτσι ένα μέρος της αρχικής τους ελευθερίας, για χάρη της κοινωνίας και της ομαλής συμβίωσης σε αυτή. Ο Ρουσό, από τους πλέον σημαντικούς θεωρητικούς του κοινωνικού συμβολαίου, το 1762 εκδίδει το διάσημο βιβλίο του *Contract Social*, στο οποίο αναφέρεται στο ζήτημα της θανατικής ποινής και θεωρεί ότι το κράτος έχει δικαίωμα να επιβάλλει επί των πολιτών του την ποινή αυτή, ένα δικαίωμα που αρύεται από το κοινωνικό συμβόλαιο και τη συναίνεση των ανθρώπων ως προς αυτό. «..... Κάθε εγκληματίας που προσβάλλει το δίκαιο της κοινωνίας, καθίσταται αντάρτης και προδότης της πατρίδας. Παραβιάζοντας τους νόμους της, παύει να είναι μέλος της και της κηρύσσει τον πόλεμο. Η διατήρηση τότε του κράτους είναι ασυμβίβαστη με τη δική του διατήρηση. Ο ένας από τους δύο πρέπει να εκλείψει. Ο ένοχος πρέπει να αποκοπεί από μέλος του κράτους... με το θάνατο, ως δημόσιος εχθρός...». Ζήτημα γεννάται, καθώς δεν προκύπτει σαφώς ότι η συναίνεση των ανθρώπων και η οικειοθελής προσχώρησή τους στο κοινωνικό συμβόλαιο συνεπάγεται και τη συναίνεση των ατόμων σε αυτό το θέμα, ότι δηλαδή οι άνθρωποι συναινούν να πεθάνουν στην περίπτωση που γίνουν εγκληματίες, προκειμένου να διαφυλάξουν την κοινωνία και τους εαυτούς τους. Ακόμα και το βασικό ερώτημα περί δικαιώματος απαλλοτριώσεως του ανθρώπου πάνω στην ίδια του τη ζωή ή μη, δεν επιδέχεται ξεκάθαρης και απόλυτης απάντησης.¹⁷⁵ Στο κοινωνικό συμβόλαιο «δε συμπεριελήφθη διάταξη απαλλοτριωτική υπέρ του Κράτους επί των δικαιωμάτων της ίδιας της ζωής των υπηκόων. Αντίθετα, καταρτίσθηκε μία διμερής συμφωνία μεταξύ Κράτους και πολιτών, πρωταρχικός σκοπός της οποίας είναι ο

¹⁷⁴H.A. Bedau, Abolishing the Death Penalty Even for the Worst Murderers, στο A. Sarat, The Killing State.... ό.π., σελ. 43 επ.

¹⁷⁵E. Αποστολόπουλου, Το πρόβλημα της θανατικής.... ό.π., σελ 115 επ.

περιορισμός της κρατικής δύναμης και η αποτελεσματική περιχαράκωση της κρατικής δράσης εντός των ορίων προστασίας και διαφύλαξης της ανθρώπινης ζωής».¹⁷⁶

Ο Lock συνέδεσε την εξουσία της κυβέρνησης να διαχειρίζεται το θέμα του θανάτου με το νόμο, μία δύναμη που της έδωσε το δικαίωμα να δημιουργεί νόμους που προβλέπουν τη θανατική ποινή.¹⁷⁷ Επιχειρηματολόγησε ότι παρόλο που το δικαίωμα στη ζωή ενός ατόμου είναι φυσικό και αμετάθετο ή μη μεταβιβάσιμο, μπορεί να αφαιρεθεί σε περιπτώσεις όπου το άτομο παραβιάζει το αυτό δικαίωμα ενός άλλου ατόμου, δικαιολογώντας έτσι τον ισχυρισμό του τόσο ότι άπαντες έχουν το φυσικό δικαίωμα στη ζωή όσο και ότι η θανατική ποινή που επιβάλλεται για έναν δολοφόνο δεν παραβιάζει αυτό το δικαίωμα.¹⁷⁸ Ο Beccaria, όμως, δέχεται ότι οι νόμοι που απορρέουν από το κοινωνικό συμβόλαιο αντιπροσωπεύουν τη γενική θέληση, αλλά δεν αποδέχεται ότι οι άνθρωποι κατέστησαν απαλλοτριωτέο και το μέγιστο των αγαθών, δηλαδή το δικαίωμα στη ζωή.¹⁷⁹

iii. Αμφισβήτηση της άδικης και απάνθρωπης φύσης της θανατικής ποινής

Ένα βασικό επιχείρημα που οι υπερασπιστές της θανατικής ποινής έχουν να αντικρούσουν είναι ότι η θανατική ποινή είναι μία τιμωρία με την οποία δε δίνεται η δυνατότητα στο δράστη να μεταμελήσει για τις πράξεις του. Το απαντούν ισχυριζόμενοι πως είναι πολύ δύσκολο, ακόμα και αν δινόταν χρόνος, να καταλάβουμε πότε ένας δολοφόνος έχει μεταμελήσει ειλικρινά μιας και είναι φυσικό να πει ψέματα για να σωθεί. Ακόμα και να συμβεί, όμως, η μεταμέλεια αυτή στο πρόσωπο του εγκληματία, ο αποτροπιασμός για το έγκλημα που διέπραξε είναι τόσο μεγάλος που θα πρέπει να θανατωθεί ώστε να λάβει αυτό που του αξίζει. Επίσης, το επιχείρημα αυτό δεν μπορεί να στηρίξει την ολοκληρωτική

¹⁷⁶P. Fitzpatrick, “Always More to..... ό.π., στο A. Sarat, *The Killing State*..... ό.π., σελ. 119

¹⁷⁷ Στο ίδιο, σελ. 117

¹⁷⁸I. Καρεκλάς, *Φιλοσοφία του Δικαίου*..... ό.π., σελ. 182

¹⁷⁹C. Beccaria, *Περί εγκλημάτων*..... ό.π., σελ. 138: «.....Με ποιο δικαίωμα άραγε οι άνθρωποι κατακρεουργούν τους ομοίους τους; Σίγουρα όχι με εκείνο από το οποίο πηγάζουν η κυριαρχία και οι νόμοι. Οι τελευταίοι δεν είναι παρά το άθροισμα των ελάχιστων μεριδίων της ιδιωτικής ελευθερίας του καθενός και εκπροσωπούν τη γενική βούληση, δηλαδή το άθροισμα των ιδιωτικών βουλήσεων. Ποιος έδωσε με τη θέλησή του σε άλλους ανθρώπους την εξουσία να τον σκοτώσουν; Πώς μπορεί αυτή η ελάχιστη θυσία της ελευθερίας του καθενός να περιλαμβάνει τη θυσία του μεγαλύτερου αγαθού, της ζωής;...».

κατάργηση της θανατικής ποινής, καθώς μερικοί εγκληματίες είναι ανεπίδεκτοι διορθώσεως.¹⁸⁰

Όσον αφορά το επιχείρημα περί δικαστικών λαθών, την εσφαλμένη, δηλαδή, κρίση του δικαστηρίου ως προς την ενοχή του δράστη, της μετέπειτα αποδείξεώς της και συνεπώς της θανάτωσης αθώων, ως υποστηρικτικό της μη επιβολής της θανατικής ποινής, μπορεί να αντιταχθεί ότι η κοινωνία μας δεν ακολουθεί την αρχή της αποφυγής κάθε ενδεχόμενου θανάτου αθώων. Αν το έκανε θα έπρεπε π.χ. να απαγορεύσει την κυκλοφορία αυτοκινήτων ή διάφορες επικίνδυνες εργασίες που ενέχουν το ενδεχόμενο της απώλειας ζωής αθώων, να απορρίπτει σε κάθε περίπτωση τον πόλεμο διότι αυτός ενέχει τον ενδεχόμενο θανάτωσης αθώων. Επομένως, ίσως να πρέπει να αποδεχθούμε το ενδεχόμενο θανάτωσης ενός αθώου προκειμένου να σωθούν ζωές πολλών αθώων.¹⁸¹ Επίσης, τα δικαστικά λάθη δεν πρέπει να αποτελούν αποτρεπτικό λόγο για την ύπαρξη της θανατικής ποινής, καθώς πρόκειται για ένα μη σκόπιμο λάθος, το οποίο αναπόφευκτα μπορεί να συμβεί σε μία κοινωνία όπως αναπόφευκτα συμβαίνουν και τόσα άλλα μη σκόπιμα λάθη.

Η φρικαλεότητα τόσο της ίδιας της ύπαρξης όσο και της εκτέλεσης της θανατικής ποινής είναι ακόμα ένα επιχείρημα που οι υποστηρικτές της έχουν να αντικρούσουν. Αρχικά, ξεκινούν από το συλλογισμό πως η θανατική ποινή δεν αποτελεί μία σκληρή τιμωρία, αφού έτσι το άτομο αντιμετωπίζεται ως ίσο μέλος της κοινωνίας που θα πληρώσει για το κακό που προξένησε, για την ιερή ζωή του θύματος που αφαίρεσε. Ακόμα, οι σύγχρονοι τρόποι εκτέλεσης δημιουργήθηκαν ακριβώς για να καταστήσουν την εκτέλεση της θανατικής ποινής, γρήγορη και ανώδυνη, προκαλώντας ελάχιστο πόνο (από τον απαγχονισμό μετέβη στην καρατόμηση, στην ηλεκτρική καρέκλα, στο θάλαμο αερίων και τέλος στη θανάσιμη ένεση που χρησιμοποιείται σήμερα).¹⁸²

Συχνά υποστηρίζεται ότι η θανατική ποινή είναι άδικη γιατί κυρίως επιβάλλεται σε μειονοτικούς πληθυσμούς και σε ευπαθείς κοινωνικές ομάδες (φτωχοί, έγχρωμοι). Οι υποστηρικτές της ανταπαντούν ότι ένας νόμος που εφαρμόζεται με ένα τρόπο που ευνοεί τις

¹⁸⁰ L.P. Pojman, J. Reiman, Death Penalty: For and. ό.π.,σελ.34 επ.

¹⁸¹ Σ. Τσακυράκης, Γιατί είναι άδικη η θανατική ποινή; Δεκέμβριος 2013, στο <https://tsakyrakis.wordpress.com/2012/12/13/%CE%B3%CE%B9%CE%B1%CF%84%CE%AF-%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B1%CE%B9-%CE%AC%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B7-%CE%B7-%CE%B8%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%AE/>

¹⁸² L.P. Pojman, J. Reiman, Death Penalty: For and. ό.π., σελ. 52 επ.

διακρίσεις δε συνεπάγεται ότι αυτός ο νόμος είναι και άδικος, απλά υπάρχει θέμα στον τρόπο εφαρμογής του, συχνά δε αμφισβητούν τις ίδιες τις ανισότητες αυτές ως προς την επιβολή της. Ακόμα, ένα βασικό επιχείρημα κατά της ποινής αυτής είναι ότι δεν υπάρχει λόγος να χρησιμοποιείται μία τόσο σκληρή, απάνθρωπη και παρεμβατική τιμωρία όπως η θανατική ποινή αφού ηπιότερες τιμωρίες όπως ο μακροχρόνιος εγκλεισμός είναι επαρκείς για την επίτευξη των νόμιμων κοινωνικών στόχων. Οι υποστηρικτές της θανατικής ποινής διαφωνούν με το επιχείρημα αυτό, γιατί, αφενός, δεν είναι επαρκώς αποδεδειγμένο με στατιστικά στοιχεία αν όντως έχουν την ίδια αποτρεπτική δύναμη οι δύο αυτές ποινές και αφετέρου, γιατί είναι σκοπός της πολιτείας να τιμωρεί και να ανταποδίδει την αδικία που έγινε ισόποσα, ακόμα και αν αυτό συνεπάγεται την επιβολή μίας αμείλικτης ποινής όπως η θανατική.¹⁸³

iv. Σχετικές θεωρίες

Στις θεωρίες αυτές, σκοπός της ποινής είναι η υπερίσχυση του δικαίου, η οποία οδηγεί στην προσφορά κοινωνικής ωφέλειας. Σε αντίθεση με τις απόλυτες θεωρίες, η ποινή εδώ δεν τίθεται ως αυτοσκοπός αλλά αποτελεί μέσο για την προστασία της ανθρώπινης κοινωνίας· το κύριο στοιχείο των σχετικών περί ποινής θεωριών αποτελεί ο ωφελιμισμός σε αντίθεση με τις απόλυτες θεωρίες όπου κεντρική σημασία κατέχει η έννοια του ιδεαλισμού. Εύλογο είναι, επομένως, το ότι οι σχετικές θεωρίες της ποινής αναπτύχθηκαν κυρίως στην εποχή του Διαφωτισμού, μία εποχή, που διακρίθηκε για το πρακτικό και ορθολογικό της πνεύμα.

Σύμφωνα με τις σχετικές θεωρίες, η ποινή λειτουργεί ως μία προσπάθεια αποτροπής της τέλεσης ενός εγκλήματος στο μέλλον είτε από το συγκεκριμένο εγκληματία, είτε και από τους άλλους κοινωνούς. Στόχος είναι, δηλαδή, η με την επιβολή της ποινής πρόληψη τέλεσης νέων εγκλημάτων και συγκεκριμένα με δύο τρόπους, που μπορούν βέβαια να συνυπάρχουν: «αφενός με τον εκφοβισμό, τον παραδειγματισμό και την έμμεση διαπαιδαγώγηση των πολλών μέσα από την ποινή (γενική πρόληψη) και αφετέρου με τον εκφοβισμό, τη βελτίωση ή την αχρήστευση των συγκεκριμένων δραστών, ανάλογα με το αν πρόκειται για άτομα ακίνδυνα, βελτιώσιμα ή ανεπίδεκτα βελτίωσης (ειδική πρόληψη). Ο σκοπός της ποινής

¹⁸³ L.P. Pojman, J. Reiman, *Death Penalty: For and.* ό.π., σελ. 51 επ.

αναζητείται εδώ στην εξυπηρέτηση των αναγκών και στη βελτίωση των συνθηκών που αφορούν στην ανθρώπινη συμβίωση, δηλαδή στην πρόληψη του εγκλήματος και, ευρύτερα, στην ασφάλεια της κοινωνίας και όχι στην με κάθε κόστος πραγμάτωση της δικαιοσύνης».¹⁸⁴ Μία ποινή η οποία δεν εκπληρώνει πρακτικούς σκοπούς συνεπάγεται μόνο ανώφελες οδύνες.

Η θανατική, όπως άλλωστε και κάθε άλλη, ποινή ενεργεί, επομένως, σύμφωνα με τις θεωρίες αυτές, ως μέτρο πρόληψης των εγκλημάτων, πραγματώνοντας έτσι την προστασία του κοινωνικού συνόλου και αναφερόμενοι στην πρόληψη, εννοούμε τόσο την ειδική (πρόληψη τέλεσης και άλλων εγκλημάτων από τον καταδικαζόμενο) όσο και τη γενική (πρόληψη τέλεσης εγκλημάτων από τρίτους). Η ειδική πρόληψη, γενικά, θεωρείται πως επιτυγχάνεται με τη βελτίωση και θεραπεία του δράστη ή και τη θέση του σε κατάσταση που να καθιστά αδύνατη την τέλεση νέου εγκλήματος. Με τη θανατική ποινή ειδικότερα η ειδική πρόληψη επιτυγχάνεται με την αχρήστευση του εγκληματία, καθώς η εκτέλεση της ποινής αποκλείει τη δυνατότητα αναπροσαρμογής του, η δε εκτέλεση της ποινής αποκλείει η δυνατότητά του περί διαπράξεως άλλου εγκλήματος.¹⁸⁵ Οι ωφελμιστικές θεωρίες της ποινής πρεσβεύουν ότι αυτή η κοινωνική χρησιμότητα της ποινής είναι μία απαραίτητη και επαρκής συνθήκη ώστε να δικαιολογεί τη δικαστική τιμώρηση και ότι η κατάλληλη αναλογία της τιμωρίας για το διαπραχθέν έγκλημα είναι αυτή που θα κάνει το μεγαλύτερο καλό στο κοινωνικό σύνολο.¹⁸⁶ Οι ωφελμιστές αναγνωρίζουν τις ηθικά αποδεκτές πράξεις ως τις πράξεις αυτές που υπό κάποιες συνθήκες φέρνουν τα μέγιστα οφέλη.¹⁸⁷

Από τη μία, συναντούμε προγράμματα επιλεκτικής αχρήστευσης (selective incapacitation) που επικεντρώνονται σε ομάδες ατόμων που έχουν ήδη εγκληματήσει. Η στρατηγική αυτή επιχειρεί να εντοπίσει τους δράστες υψηλής επικινδυνότητας και να διασφαλίσει μέσω της επιβολής μακράς κατά κύριο λόγο στερητικής της ελευθερίας ποινής τη μείωση της εγκληματικότητας και την ορθολογική κατανομή ορισμένων πόρων. Τα μέσα που χρησιμοποιεί η εν λόγω στρατηγική συνοψίζονται στη στατιστική πρόγνωση της επικινδυνότητας, που συσχετίζει τα ατομικά χαρακτηριστικά των δραστών με την πιθανότητα

¹⁸⁴ *N. Κουράκης, Ποινική Καταστολή..... ό.π., σελ 9 επ.*

¹⁸⁵ *Κ. Φινοκαλιώτης, Η θανατική ποινή ως πρόβλημα..... ό.π., σελ. 32*

¹⁸⁶ *L.P. Pojman, J. Reiman, Death Penalty: For and..... ό.π.,σελ.22*

¹⁸⁷ *T. Sorell, Moral Theory and..... ό.π., σελ 80*

υποτροπής τους για σοβαρά αδικήματα. Η διαπίστωση που απορρέει έγκειται στο ότι μεγάλο ποσοστό σοβαρών εγκλημάτων προκύπτει από ορισμένο αριθμό δραστών.¹⁸⁸

Από την άλλη, η κατηγορική αχρήστευση (categorical incapacitation) είναι μία στρατηγική πρόγνωσης και αντιμετώπισης της επικινδυνότητας που στρέφεται κυρίως σε κατηγορίες εγκλημάτων και όχι στα ατομικά χαρακτηριστικά των δραστών. Είναι σημαντικό να διακρίνουμε πως στην περίπτωση της κατηγορικής αχρήστευσης σε αντίθεση με την επιλεκτική τίθενται ορισμένοι περιορισμοί δίκαιης ανταπόδοσης, όπως η βαρύτητα της πράξης, ενώ δευτερευούσης σημασίας, κρίνονται αδιάφορα προς την ενοχή, ατομικά χαρακτηριστικά του δράστη. Η προβληματική της θεωρίας της αχρήστευσης, όσον αφορά τη θανατική ποινή, έγκειται στο ότι στην αχρήστευση τα άτομα τιμωρούνται περισσότερο και για περισσότερο από όσο τους αξίζει, με την ελπίδα της προστασίας τυχόν μελλοντικά θύματα. Η ηθική αντίρρηση συνίσταται στη θυσία της ίδιας της ζωής του παραβάτη στο όνομα της ενδεχόμενης μελλοντικής προστασίας των άλλων, κυρίως αν ληφθεί υπόψη ότι το ποσοστό ασφαλούς πρόγνωσης είναι χαμηλό.¹⁸⁹

Όσον αφορά τα επιχειρήματα των ωφελμιστών υπέρ της θανατικής ποινής, αυτοί υποστηρίζουν ότι εάν η εκτέλεση των δολοφόνων αποτρέπει περισσότερους ανθρώπους από το να φονεύσουν από οποιαδήποτε άλλη ελαφρύτερη ποινή, τότε η εκτέλεση, παρόλο που είναι μία κακή πράξη, καθίσταται ένα αναγκαίο κακό.¹⁹⁰ Η θεωρία της αποτροπής εμπίπτει στο θεώρημα του ωφελμισμού, το οποίο αντιστοιχεί σε σημαντικό βαθμό στη θεωρία του νομικού θετικισμού. Κατά αντίθεσιν προς το φιλόσοφο Kant, για τον οποίον τα κοινωνικά οφέλη που απορρέουν από την επιβολή της θανατικής ποινής δεν είχαν σημασία για τη δικαιολόγησή του, οι στοχαστές του ωφελμισμού πάντοτε θεωρούσαν τις επωφελείς και επιβλαβείς συνέπειες ενός νόμου ή μίας πολιτικής ως τους μοναδικούς παράγοντες με τους οποίους θα πρέπει ένας νόμος να αξιολογηθεί από ηθικής πλευράς. Ο ωφελμιστής, ως εκ τούτου, θα αποφασίσει για το αν η θανατική ποινή είναι δικαιολογημένη, από το βαθμό στον οποίο προάγει τη γενική ευδαιμονία. Συνεπώς, προκειμένου να γίνει η αποτίμηση της ποινής αυτής σύμφωνα με την ωφελμιστική λογική θα πρέπει να ληφθεί υπόψη η πρακτική της θανατικής ποινής και όλες οι παρούσες και μέλλουσες συνέπειές της -για τους εκτελεσμένους,

¹⁸⁸ M. Maguire/ R.Morgan/ R.Reiner, The oxford handbook of criminology, Oxford, New York, 2012, σελ. 822

¹⁸⁹ A. Ashworth, Sentencing and criminal justice, Cambridge University Press, Cambridge, 2005. σελ.84 - 85.

¹⁹⁰ Στο ίδιο, σελ. 80 - 81

τους εγκληματίες, για τα θύματα του εγκλήματος, τους οικείους και συγγενείς τους, και για την υπόλοιπη κοινωνία, να αναζητηθεί καθείς των εναλλακτικών τρόπων τιμώρησης που θα μπορούσαν να επιβληθούν και οι συνέπειες που θα είχε η τυχόν επιβολή τους και τέλος, να αποφασισθεί η επιβολή της θανατικής ποινής αντί οποιασδήποτε εναλλακτικής τιμωρίας, μόνο αν, δεδομένων όλων των στοιχείων και γεγονότων, η πρακτική της θα είχε το μεγαλύτερο ισοζύγιο ωφέλειας έναντι της βλάβης που θα μπορούσε να προκληθεί για οιονδήποτε επηρεάζεται από την ποινή αυτή.¹⁹¹

Η θέση αυτή των ωφελμιστών έχει σημαντική απήχηση, γιατί εγγυάται κάτι τόσο σε αυτούς που πιστεύουν ότι η ζωή είναι ιερή όσο και σε αυτούς που πιστεύουν ότι οι δολοφόνοι θα πρέπει να πεθάνουν. Στους μεν δηλώνει ότι όντως η θανατική ποινή είναι μία κακή πράξη και θα πρέπει να επιβάλλεται όταν συντρέχουν πολύ σπουδαίοι και συγκεκριμένοι λόγοι, στους δε δηλώνει ότι μπορούν να υπάρξουν σπουδαίοι λόγοι για την επιβολή της `λόγοι που δηλώνουν ένα μεγαλύτερο αποτρεπτικό αποτέλεσμα από τον εγκλεισμό και κατ' επέκταση ένα δίκτυ ασφαλείας της ζωής.¹⁹² Ο H.L.A.Hart , ο γνωστός νομικός θετικιστής στο έργο του *Murder and the Principles of punishment* δήλωσε τα ακόλουθα: « Αν στραφούμε από τα στατιστικά στοιχεία στα άλλα δεδομένα, τα τελευταία απλώς καταδεικνύουν την κατ' επίφαση αλήθεια ότι οι άνθρωποι φοβούνται τον θάνατο περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη ποινή, και συνεπώς αυτός πρέπει να είναι ισχυρότερο αποτρεπτικό μέσο από τη φυλάκιση». Ο James Fitzjames Stephen το 1864 δήλωνε ότι: «ουδεμία άλλη ποινή αποτρέπει τους ανθρώπους τόσο αποτελεσματικά από το να διαπράττουν εγκλήματα όσο η τιμωρία του θανάτου. Αυτή είναι μία εξ εκείνων των προτάσεων που είναι δύσκολο να αποδειχθούν, διότι είναι από μόνες τους πιο εμφανείς από οιαδήποτε απόδειξη θα μπορούσε να τις κάνει. Η απειλή του άμεσου θανάτου είναι αυτή στην οποία αναφορά έχει ανέκαθεν γίνει όταν υπήρχε απόλυτη ανάγκη να προκύψει κάποιο αποτέλεσμα. Ουδείς βαδίζει προς ορισμένο βέβαιο θάνατο εκτός αυτό αν γίνει με εξαναγκασμό. Θεώρησε το πράγμα από την άλλη όψη. Υπήρξε ποτέ μέχρι σήμερα εγκληματίας ο οποίος, όταν καταδικάστηκε σε θάνατο και μεταφέρθηκε έξω για να εκτελεσθεί, αρνήθηκε πρόταση μείωσης της τιμωρίας του στη δεύτερη σοβαρότερη τιμωρία; Σίγουρα όχι. Γιατί συμβαίνει αυτό; Μόνο διότι ό,τι έχει ο άνθρωπος θα

¹⁹¹ I. Καρεκλάς, Φιλοσοφία του Δικαίου..... ό.π., σελ 170

¹⁹² T. Sorell, Moral Theory and..... ό.π., σελ 80 - 81

το δώσει για τη ζωή του.¹⁹³ Σε οποιαδήποτε δευτερεύουσα τιμωρία, όσο τρομακτική και αν είναι, υπάρχει ελπίδα. Αλλά ο θάνατος είναι θάνατος. Οι τρόμοι του δεν μπορούν να περιγραφούν με πιο ισχυρό τρόπο».¹⁹⁴ Ο D. Conway στην ανάλυσή του για το ζήτημα εισηγείται το «επιχείρημα του καλύτερου αστοχήματος». Βάσει αυτής της άποψης εφόσον υπάρχει αβεβαιότητα για το κατά πόσο η θανατική ποινή μειώνει, δηλαδή δραστικά αποτρέπει, τη διάπραξη φόνων, οποιαδήποτε απόφαση αναφορικός προς αυτήν εμπεριέχει την διακινδύνευση ανθρώπινων ζωών. Υποστηρίζει ότι είναι καλύτερα κανείς να διακινδυνεύει ή να παίζει με τις ζωές δολοφόνων παρά με τις ζωές των πιθανών αθώων θυμάτων τους.¹⁹⁵

v. Τα επιχειρήματα του John Stuart Mill υπέρ της θανατικής ποινής

Αξίζει να αναφερθούμε στα επιχειρήματα του μείζονα ωφελμιστή φιλοσόφου υπέρ της θανατικής ποινής. Ο J.S.Mill έδωσε μια ομιλία στο βρετανικό κοινοβούλιο το 1868 με την οποία τασσόταν υπέρ της διατήρησης της θανατικής ποινής. Το βασικό του επιχείρημα είναι ότι η εκτέλεση μερικές φορές μπορεί να είναι και η πιο κατάλληλη αλλά και η πιο ανθρώπινη τιμωρία (συγκριτικά με μία ισόβια κάθειρξη με σκληρή εργασία), αναφερόμενος στις περιπτώσεις άγριων φόνων εν ψυχρώ. Παραθέτουμε ένα απόσπασμα από την ομιλία του αυτή: «Ομολογώ ότι μου φαίνεται πως η στέρηση της ζωής του εγκληματία, μίας ζωής για την οποία έχει αποδειχθεί ότι δεν είναι άξιος, η εξόντωσή του και ο αποκλεισμός του από το ανθρώπινο είδος είναι η πιο κατάλληλη, και σίγουρα η πιο εντυπωσιακή, πράξη με την οποία η κοινωνία δείχνει τις ποινικές κυρώσεις έναντι πράξεων που αντιστρατεύονται την προστασία της ζωής...». Το επιχείρημα του Mill φαίνεται να είναι σε ένα βαθμό επιχείρημα ανταποδοτικού χαρακτήρα, όπου ενδιαφέρει το παρελθόν και γίνεται προσπάθεια με πράξεις του παρόντος να αποκατασταθεί η διαπραχθείσα στο παρελθόν αδικία. Πιστεύει στον αποτρεπτικό χαρακτήρα της θανατικής ποινής θεωρώντας πως δεν μπορούμε να μετρήσουμε πόσους έχει καταφέρει να αποτρέψει και κατ' επέκταση πόσες αθώες ζωές έχει σώσει.

¹⁹³E. Αποστολόπουλου, Το πρόβλημα της θανατικής.... ό.π., σελ 91: Ο Ντοστογιέφσκι πιστεύει ότι εάν ένας κατάδικος την τελευταία στιγμή είχε την ελευθερία επιλογής μεταξύ του θανάτου και της ελεύθερης διαβίωσης σε μία γυμνή κορυφή ενός βράχου που είχε θέση για έναν μόνο άνθρωπο θα προτιμούσε το δεύτερο.

¹⁹⁴I. Καρεκλάς, Φιλοσοφία του Δικαίου..... ό.π., σελ 170 επ.

¹⁹⁵Στο ίδιο, σελ. 177

Συγκεκριμένα υποστήριζε ότι ο απαγχονισμός είναι η καλύτερη ποινή για τον άγριο φόνο, είναι ένας στιγμιαίος θάνατος πολύ πιο επεικής από την ισόβια κάθειρξη και την υποχρέωση σε καταναγκαστικά έργα, ένα μέλλον ζοφερό και δυσβάσταχτο για τον καταδικασθέντα. Ο Mill θεωρεί ότι μας σοκάρει υπερβολικά ο θάνατος, κάτι που δε συνέβαινε τα παλιότερα χρόνια, όπου ο θάνατος αντιμετωπιζόταν ως ένα συνηθισμένο γεγονός της ανθρώπινης ζωής. Όσον αφορά το ιερό της ανθρώπινης ζωής, θεωρεί πως δεν είναι η ίδια η ζωή κάτι το ιερό αλλά η ικανότητα του ανθρώπου να βιώνει τον πόνο. Υπό αυτή την παραδοχή, κάθε τιμωρία, λέει, θα έπρεπε να θεωρηθεί λανθασμένη, γιατί κάνει τον άνθρωπο να υποφέρει.¹⁹⁶ Κάποιοι αντιτίθενται στη θανατική ποινή υπό το πρίσμα του ωφελιμισμού, λέγοντας πως η γενική ευημερία επιτυγχάνεται καλύτερα υιοθετώντας έναν κανόνα ο οποίος να απαγορεύει να σκοτώνεται κάποιος για τιμωρία. Ακόμα και οι ιδρυτές του ωφελιμισμού, ιδίως ο Bentham και ο Mill, πίστευαν ότι η θανατική ποινή είναι κατάλληλη για έναν περιορισμένο αριθμό περιπτώσεων, και το ίδιο πίστευε και ο Beccaria πριν από αυτούς και ο πραγματιστής Hook στις μέρες μας.¹⁹⁷ Υπάρχουν όμως περιπτώσεις, όπου ο θάνατος μάλλον θα ευνοήσει και θα προστατεύσει την πλειοψηφία του κοινωνικού συνόλου.¹⁹⁸

Η αποτρεπτική δύναμη της θανατικής ποινής έχει επικριθεί από τους αντιπάλους της ως κάτι που δεν έχει καταφέρει να αποδειχθεί επιστημονικά. Οι υποστηρικτές της θανατικής ποινής αντιτάσσουν πως είναι πολύ δύσκολο να αποδειχθεί επιστημονικά εάν η διατήρηση της θανατικής ποινής έχει αποτρεπτικό χαρακτήρα, καθώς τέτοιο είδους συμπεράσματα είναι πολύπλευρα και η αποτροπή ή μη συνδέονται στενά με πολλούς κοινωνιολογικούς παράγοντες, όπως η μόρφωση, η θρησκεία, η φυλή, η σπάνια χρήση της θανατικής ποινής κτλ. Οι πολέμιοι της θανατικής ποινής θεωρούν ότι από τη στιγμή που δεν μπορεί να αποδειχθεί με βεβαιότητα ότι έχει αποτρεπτικό χαρακτήρα, δεν υπάρχει η ηθική βάση για τη διατήρηση και την επιβολή της ποινής αυτής. Οι υποστηρικτές της αντιτάσσουν ότι μπορούμε να βασισθούμε σε ορισμένα μη στατιστικά στοιχεία που βασίζονται στο κοινό αίσθημα

¹⁹⁶T. Sorell, *Moral Theory and....* ό.π., σελ. 87 επ.

¹⁹⁷H.A. Bedau, *Abolishing the Death Penalty....* ό.π., στο A. Sarat, *The Killing State....* ό.π., σελ. 44

¹⁹⁸M.J. Sandel, *Δικαιοσύνη....*ό.π., σελ. 59: Ο Σαντέλ θέτει το ερώτημα εάν δικαιολογούνται ποτέ τα βασανιστήρια στην ανάκριση ύποπτων τρομοκρατών. «...Ας πάρουμε το σενάριο της ωρολογιακής βόμβας: Φανταστείτε ότι είστε επικεφαλής του τοπικού παραρτήματος της CIA. Συλλαμβάνετε έναν ύποπτο τρομοκράτη ο οποίος πιστεύει ότι έχει πληροφορίες για μία πυρηνική βόμβα που έχει προγραμματιστεί να εκραγεί στο Μανχάταν αργότερα την ίδια μέρα. Μάλιστα, έχετε λόγους να υποψιάζεστε ότι τοποθέτησε ο ίδιος τη βόμβα. Καθώς περνάει η ώρα αρνείται να παραδεχθεί ότι είναι τρομοκράτης ή να αποκαλύψει τη θέση της βόμβας, Θα ήταν δίκαιο να τον βασανίσετε μέχρι να σας πει πού είναι η βόμβα και πώς να την αφοπλίσετε;».

λογικής που έχουν οι άνθρωποι, το οποίο μας λέει ότι η απειλή της θανατικής ποινής λειτουργεί αποτρεπτικά.¹⁹⁹ Το διακύβευμα είναι ότι σε καθεμία από τις δύο περιπτώσεις η κοινωνία καλείται να πάρει ένα ρίσκο: εάν διατηρήσει τη θανατική ποινή είναι πιθανό σε κάποιες περιπτώσεις να θανατώσει κάποιον αθώο, εάν όμως την καταργήσει είναι πιθανό να θανατωθούν πολλές αθώες ζωές, αφού ο δολοφόνος θα ξαναδιαπράξει φόνο.²⁰⁰ Φαίνεται να καταλήγουν πως οι ζωές των αθώων ανθρώπων αξίζουν περισσότερο από τις ζωές των εγκληματιών.²⁰¹

Τέλος, μικρής απήχησης είναι τα επιχειρήματα υπέρ της θανατικής ποινής που την αντιμετωπίζουν ως μία οικονομική λύση αντιμετώπισης των εγκληματιών, καθώς η διατήρηση και η λειτουργία των φυλακών απαιτεί από το κράτος υψηλές δαπάνες και ο φορολογούμενος μπορεί να απαλλαγθεί από ένα επιπρόσθετο βάρος. Αυτές οι σκέψεις αν και δεν υποστηρίζονται σοβαρά, ενίοτε έχουν απήχηση στα λαϊκά στρώματα.²⁰²

2. Επιχειρήματα κατά της θανατικής ποινής

i. Η αμφισβήτηση των απόλυτων θεωριών

Ξεκινώντας από τη θεωρητική κατασκευή της ανταποδοτικής δικαιοσύνης, η οποία υποτίθεται πως συνεπάγεται την επιβολή της εσχάτης των ποινών για τους δράστες του βαρύτερου των εγκλημάτων, δηλαδή του φόνου εκ προμελέτης, αρχικά προκύπτει το ερώτημα εάν το δίκαιο είναι μία έννοια στη σφαίρα των πλατωνικών ιδεών, όπου υπάρχει σαν κατηγορική προσταγή και συνεπώς οι άνθρωποι πρέπει να το εφαρμόζουν, γιατί πρέπει να αποδοθεί δικαιοσύνη (βλ. παραπάνω απόψεις Kant και Hegel). Η άποψη της γράφουσας, η οποία συμπίπτει με πλήθος θεωρητικών και φιλοσόφων είναι ότι το δίκαιο είναι μία έννοια θετή, η οποία αλλάζει και μεταβάλλεται μέσα σε κάθε κοινωνία και σε κάθε δοσμένη

¹⁹⁹ L.P. Pojman, J. Reiman, Death Penalty: For and. ό.π., σελ. 35 επ.

²⁰⁰ Στο ίδιο, σελ 40

²⁰¹ Στο ίδιο, σελ. 43

²⁰² E. Αποστολόπουλου, Το πρόβλημα της θανατικής..... ό.π., σελ. 106

ιστορική στιγμή²⁰³. Ο ισχυρισμός, επομένως, ότι η επιβολή της θανατικής ποινής επί των δραστών των ανθρωποκτονιών είναι επιταγή του δικαίου που πρέπει να πραγματοποιηθεί, δεν μπορεί από μόνος του να δικαιολογήσει την επιβολή της.

Ακόμα, όμως, και οι σύγχρονες (μη αμιγείς) ανταποδοτικές θεωρίες του δικαίου, βασισμένες στο «δικαιικό πρότυπο» του Andrew von Hirsch, το οποίο εστιάζει πρωτευόντως στο ρόλο της ποινής ως έκφρασης μομφής προς το δράστη για την πράξη του καθώς και στις αρχές που πρέπει να διέπουν τη νομοθέτηση και επιμέτρηση των ποινών με προεξάρχουσα την αρχή της αναλογικότητας μεταξύ της βαρύτητας του εγκλήματος και της ποινής²⁰⁴ και όπου ο δράστης αντιμετωπίζεται ως φορέας ηθικών αξιών και ως έλλογο ον, που αντιλαμβάνεται το νόημα των πράξεών του, φέρει ευθύνη για αυτές, επιλέγει να εγκληματήσει και άρα η κοινωνία, με την επιβολή της ποινής συνδιαλέγεται μαζί του, εκφράζοντας αποδοκιμασία, σε όσες έννομες τάξεις έτυχαν πλήρους αποδοχής (Σουηδία, Φινλανδία,) το αποτέλεσμα δεν ήταν αυστηροποίηση των ποινών,²⁰⁵ γεγονός για το οποίο κατηγορείται ότι καλλιεργεί το δικαιικό πρότυπο, ενώ και οι ηγετικές φυσιογνωμίες της θεωρίας αυτής επιμένουν στον περιορισμό της φυλάκισης.²⁰⁶ Συγκεκριμένα, όπως ο ίδιος ο von Hirsch τονίζει, «μία από τις προκείμενες της δίκαιης ανταμοιβής, αν αυτή ληφθεί σοβαρά υπόψη είναι η ήπια επιβολή ποινών».²⁰⁷

Η προσβολή της ανθρώπινης ζωής που πραγματώνει ο δράστης του εγκλήματος και η οποία υποτίθεται πως αποτελεί τη δικαιολογητική βάση για την αφαίρεση της δικής του ζωής, ανάγεται απλώς σε μία ηθικά ανάξια πράξη ενός μεμονωμένου ατόμου, του δολοφόνου. Αντίθετα στην περίπτωση της θανατικής ποινής, όπου η προσβολή της ζωής του δράστη γίνεται από την πλευρά της Πολιτείας, η ηθική αναξιότητα είναι πολύ μεγαλύτερη, και ποσοτικά και ποιοτικά: εδώ η ίδια η Πολιτεία δολοφονεί εν ψυχρώ έναν άνθρωπο και τον

²⁰³Φ. Νίτσε, Γενεαλογία της Ηθικής, Πανοπτικόν, 2010, σελ. 110: Κατά συνέπεια μόνο μετά την εγκαθίδρυση του νόμου υπάρχει « δίκαιο» και « άδικο». Το να μιλάμε για καθ' εαυτό δίκαιο και άδικο είναι κάτι που στερείται νοήματος. Καμία πράξη ζημιάς, εκμετάλλευσης ή καταστροφής δεν μπορεί αν είναι άδικη καθ' εαυτή.

²⁰⁴T. Τζαννετάκη, «Δικαιικό πρότυπο», στο Ν. Κουράκης,Κ.Σπινέλλη, Μ. Κρανιδιώτη (επιμ.), υπό έκδοση Εγκληματολογικό Λεξικό.

²⁰⁵A. von Hirsch / A. Ashworth / Julian Roberts, Principled Sentencing, Reading on Theory and Policy, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2009, σελ. 122 - 123

²⁰⁶A.Ashworth, Sentencing. ό.π.,σελ. 89.

²⁰⁷Γ.Α. Γιαννούλης, «Συνέντευξη στον καθηγητή Andrew von Hirsch», στοThe art of crime,Μάιος, 2017.<http://theartofcrime.gr/%cf%83%cf%85%ce%bd%ce%ad%ce%bd%cf%84%ce%b5%cf%85%ce%be%ce%b7%cf%84%ce%bf%cf%85%ce%ba%ce%b1%ce%b8%ce%b7%ce%b3%ce%b7%cf%84%ce%ae-andrew-von-hirsch-%ce%b3%ce%b5%cf%89%cf%81%ce%b3%ce%b9%ce%bf%cf%82/>

χρησιμοποιεί ως μέσο παραδειγματισμού των άλλων, «στο όνομα κάποιας θολής ιδέας για την κοινωνική άμυνα και για την προστασία των πολιτών. Η προσβολή της ανθρώπινης ζωής δεν έχει, λοιπόν, την ίδια βαρύτητα στις δύο περιπτώσεις, ούτε μπορεί να μιλήσει κανείς απλώς για διαφορετικές οπτικές γωνίες εξέτασης του ζητήματος. Η οργανωμένη θανατική εκτέλεση από την πλευρά της Πολιτείας, οσοδήποτε βαρύ και αν είναι το έγκλημα για το οποίο αυτή επιβάλλεται, δεν μπορεί παρά να προκαλεί τον αποτροπιασμό των πολιτισμένων ανθρώπων».²⁰⁸

Η κατάργηση της θανατικής ποινής δίνει ένα μάθημα πολιτισμού. Δε δεχόμαστε σαν κοινωνία την ακριβή ανταπόδοση του προξενθέντος κακού (πχ. βιασμός του βιαστή) γιατί ακόμα και αν στο δράστη του εγκλήματος αξίζει αυτή η τιμωρία, δεν το θεωρούμε σωστό να συμβαίνει. Ο Nietzsche αναφέρει ότι στους αρχαίους χρόνους ο πόνος δεν είχε το ίδιο βλαπτικό αντίκτυπο όπως σήμερα. Όντως η πρόοδος του πολιτισμού συνεπάγεται μικρότερη ανοχή στον ανθρώπινο πόνο. Αυτό είναι λογικό, καθώς ο πολιτισμός μέσα από την ανάπτυξη της γνώσης, απέκτησε αυξημένη δύναμη για να αποτρέψει ή να μειώσει τον πόνο και μέσω της ανάπτυξης της ικανότητας για επικοινωνία και διάδραση με όλο και περισσότερους ανθρώπους, ο πολιτισμός επεκτείνει τον κύκλο των ανθρώπων τους οποίους συναισθανόμαστε· επομένως, η άρνηση μιας κοινωνίας να διαπράττει απαίσια πράγματα στους πολίτες της είναι δείγμα πολιτισμού και δείχνει μία συνέχεια της διαδικασίας του εκπολιτισμού στο χρόνο.²⁰⁹ Ο E. van den Haag αναφέρει πως οι πρόγονοί μας δεν απωθούνταν τόσο πολύ από τον σωματικό πόνο όσο εμείς. Η αλλαγή αυτή δεν έχει να κάνει με το ότι διαθέτουμε μεγαλύτερη εξυπνάδα ή ότι είμαστε ηθικά ανώτεροι, αλλά συνέβη αφενός με την ανάπτυξη της θεωρίας περί ισότητας των ανθρώπων (που εμφανίστηκε στη Γαλλική και την Αμερικανική επανάσταση) και αφετέρου με την εφεύρεση των αναισθητικών που κάνουν τον πόνο μία πολύ πιο σπάνια συναντόμενη εμπειρία στην καθημερινή ζωή.

Ο δε Durkheim αναφέρει πως δύο είναι οι νόμοι που φαίνεται πως επικρατούν στην εξέλιξη της εμφάνισης της τιμωρίας: ο πρώτος είναι ο νόμος της ποσοτικής αλλαγής, δηλαδή πως η ένταση της τιμωρίας είναι μεγαλύτερη όταν πρόκειται για κοινωνίες λιγότερο ανεπτυγμένου τύπου και σε κοινωνίες όπου η κεντρική δύναμη αποκτά έναν ολοκληρωτικό

²⁰⁸ N. Κουράκης, Ποινική Καταστολή.... ό.π., σελ. 351 - 352

²⁰⁹ Φ. Νίτσε, Γενεαλογία της.... ό.π., σελ: 106 Δεν είναι αδύνατο να σκεφτούμε μία κοινωνία με τέτοια συνείδηση της δύναμής της που να επιτρέπει στον ευατό της την ευγενέστερη δυνατή πολυτέλεια να αφήνει ατιμώρητους εκείνους που τη βλάπτουν.

χαρακτήρα. Ο δεύτερος είναι ο νόμος της ποιοτικής αλλαγής, ότι δηλαδή οι στερήσεις της ελευθερίας και μόνον, που ποικίλουν ανάλογα με τη βαρύτητα του εγκλήματος, τείνουν να γίνουν όλο και περισσότερο ο συνήθης τρόπος κοινωνικού ελέγχου. Όντως οι τιμωρίες τείνουν να γίνονται πιο ήπιες καθώς η κοινωνία εξελίσσεται.²¹⁰

Όσον αφορά το ζήτημα του οικουμενικού και αναφαίρετου δικαιώματος στην ανθρώπινη ζωή, οι καταργητιστές της θανατικής ποινής υποστηρίζουν ότι η ανθρώπινη ζωή έχει εγγενή αξία. Οι δολοφόνοι πρέπει να αντιμετωπίζονται υπό αυτή την οπτική γωνία της αξίας της ζωής τους, μία αξία που δε διαγράφεται από το κακό και την αδικία που η θανάσιμη βία τους έχει προκαλέσει στους αθώους. Μας απαγορεύεται ηθικά να αφαιρέσουμε τη ζωή από κάποιον δολοφόνο γιατί ακόμα και ο δολοφόνος έχει το αναφαίρετο ανθρώπινο δικαίωμα στη ζωή, επομένως η καταδίκη του σε θάνατο και η εκτέλεσή του παραβιάζει το δικαίωμά του αυτό. Όταν, βέβαια, μιλάμε για κατά συρροή δολοφόνους, είναι πάρα πολύ δύσκολο να αντισταχθεί πειστικά το επιχείρημα ότι όλες οι ζωές έχουν αξία και ότι η αξία αυτή υπερσχύει από τα όποια οφέλη μπορεί να είχε η τιμώρησή τους με θάνατο. Επίσης, υπό περιπτώσεις, τα ανθρώπινα δικαιώματα μπορούν να εγκαταλειφθούν. Για παράδειγμα, η Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρώπινων δικαιωμάτων δηλώνει ότι καθένας έχει δικαίωμα στην ελευθερία αλλά από αυτό δε συνάγεται ότι είναι πάντα λάθος η πολιτεία να στερεί από κάποιον σκοπίμως την ελευθερία του, όπως γίνεται όταν φυλακίζεται ένας καταδικασμένος εγκληματίας. Αυτό δείχνει ότι κάτω από τις κατάλληλες συνθήκες τα άτομα μπορούν να στερηθούν το δικαίωμά τους στην ελευθερία. Ακόμα, όμως, και αν αυτό συμβαίνει με τα δικαιώματα γενικότερα, το δικαίωμα στη ζωή είναι απόλυτο δικαίωμα. Αυτό σημαίνει ότι το δικαίωμα στη ζωή υπερσχύει έναντι όλων των ηθικών σκέψεων που μπορεί να το ανταγωνιστούν ή να το παραβλέψουν και ότι η ανθρώπινη ζωή έχει οπωσδήποτε προτεραιότητα από οποιαδήποτε άλλη κοινωνικοπολιτική ή νομική σκοπιμότητα.²¹¹ Πρόσφατα έχει αναπτυχθεί και η επιχειρηματολογία ότι το δικαίωμα στη ζωή είναι πολύ θολό και ασαφές ώστε να βοηθήσει να επεξηγήσουν την ανηθικότητα της θανατικής ποινής και γίνεται έκκληση σε ένα διαφορετικό δικαίωμα, στο δικαίωμα κάποιου να μην εκτελείται.²¹²

²¹⁰ L.P. Pojman, J. Reiman, *Death Penalty: For and.* ό.π., σελ. 10 επ.

²¹¹ Α. Σοφουλάκη, *Η προστασία της ανθρώπινης ζωής κατά το Σύνταγμα και τους νόμους*, Σάκκουλας, Αθήνα, 1994, σελ. 29

²¹² H.A. Bedau, *Abolishing the Death Penalty.....* ό.π., στο A. Sarat, *The Killing State.....* ό.π., σελ.43 επ.

ii. Η φρικαλεότητα της θανατικής ποινής

Όλες οι διακηρύξεις και τα πρωτόκολλα προστασίας των ανθρώπινων δικαιωμάτων απαγορεύουν ,τα βασανιστήρια, την απάνθρωπη, σκληρή και υποτιμητική τιμώρηση και η θανατική ποινή προφανώς και θεωρείται ως μία παραβίαση των αρχών αυτών. Οι αρχές αυτές γίνονται αποδεκτές από τις σύγχρονες κοινωνίες ως ηθικά αξιώματα, θεμελιώδη, που κυβερνούν την πολιτική σκέψη και δράση και στηρίζονται στην ακόμα πιο θεμελιώδη αρχή της αξίας της ανθρώπινης ζωής και του δικαιώματος στη ζωή. Η πολιτεία οφείλει να χρησιμοποιεί τους κατασταλτικούς μηχανισμούς του ποινικού δικαίου με φειδώ και ο περιορισμός των ελευθεριών του ατόμου να αποτελεί την έσχατη λύση για την προάσπιση του κοινωνικού συμφέροντος. Θα πρέπει, επομένως, να χρησιμοποιεί τα λιγότερο περιοριστικά μέτρα για να επιτύχει τους σκοπούς της και όχι να δρα και να επιβάλλει πολιτικές που εμπεριέχουν πιο περιοριστικούς, παρεμβατικούς, βλαπτικούς και βίαιους τρόπους παρέμβασης στην ανθρώπινη ελευθερία, ιδιωτικότητα και αυτονομία, από αυτούς που είναι απολύτως απαραίτητοι για να επιτευχθούν οι νόμιμοι και σημαντικοί κοινωνικοί στόχοι. Όποιος ασπάζεται αυτή τη θέση για τη φιλελεύθερη λειτουργία του ποινικού δικαίου, θα πρέπει να αντιτίθεται στη θανατική ποινή σε όλες τις περιπτώσεις, γιατί αυτή η ποινή, τουλάχιστον σε μία κοινωνία σαν τη δική μας, παραβιάζει αυτή την αρχή.

Η τιμώρηση ενός εγκλήματος είναι ένας νόμιμος κοινωνικός στόχος ,ή τουλάχιστον μία απαραίτητη συνθήκη ώστε να επιτευχθούν οι νόμιμοι κοινωνικοί στόχοι. Ακόμα και οι πολέμοι του υπάρχοντος συστήματος απονομής δικαιοσύνης παραδέχονται ότι κάποιο σύστημα τιμώρησης είναι απαραίτητο και κατάλληλο για το κράτος ώστε να τιμωρήσει τους παραβάτες, παραδέχονται ότι η απειλή την ποινής είναι ένα κατάλληλο μέτρο αποτροπής από το έγκλημα για την κοινωνία και ότι τα σοβαρά εγκλήματα απαιτούν σοβαρή τιμωρία. Σε αυτό το επιχείρημα πρέπει να συμφωνούν και όσοι είναι υπέρ και όσοι είναι κατά της θανατικής ποινής. Ελάχιστοι είναι αυτοί που είναι αντίθετοι σε κάθε είδους τιμώρηση από το κράτος. Βέβαια η τιμώρηση δεν είναι αυτοσκοπός του κράτους αλλά ένα μέσο για τη μείωση της εγκληματικότητας, η οποία αποτελεί κρατικό σκοπό. Με αυτό διαφωνούν όσοι ασπάζονται τις ανταποδοτικές θεωρήσεις της ποινής. Η θανατική ποινή είναι πολύ πιο σοβαρή, πολύ πιο παρεμβατική, μη θεραπεύσιμη και πιο βίαιη από τις υπόλοιπες εναλλακτικές αυτής ποινές, όπως κάποιο είδος μακροχρόνιας φυλάκισης. Οι ίδιοι οι

καταδικασμένοι είτε σε θανατική ποινή είτε σε ισόβια κάθειρξη πιστεύουν ότι ο θάνατος είναι η πιο σκληρή τιμωρία. Εφόσον άλλες, λιγότερο σοβαρές μορφές τιμώρησης, όπως οι περιορισμοί της ελευθερίας του παραβάτη, της ιδιωτικότητας του και της αυτονομίας του μέσω της μακροχρόνιας φυλάκισης είναι επαρκείς για να επιτευχθούν οι έγκυροι κοινωνικοί στόχοι, η θανατική ποινή δεν είναι ποτέ απαραίτητη για την επίτευξη των στόχων αυτών.²¹³

Η ίδια η εκτέλεση του καταδικασθέντος είναι τόσο τρομερή ώστε θα πρέπει να αποκλείει τη διατήρηση της θανατικής ποινής. Προφανώς στην άποψη ότι η εκτέλεση δεν είναι ιδιαίτερος φρικτή καθώς απλά επιταχύνει το αναπόφευκτο για όλους μας γεγονός του θανάτου, αντιτάσσεται το επιχείρημα πως η θανατική ποινή, όπως και τα βασανιστήρια, συμβαίνει το τραγικό γεγονός ένα άτομο να είναι στο έλεος της δύναμης ενός άλλου ατόμου. Η εκτέλεση της θανατικής ποινής, ακόμα και με τα σύγχρονα ανώδυνα μέσα, εμπεριέχει το στοιχείο της καθυπόταξης και ιδιαίτερος το στοιχείο του τεράστιου ψυχολογικού πόνου, στοιχεία αρκετά διαφορετικά από του θανάτου που μας περιμένει όλους μας. Γενικά θεωρούμε το θάνατο από ανθρώπινη αιτία χειρότερο από το θάνατο από φυσικά αίτια, καθώς ο πρώτος δεν εμπεριέχει το παρηγορητικό στοιχείο του αναπόφευκτου. Ο επικείμενος γνωστός θάνατος προσθέτει στην απώλεια της ζωής τη φρικτή συνειδητοποίηση της επικείμενης αυτής απώλειας.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της φρικαλεότητας που εμπεριέχει η κατάγνωση και η εκτέλεση της θανατικής ποινής ακόμα και σήμερα, όπου έχει εφευρεθεί ο πλέον ανώδυνος τρόπος επιβολής της, αυτός της θανάσιμης ένεσης, αποτελούν οι φυλακές υψίστης ασφαλείας (supermax prisons). Στις φυλακές αυτές κρατείται, σε πολλές πολιτείες της Αμερικής, ο πληθυσμός των καταδικασθέντων σε θάνατο. Λόγω των μακροχρόνιων δικονομικών διαδικασιών που προηγούνται της εκτέλεσης της θανατικής ποινής, οι καταδικασθέντες σε θάνατο περιμένουν σε «σειρές θανάτου» για πολύ μεγάλο χρονικό διάστημα. Οι φυλακές υψίστης ασφαλείας, στις οποίες κρατούνται οι θανατοποινίτες, αναπτύχθηκαν τις τελευταίες δεκαετίες και επέφεραν σημαντική αλλαγή στη ποιότητα της ζωής αυτών που βρίσκονται σε αναμονή. Έχουν γίνει ιδιαίτερος δημοφιλείς και αποτελούν έναν ιδιαίτερα περιοριστικό τρόπο κράτησης, όπου οι έγκλειστοι υπόκεινται κατά κανόνα σε απομονωτικό εγκλεισμό για περίπου 23 ώρες την ημέρα σε ένα κελί χωρίς παράθυρα, που τους επιτρέπει ελάχιστη οπτική επαφή με το περιβάλλον και μηδαμινή επαφή με άλλους ανθρώπους, με λίγα αντικείμενα

²¹³ H.A. Bedau, Abolishing the Death Penalty..... ό.π., στο A. Sarat, The Killing State..... ό.π., σελ. 46 επ.

στην κατοχή τους και σχεδόν ανύπαρκτες δραστηριότητες. Οι ειδικοί δικαιολογούν τη χρήση τους ως απαραίτητη για να διατηρηθεί η εσωτερική ασφάλεια, καθώς σε αυτές οι έγκλειστοι που χαρακτηρίζονται ως οι χειρότεροι των χειροτέρων μπορούν να απομονωθούν και να περιοριστούν.

Αποτελούν ένα εργαλείο διαχείρισης των «απείθαρχων πληθυσμών» από το κράτος, ένα εργαλείο όμως που η χρήση του εγείρει σοβαρά νομικά και ηθικά ζητήματα, ιδίως ζητήματα σχετικά με την παραβίαση θεμελιωδών ανθρώπινων δικαιωμάτων των κρατουμένων, καθώς οι φυλακές αυτές συνήθως χρησιμοποιούνται για ακαθόριστες χρονικές περιόδους και πολλοί κατάδικοι μπορεί να περάσουν χρόνια μέσα σε αυτές. Οι τρόφιμοι συχνά καταρρέουν ψυχολογικά, βιώνουν συναισθήματα θυμού, οργής και απελπισίας, διατροφικές διαταραχές, διαταραχές ύπνου, σωματικές παθήσεις, ενώ ιδιαίτερα συχνές είναι οι απόπειρες αυτοκτονίας. Ο κίνδυνος, μάλιστα, ψυχολογικών διαταραχών είναι ακόμη μεγαλύτερος για άτομα τα οποία έχουν εισαχθεί σε αυτού του είδους τις δομές έχοντας από πριν ψυχολογικά προβλήματα, οι οποίοι και ειρωνικά αποτελούν ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού των φυλακών αυτών.²¹⁴ Οι μη καταδικασμένοι σε θάνατο που έζησαν αυτή την εμπειρία τη χαρακτηρίζουν ως ένα είδος καθαρτηρίου μεταξύ ζωής και θανάτου.²¹⁵

Ακόμα, ανησυχητικό είναι το ότι βρίσκονται άτομα να κάνουν τη δουλειά του εκτελεστή, όχι μόνο της θανατικής ποινής αλλά και όλων των σωματικών τιμωριών, καθώς αυτό απαιτεί μία σκληρότητα την οποία η κοινωνία μας δεν ανέχεται να υπάρχει. Για αυτό και αποφεύγουμε τις σωματικές ποινές στο δυτικό κόσμο, με τη θανατική ποινή να είναι η μόνη εναπομείνασα. Ανήκει στις σωματικές ποινές όχι μόνο γιατί διεκπεραιώνεται μέσω του σώματος αλλά και γιατί είναι ιδιαίτερα σκληρή και προκαλεί στον καταδικασθέντα άθλια συναισθήματα που οδηγούν ακόμα και στην απώλεια του σωματικού ελέγχου. Η αποδοκιμασία της πολιτείας στις εκτελέσεις θα δώσει ένα γενικότερο μήνυμα στην κοινωνία ότι ο φόνος δεν είναι ανεκτός. Ακόμα και εάν η θανατική ποινή είναι μία δίκαιη τιμωρία, η αποφυγή επιβολής της προωθεί τον εκπολιτισμό της κοινωνίας κάτι που πρέπει να είναι στόχος των σύγχρονων κοινωνιών.²¹⁶

²¹⁴Ο ψυχίατρος Stuart Grassian εισήγαγε τον όρο «Σύνδρομο των φυλακών υψίστης ασφαλείας»

²¹⁵*M. Lynch*, «Supermax meets death row: legal struggles around the new punitiveness in the US στο Pratt J./ Brown D./ Brown M./ Hallsworth S./ Morrison W. (ed), *The new punitiveness Trends, theories, perspectives*, Willan Publishing, USA-Canada, 2005, σελ. 66 επ.

²¹⁶*L.P. Pojman, J. Reiman*, *Death Penalty, For and.* ό.π., σελ. 112 επ.

Επιχειρήματα περί οικονομικότητας της θανατικής ποινής σε σχέση με συστήματα όπου κυριαρχεί ο μακροχρόνιος εγκλεισμός του δράστη, αφενός μεν δεν ευσταθούν απόλυτα, καθώς υπολογισμοί δείχνουν ότι τα συστήματα που εμπεριέχουν τη θανατική ποινή είναι πολύ πιο ακριβά από αυτά που η μακροχρόνια κάθειρξη είναι η σοβαρότερη κύρωση, καθώς δαπανώνται τεράστια ποσά στις δίκες υποθέσεων που είναι πιθανόν να επιβληθεί η θανατική ποινή, γιατί ακριβώς λόγω του τελεσίδικου της ποινής αυτής δε δικαιολογούνται εσφαλμένες δικαστικές κρίσεις²¹⁷ αφετέρου, η άρνηση να δαπανηθούν δημόσιοι πόροι για τη διατήρηση στη φυλακή των εγκληματούντων, αποτελεί την κερκόπορτα για απόψεις που θέλουν τη μείωση ή την απόσυρση πόρων από το σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης, με την αιτιολόγηση ότι είναι πόροι που δαπανούνται στους εγκληματίες, τους φτωχούς, σε αυτούς που δεν "αξίζουν". Τέτοιου είδους θεωρήσεις οδηγούν στην διόγκωση των κοινωνικών προβλημάτων και όχι στη μείωσή τους, κυρίως δε, επικροτούν την κοινωνία, η οποία «νίπτει τας χείρας της», απεκδυόμενη κάθε ευθύνης για τις υπάρχουσες συνθήκες που οδηγούν στην εγκληματογένεση.²¹⁸

Μερικές φορές προτάσσεται το επιχείρημα ότι η κατάργηση της θανατικής ποινής χωρίς την ταυτόχρονη δημόσια υποστήριξη θα υποβάθμιζε την πίστη στο νόμο και ενδεχομένως θα οδηγούσε σε ιδιωτική εκδίκηση. Η πολιτεία θα πρέπει να εκφράζει τη θέληση των πολιτών και είναι αντιδημοκρατικό για τις νομοθεσίες να αγνοούν τη θέληση του λαού. Το σημείο ως το οποίο θα πρέπει οι κυβερνήσεις να βασίσουν την αντεγκληματική πολιτική στις απόψεις της κοινής γνώμης εξαρτάται από την πολιτική τους ιδεολογία και από τις πηγές από τις οποίες πιστεύουν ότι θα πρέπει να πηγάζει η εγκυρότητα του νόμου. Βέβαια η έννοια της κοινής γνώμης επιδέχεται πολλές ερμηνείες. Πρόκειται συχνά για απαντήσεις του πληθυσμού που ποικίλουν ανάλογα με τη φύση και την εξειδίκευση των ερωτήσεων που τίθενται, τη σειρά των ερωτημάτων, το περιεχόμενο εντός του οποίου διεξάγεται η έρευνα καθώς και την κοινωνικοοικονομική και φυλετική σύνθεση του δείγματος. Για παράδειγμα, υπάρχουν στοιχεία από τη Δυτική Γερμανία και την Ισπανία που δείχνουν ότι η αναλογία των ατόμων που υποστηρίζουν τη θανατική ποινή έχει αυξηθεί σημαντικά όταν το ερώτημα τίθεται κατόπιν επεισοδίων τρομοκρατικής βίας. Πάνω από μισό αιώνα πριν ο Marc Ancel

²¹⁷ A. von Hirsch / A. Ashworth / Julian Roberts, *Principled Sentencing*..... ό.π., σελ. 66

²¹⁸ H.A. Bedau, *Abolishing the Death Penalty*..... ό.π., στο A . Sarat, *The Killing State*..... ό.π., σελ. 52

ζητούσε μία πιο ολοκληρωμένη κοινωνιολογική έρευνα για τις αντιδράσεις του κόσμου απέναντι στις εκτελέσεις.²¹⁹

iii. Διακριτική μεταχείριση ως προς την επιβολή της θανατικής ποινής

Τεράστια ζητήματα ανακύπτουν ως προς τη συνταγματικότητα της θανατικής ποινής καθώς αυτή αποδεδειγμένα επιβάλλεται κυρίως επί μειονοτήτων και άπορων πολιτών, με τους αφροαμερικάνους να υπερεκπροσωπούν τους καταδικασθέντες σε θάνατο, εγείροντας έτσι σοβαρά ζητήματα ως προς την αμεροληψία επιβολής της ποινής αυτής,²²⁰ παραβιάζοντας ευθέως τα συνταγματικά κατοχυρωμένα δικαιώματα της ισότητας, της ισονομίας, της δίκαιης δίκης και το δικαίωμα στη ζωή.

Η πλειοψηφία των δολοφόνων που καταδικάζονται σε θάνατο στην Αμερική προέρχονται από τα χαμηλά κοινωνικοοικονομικά στρώματα. Στις περιπτώσεις των ανθρωποκτονιών, τα εμπειρικά στοιχεία δείχνουν ότι η φτώχεια και οι άθλιες οικονομικές συνθήκες συστηματικά σχετίζονται με υψηλότερα ποσοστά ανθρωποκτονιών. Ένα στοιχείο που επιβεβαιώνει τη διαπίστωση αυτή είναι πως περίπου το 90% των δραστών που αντιμετωπίζουν καταγγελίες για θανατική ποινή δεν μπορούν να ανταπεξέλθουν στα έξοδα που απαιτεί ένας δικηγόρος για να ανάβει την υπόθεσή τους. Πολλές έρευνες έχουν δείξει ότι ανάμεσα σε δολοφόνους της ίδιας βαρύτητας εγκλημάτων, η θανατική ποινή είναι πολύ πιο πιθανό να επιβληθεί σε έγχρωμους²²¹ παρά σε λευκούς και σε άπορους παρά σε ευκατάστατους. Ακόμα γίνεται διακριτική μεταχείριση των καταδίκων βάση της φυλής των θυμάτων τους, με τους δολοφόνους των λευκών να έχουν αρκετά μεγαλύτερες πιθανότητες καταδίκης σε θάνατο από τους δολοφόνους των αφροαμερικάνων. Είναι εμφανές ότι μία κοινωνία που επιλέγει να εφαρμόζει τη θανατική ποινή με αυτό τον τρόπο επιλέγει να δρα άδικα και χάνει το δικαίωμα να επικαλείται την ανταποδοτική λειτουργία της ποινής, καθώς δε θεωρεί τα άτομα ισότιμα μεταξύ τους αλλά θεωρεί τα έγχρωμα άτομα και τα άτομα

²¹⁹R. Hood, *The Death Penalty*..... ό.π., σελ 213 επ.

²²⁰H.A. Bedau, *A Social Philosopher Looks at the Death Penalty*, Amer. J. Psychiat. 123: 11, May 1967, σελ. 1362

²²¹D. Jacobs/ J.T. Carmichael, *The Political Sociology of the Death Penalty: A Pooled Time Series Analysis*, American Sociological Association, Vol. 67, No. 1 (Feb. 2002),σελ. 126 επ.

χαμηλών κοινωνικοοικονομικών στρωμάτων ως μικρότερης αξίας από τους λευκούς και πιο εύπορους.²²²

Εάν οι άνθρωποι βιώνουν καταστάσεις κοινωνικής αδικίας που είναι εκτός του ελέγχου τους, και εάν οι βλαπτικές ενέργειες είναι μία προβλέψιμη αντίδραση σε αυτές τις συνθήκες, τότε αυτοί που επωφελούνται από αυτές τις άδικες καταστάσεις και αρνούνται να τις βελτιώσουν φέρουν ευθύνη για τις βλαπτικές ενέργειες, εν προκειμένω η κοινωνία φέρει ευθύνη για το έγκλημα, και συγκεκριμένα για την ανθρωποκτονία. Η κοινωνία φέρει μερίδιο της ευθύνης για τις ανθρωποκτονίες και επομένως δεν έχει κανένα δικαίωμα να επιβάλλει στους δολοφόνους να πληρώσουν όλο το κόστος του εγκλήματος έως ότου έχει κάνει ό,τι είναι δυνατό να διορθώσει τις συνθήκες που γεννούν το έγκλημα, ειδάλλως η πολιτεία θα πράττει άδικα.²²³

Αυτές οι πράξεις τις οποίες ο νόμος αποκαλεί φόνο δεν είναι σε καμία περίπτωση οι μόνοι τρόποι που οι άνθρωποι σκοτώνουν τους συμπολίτες τους στην Αμερική. Αναφέρονται θάνατοι από ανθυγιεινές συνθήκες εργασίας, από περιττές χειρουργικές επεμβάσεις, από περιττά χάπια, και οι θάνατοι αυτοί είναι πολλοί περισσότεροι από τα καταγεγραμμένα θύματα δολοφονιών. Αυτή η διαφορετική μεταχείριση των θανάτων είναι μία συστημική επιλογή τιμώρησης με την εσχάτη των ποινών των θανάτων που προκαλούν τα φτωχά άτομα, τα οποία σκοτώνουν δολοφονώντας. Αντίθετα οι τρόποι που θανατώνουν οι εύποροι αντιμετωπίζονται ως ατυχήματα, ως τα κοινωνικά κόστη της προόδου κτλ. Οι εύποροι δολοφόνοι, λοιπόν, αντιμετωπίζονται ως μεγαλύτερης αξίας από τους άπορους δολοφόνους.

iv. Αμφισβήτηση της αποτρεπτικής δύναμης της θανατικής ποινής

Ένα από τα βασικά επιχειρήματα των υποστηρικτών της θανατικής ποινής, βασιζόμενο στην ωφελμιστική λογική, είναι αυτό του ορθολογικού υπολογισμού. Ο επίδοξος εγκληματίας ζυγίζει τα κόστη και τα οφέλη που θα επακολουθήσουν ύστερα από τη διάπραξη της εγκληματικής πράξης, και εάν τα οφέλη υπερβαίνουν τα κόστη, οδηγούν στην απόφαση διάπραξης της εγκληματικής πράξης. Η ύπαρξη, επομένως, της ποινής του θανάτου για ένα

²²²L.P. *Pojman, J. Reiman, Death Penalty, For and.* ό.π., σελ 122 επ.

²²³Στο ίδιο, σελ. 125 επ.

έγκλημα, σε κάθε ορθολογικό ον αποτελεί μία δυσβάσταχτη συνέπεια που θα το αποτρέψει από την τέλεση του εγκλήματος. Οι οικονομικές αυτές θεωρήσεις για την ανθρώπινη φύση, την ηθική και την εγκληματική συμπεριφορά υπόκεινται σε σοβαρές αμφισβητήσεις, ξεκινώντας από τη γενική παραδοχή ότι η υποβίβαση του ανθρώπου από υπέρτατη αξία σε απλό μέσο για την επίτευξη των στόχων της αντεγκληματικής πολιτικής δεν μπορεί να γίνει ανεκτή.

Έχουν διεξαχθεί διάφορες έρευνες για το αποτρεπτικό αποτέλεσμα της θανατικής ποινής, οι οποίες μπορούν να χωρισθούν στις εξής κατηγορίες: στις έρευνες με άμεσο αντίκτυπο, στις συγκριτικές έρευνες και στις μακροχρόνιες έρευνες. Οι πρώτες ονομάζονται έτσι επειδή συνήθως μελετούν τα επίπεδα ανθρωποκτονιών²²⁴ αμέσως πριν και μετά την εκτέλεση μίας θανατικής ποινής, με την προσδοκία ότι κατά τη θεωρία του αποτρεπτικού αποτελέσματος της ποινής, το αντίκτυπο μίας εκτέλεσης θα εμφάνιζε τουλάχιστον μία προσωρινή μείωση στον αριθμό των ανθρωποκτονιών. Σε μία από τις πρώτες μελέτες αυτού του είδους, ο Dann κατέγραψε πως οι ανθρωποκτονίες ύστερα από μία δημοσιοποιημένη εκτέλεση δεν παρουσίασαν κάποια μείωση. Πιο πρόσφατα ο Thomson και άλλοι χρησιμοποίησαν μία παρόμοια προσέγγιση για να εξετάσουν τις ανθρωποκτονίες στο Λος Άντζελες πριν και μετά τη δημοσιοποιημένη εκτέλεση του Robert Harris το 1992. Ύστερα από μία εικοσιπενταετή διακοπή των εκτελέσεων, παρατήρησαν αύξηση αντί για μείωση στο επίπεδο των ανθρωποκτονιών.

Οι μελέτες συγκριτικής έρευνας συνήθως εξετάζουν παρόμοιες έννομες τάξεις που έχουν καταργήσει τη θανατική ποινή με αυτές που συνεχίζουν να την εφαρμόζουν, συγκρίνοντας τα επίπεδα των ανθρωποκτονιών μεταξύ των δύο δικαιοδοσιών στις ίδιες χρονικές περιόδους. Τέτοιου είδους έρευνες συνήθως βρίσκουν μικρή διαφορά στα επίπεδα ανθρωποκτονιών μεταξύ αυτών των κρατών.

Οι μακροχρόνιες έρευνες εξετάζουν τη μακροπρόθεσμη σύνδεση μεταξύ της θανατικής ποινής και των επιπέδων ανθρωποκτονίας. Εάν η θανατική ποινή λειτουργεί αποτρεπτικά, οι περίοδοι όπου υπάρχει αύξηση των εκτελέσεων θα πρέπει να εμφανίσουν και ταυτόχρονη μείωση των βίαιων εγκλημάτων και του φόνου. Οι περισσότερες έρευνες αυτού του είδους δεν καταφέρνουν να αποδείξουν κανένα τέτοιο συσχετισμό.

²²⁴Γίνεται αναφορά στο αδίκημα της ανθρωποκτονία καθότι σήμερα στη συντριπτική πλειοψηφία η επιβολή της θανατικής ποινής προβλέπεται κυρίως για το αδίκημα αυτό.

Οι θεωρίες αποτροπής έχουν παρόμοιες ρίζες με την κλασική εγκληματολογία και βασίζονται κυρίως στις αρχές των ωφελιμιστών για το αποτρεπτικό αποτέλεσμα της ποινής. Βασίζονται στις βασικές αρχές που ο Beccaria έθεσε προκειμένου μία ποινή να έχει αποτρεπτικό αποτέλεσμα, δηλαδή η ποινή να έχει ταχύτητα ως προς την επιβολή της, να υπάρχει βεβαιότητα ως προς την επιβολή της, να είναι ανάλογη με το έγκλημα και να τυγχάνει δημοσιότητας. Επομένως, η επιβολή της θανατικής ποινής θα πρέπει να εμπεριέχει τα στοιχεία αυτά προκειμένου να θεωρηθεί ότι είναι μία ποινή που επιτελεί τους σκοπούς της.

Ως προς την αρχή της ταχύτητας επιβολής της ποινής, σήμερα στην Αμερική η επιβολή της θανατικής ποινής κάθε άλλο παρά ταχεία είναι, αφού ύστερα και από την απόφαση *Furman vs. Georgia*, οι δικονομικές διαδικασίες που πρέπει να τηρηθούν για την τελική επιβολή της (δικαίωμα έφεσης κτλ) δημιουργούν μεγάλο χρονικό κενό από την κατάγνωση της απόφασης μέχρι την εκτέλεση της ποινής. Ως προς την αρχή της βεβαιότητας επιβολής της ποινής, οι πολύπλοκες δικονομικές διαδικασίες που ακολουθούν την κατάγνωση της ποινής αυτής έχουν μειώσει δραματικά τη βεβαιότητα των εκτελέσεων. Οι εξονυχιστικές μελέτες του James Liebman στις εφέσεις κατά των καταδικαστικών αποφάσεων των θανατικών ποινών αποκαλύπτουν ότι παραπάνω από τις μισές θανατικές καταδίκες θανατικής ποινής στην Αμερική απορρίπτονται στο στάδιο της έφεσης.

Ως προς την αρχή της αναλογίας της ποινής προς το έγκλημα, οι σύγχρονοι τρόποι εκτέλεσης της θανατικής ποινής (θανάσιμη ένεση), οι οποίοι δημιουργήθηκαν με σκοπό να είναι ανώδυνοι, με την ταυτόχρονη εγκατάλειψη των παλαιών βάρβαρων τρόπων εκτέλεσης, δείχνουν ότι η κοινωνία μας δεν ακολουθεί την ακριβή και άμεση ανταπόδοση του προξενηθέντος κακού, αλλιώς ο βιαστής θα καταδικαζόταν σε βιασμό, ο κλέφτης θα αναγκαζόταν να υποστεί κλοπή κ.ο.κ. Επομένως, ακόμα και η εκτέλεση της θανατικής ποινής σε καμία περίπτωση δεν αντανakλά τη βιαιότητα ενός διαπραχθέντος φόνου.²²⁵

Ως προς την τέταρτη αρχή της δημοσιότητας, η εγκατάλειψη των δημοσίων εκτελέσεων στο σύγχρονο κόσμο και η τέλεσή τους κεκλεισμένων των θυρών, δεν επιτελεί παιδαγωγικούς σκοπούς ούτε καλλιεργεί στο κοινό μία συλλογική κοινωνική συνείδηση και ηθική καταδίκη του εγκλήματος. Ο Camus έγραφε: «Η θανατική ποινή ενώ θα έπρεπε σύμφωνα με τους καθιερωτές της να είναι ένα φοβερό θέαμα που θα συγκρατεί το λαό, έγινε

²²⁵R. J. Gerber, *Economic and Historical Implications for Capital Punishment Deterrence*, 18 *Notre Dame J.L., Ethics & Pub. Pol'y* 437 (2004), σελ. 437 επ.

με την απαγόρευση των δημόσιων εκτελέσεων, μία τιμωρία γνωστή εξ ακοής, πράγμα που δείχνει ότι η ίδια η κοινωνία δεν πιστεύει στον παραδειγματισμό αυτό.....».²²⁶ Συνεπώς, η οικονομίστικη αυτή λογική περί της αναγκαιότητας διατήρησης της θανατικής ποινής, δεν μπορεί σήμερα να πείσει ότι η θανατική ποινή όντως έχει αποτρεπτικό αποτέλεσμα και δεν μπορεί να επιτύχει κανένα από τους προαναφερθέντες σκοπούς.²²⁷

Ο Jeffrey Reiman προσπαθεί να αποδομήσει το επιχείρημα ότι η θανατική ποινή λειτουργεί αποτρεπτικά και ως εκ τούτου θα πρέπει να διατηρηθεί. Πριν από το 1970, αναφέρει, η πιο σημαντική δουλειά που είχε γίνει σε επίπεδο έρευνας με θέμα την αποτρεπτική δύναμη της θανατικής ποινής έναντι του ισόβιου εγκλεισμού είναι αυτή του Thorsten Sellin, η οποία δεν έδειξε αύξηση του αριθμού των ανθρωποκτονιών στις πολιτείες που είχαν καταργήσει τη θανατική ποινή και επίσης δεν έδειξε αύξηση των ανθρωποκτονιών στις πολιτείες που είχαν καταργήσει θανατική ποινή σε σύγκριση με αυτές που είχαν διατηρήσει τη θανατική ποινή. Ο καθηγητής Thorsten Sellin χρησιμοποιώντας τη συγκριτική μέθοδο προσπάθησε να ερευνήσει τη συσχέτιση της ύπαρξης της θανατικής ποινής με τα ποσοστά ανθρωποκτονιών, συνυπολογίζοντας όμως όλους εκείνους τους κοινωνικούς και πολιτικούς παράγοντες που επηρεάζουν την εγκληματικότητα. Προσπάθησε, επομένως, να ελέγξει αυτούς τους παράγοντες συγκρίνοντας τα ποσοστά των εκ προθέσεως ανθρωποκτονιών σε 5 γκρουπ, το καθένα περιέχοντας τρεις όμορες πολιτείες τα τρία γκρουπ ήταν στη Μέση Ανατολή και τα δύο στη Νιου Ίνγκλαντ των ΗΠΑ. Οι πολιτείες επιλέχθηκαν με τέτοιο τρόπο ώστε οι τρεις πολιτείες του κάθε γκρουπ να ομοιάζουν μεταξύ τους όσο το δυνατόν περισσότερο στην κοινωνική οργάνωση, στη σύνθεση του πληθυσμού, στις οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες, αλλά διέφεραν στον ότι τουλάχιστον η μία από τις τρεις χώρες διατηρούσαν τη θανατική ποινή. Τα αποτελέσματα έδειξαν αναμφίβολα ότι το μέσο ετήσιο ποσοστό των ανθρωποκτονιών σε αυτές τις πολιτείες για τα έτη 1940-1955 δε σχετιζόταν με την ύπαρξη ή μη της θανατικής ποινής ως τιμωρίας για το φόνο. Τα συμπεράσματα της έρευνας αυτής επικρίθηκαν, καθώς θεωρήθηκε ότι η μέθοδος αυτή ήταν πολύ πρόχειρη για να δώσει την κατάλληλη βαρύτητα στους ποικίλους κοινωνικούς παράγοντες και στην επιβολή του νόμου και τις ποινικές πρακτικές που μπορεί να επηρεάζουν τα επίπεδα ανθρωποκτονιών στις γειτονικές πολιτείες. Επίσης επικρίθηκε γιατί δε

²²⁶ E. Αποστολόπουλου, Το πρόβλημα της θανατικής..... ό.π., σελ. 103

²²⁷ R. J. Gerber, Economic and Historical Implications ό.π., σελ. 449 - 450

συμπεριέλαβε το πόσο το de facto ποσοστό των εκτελέσεων μπορούσε να επηρεάσει αυτούς που διέπρατταν φόνο. Η έρευνα αυτή ακόμα έδειξε ότι τα ποσοστά των ανθρωποκτονιών των ατόμων που βρίσκονται σε προσωρινή κράτηση, είτε των κρατούμενων είτε των σωφρονιστικών υπαλλήλων, δεν ήταν υψηλότερα στις πολιτείες που είχαν καταργήσει τη θανατική ποινή από ότι σε αυτές που τη διατηρούσαν.²²⁸

Το 1970, ο H. Bedau, βασιζόμενος σε ευρήματα εμπειρικών ερευνών (συμπεριλαμβανομένης και αυτής του Thorsten Sellin) , κατέληξε στο συμπέρασμα πως ο ισχυρισμός ότι η θανατική ποινή λειτουργεί καλύτερα από τον ισόβιο εγκλεισμό ως μέσο αποτροπής για όλα τα εγκλήματα γενικότερα και για τις ανθρωποκτονίες ειδικότερα, δεν μπορεί να επιβεβαιωθεί. Επίσης, ο R.Hood αναφέρει πως μία πρόσφατη κριτική όλων των συγκριτικών μελετών που διεξήχθησαν μεταξύ του 1919 - 1969 έδειξε ότι, στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, οι πολιτείες που έχουν καταργήσει τη θανατική ποινή έχουν μικρότερα ποσοστά ανθρωποκτονιών από τις γειτονικές πολιτείες που ακόμα τη διατηρούν και πως οι πολιτείες που κατήργησαν τη θανατική ποινή γενικά έτειναν να έχουν μικρότερη αύξηση στις ανθρωποκτονίες από τις γειτονικές πολιτείες που τη διατηρούν.²²⁹

Το 1975 ο Isaac Ehrlich, ένας οικονομολόγος από το Πανεπιστήμιο του Σικάγο, έδωσε τα αποτελέσματα μίας στατιστικής μελέτης με σκοπό να αποδείξει ότι στην περίοδο 1963 - 1969 κάθε εκτέλεση ίσως απέτρεψε, το πολύ, οκτώ φόνους. Βέβαια ασκήθηκε κριτική στα αποτελέσματα της έρευνας αυτής, καθώς η χρονική αυτή περίοδος ήταν μία περίοδος όπου σχεδόν καμία εκτέλεση δεν έγινε και τα ποσοστά της εγκληματικότητας αυξήθηκαν αναμφισβήτητα για λόγους ανεξάρτητους από την ύπαρξη της θανατικής ποινής. Το 1978 μετά την έρευνα του Isaac Ehrlich, οι εκδότες μίας έρευνας της εθνικής ακαδημίας επιστημών έγραφαν ότι οι διαθέσιμες μελέτες επί του ζητήματος δεν παρέχουν χρήσιμα στοιχεία για το αποτρεπτικό αποτέλεσμα της θανατικής ποινής.

²²⁸Μ. Κρανιδιώτη, Μετασχηματισμοί της "θεωρίας" της αποτροπής μέσα από παλαιά και νέα ερευνητικά δεδομένα, σελ. 159, στο Γιωτοπούλου- Μαραγκοπούλου Α., Η Εγκληματολογία Απέναντι στις Σύγχρονες Προκλήσεις, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2011: Αξίζει να αναφερθεί και η έρευνα του Tittle, το 1969, σχετικά με την αποτρεπτική λειτουργία της ποινής. Όπως προέκυψε από την έρευνα αυτή, η υπόθεση εργασίας ότι οι πολιτείες της Αμερικής που διατηρούν τη θανατική ποινή έχουν χαμηλότερα ποσοστά ανθρωποκτονιών από εκείνες που δε διατηρούν τη θανατική ποινή, δεν επαληθεύεται. Αντίθετα, οι πολιτείες όπου προβλέπεται η θανατική ποινή είναι εκείνες με τα υψηλά ποσοστά εγκλημάτων.

²²⁹R. Hood, The Death Penalty..... ό.π., σελ 190 επ.

Βέβαια, πολλοί υποστηρικτές της θανατικής ποινής όπως ο Ernest van den Haag αντιτάσσουν πως, όπως δεν μπορεί να αποδειχθεί το αποτρεπτικό αποτέλεσμα της θανατικής ποινής, έτσι δεν μπορεί να αποδειχθεί και το αντίθετο, δηλαδή το μη αποτρεπτικό αυτής. Επικαλούμενος την κοινή λογική του μέσου ανθρώπου, όμως, καταλήγει κανείς στο συμπέρασμα πως αυτονόητο είναι ότι όσο υψηλότερο είναι το κόστος μίας πράξης τόσο λιγότεροι είναι και οι άνθρωποι που θα κάνουν εν τέλει την πράξη αυτή. Θεωρεί πως η ζωή στη φυλακή, είναι μία μορφή ζωής ενώ με τη θανατική ποινή η ζωή του δράστη αφαιρείται ολοκληρωτικά και πως κανείς αποτρέπεται περισσότερο από αυτό που θεωρεί πιο τρομακτικό, δηλαδή εν προκειμένω το θάνατο. Αυτή η άποψη αντικρούεται αν σκεφτεί κανείς ότι ελάχιστοι από εμάς έχουν όντως αντιμετωπίσει το δίλημμα να διαλέξουν ανάμεσα στη θανατική ποινή και την ισόβια κάθειρξη. Και πρόκειται για ένα δίλημμα στο οποίο η επιβολή της ισόβιας κάθειρξης συνήθως γίνεται πιο επιεικής με θεσμούς (υφ' όρων απόλυση κτλ.). Όσον αφορά την αμερικανική κοινωνία, αν αναλογιστεί κανείς το γεγονός ότι κάθε χρόνο περίπου 12.000 ύποπτοι αδικημάτων τραυματίζονται ή σκοτώνονται στους δρόμους από την αστυνομία στα πλαίσια της προσπάθειας καταδίωξης του εγκλήματος, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ο υποψήφιος δράστης ενός εγκλήματος αντιμετωπίζει τον κίνδυνο να βρεθεί νεκρός και το ξέρει. Επομένως, γιατί κάποιος που δεν αποτρέπεται από αυτό το γεγονός να αποτραπεί από το πιο μακρινό γεγονός της επιβολής σε αυτόν της θανατικής ποινής;²³⁰

v. Κριτική αποτίμηση

Η ιδέα και μόνο του τελεσίδικου που φέρει η επιβολή της θανατικής ποινής, η απόλυτη επιβολή της κρατικής δύναμης επί του καταδικασθέντος που ενυπάρχει σε αυτή, η παύση της οντότητας του εγκληματούντος, η αφάνισή του από το χάρτη της πολιτείας, φανερώνουν ότι πρόκειται για μία ποινή που δε χωρά σε ένα σύγχρονο δημοκρατικό κράτος με επίκεντρο την προστασία και την προάσπιση των κοινωνικών συμφερόντων. Η στοχοποίηση του εγκληματία σαν «τέρας», σαν ένα ον ανίκανο πλέον να ζήσει μέσα στην κοινωνία, μόνο ως προβληματική μπορεί να χαρακτηριστεί. Η πολιτεία τιμωρώντας τον με την εσχάτη των ποινών, δείχνει ότι μπορεί και είναι σε θέση να επιβάλλει την τάξη και την

²³⁰ L.P. Pojman, J. Reiman, Death Penalty: For and. ό.π., σελ. 100 επ.

ασφάλεια, καθησυχάζοντας έτσι τους πολίτες, ταυτόχρονα, όμως, αποφεύγει να θέσει εαυτόν προ των ευθυνών της, γιατί είναι η ίδια που σε μεγάλο βαθμό δημιούργησε τις κοινωνικές αυτές συνθήκες που ώθησαν το άτομο στην εγκληματικότητα και αντί να επιχειρήσει να δώσει στο παραβατικό άτομο μία ευκαιρία να ενταχθεί εκ νέου στην κοινωνία, παρέχοντάς του την απαραίτητη στήριξη, επιλέγει να το εκτελέσει και να μην ασχοληθεί ξανά μαζί του.

Ακόμα, όμως, και αν γίνεται δεκτό από ορισμένους ότι κάποια άτομα είναι πέραν επανορθώσεως ή ότι διέπραξαν ένα έγκλημα τόσο ειδεχθές ώστε τους αξίζει μία αιώνια τιμωρία, η ισόβια κάθειρξη, χωρίς δυνατότητα απόλυσης, είναι μία επαρκώς ικανοποιητική, εναλλακτική της θανατικής, ποινή για την τιμώρηση των ατόμων αυτών, καθώς για το υπόλοιπο της ζωής τους θα στερηθούν την ελευθερία τους. Η επιβολή, επομένως, της θανατικής ποινής αντί της ισόβιας κάθειρξης επί των ατόμων αυτών δεν μπορεί να δικαιολογηθεί από επιστημονικής πλευράς, παρά μόνον δικαιολογείται από την έκφραση πρωτόγονων αισθημάτων των ανθρώπινων όντων, αισθημάτων αντεκδίκησης και βασανισμού, που ευτυχώς έχουν σε μεγάλο βαθμό περάσει ανεπιστρεπτί από την επίσημη κοινωνική ζωή του σύγχρονου δυτικού κόσμου. Πράγματι, είναι η εύκολη λύση να εκτελεσθεί ο κατά συρροήν δολοφόνος οι πολίτες θα νιώσουν ασφάλεια και ένα αίσθημα γαλήνης επειδή αποδόθηκε δικαιοσύνη, η πολιτεία θα φανεί στιβαρή και αμείλικτη μπροστά στο έγκλημα και όσο για τον καταδικασθέντα σε θάνατο, αυτός θα πάψει να αποτελεί πρόβλημα της κοινωνίας.

Είναι λάθος, όμως, μία κοινωνία να λειτουργεί στη βάση επιφανειακών αναλύσεων, με σκοπό τον εντυπωσιασμό και την επίτευξη της κοινωνικής γαλήνης, χωρίς να διεισδύει στο ανακύπτον πρόβλημα. Ακόμα, όμως, και να αποδεικνυόταν ότι η θανατική ποινή έχει μεγαλύτερο αποτρεπτικό αποτέλεσμα από κάθε άλλη ποινή, θα ήταν και πάλι εσφαλμένη απόφαση η διατήρηση και η επιβολή της, καθότι ένα τόσο σκληρό και απάνθρωπο μέτρο δεν μπορεί και δεν πρέπει να χρησιμοποιείται σε μία πολιτισμένη κοινωνία, ακόμα και αν υποθεθεί ότι έχει τόσο μεγάλη αποτρεπτική δύναμη. Η βαρβαρότητα της θανατικής ποινής αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι οι ίδιες οι σύγχρονες κοινωνίες που την εφαρμόζουν, έχουν εφεύρει τους λιγότερο ανώδυνους τρόπους εκτέλεσης, μίας εκτέλεσης η οποία έχει πάψει να είναι δημόσια, ακριβώς γιατί δεν μπορούμε να δεχθούμε ότι είμαστε ικανοί να

διαπράξουμε βαρβαρότητες.²³¹ Γενικά, υποστήριξε ο Camus, «άνθρωπος καταστρέφεται από την αναμονή της θανατικής ποινής πολύ προτού πεθάνει. Του επιβάλλουμε δύο θανάτους εκ των οποίων ο πρώτος είναι χειρότερος από τον άλλο, ενώ αυτός δεν σκότωσε παρά μία φορά».²³²

Σήμερα, βιώνουμε μία περίοδο κρίσης στην Ευρώπη, όχι μόνο οικονομικής αλλά και ανθρωπιστικής. Και όπως ιστορικά συμβαίνει σε περιόδους κρίσης, έτσι και τώρα έχουν αρχίσει να αναδύονται συντηρητικές και ακροδεξιές πολιτικές δυνάμεις, οι οποίες καλλιεργούν το μίσος, το ρατσισμό, τη στροφή σε σκληρά μέτρα αντεγκληματικής πολιτικής. Ακούγονται συχνά σε τέτοιες εποχές, σε στιγμές φόβου, σύγχυσης και αγανάκτησης, απόψεις για πάταξη του εγκλήματος και επιβολής, όπου χρειάζεται, ακόμα και της θανατικής ποινής. Πρόκειται, όμως, για μία λύση επιφανειακή, που αντιμετωπίζει το πρόβλημα χωρίς ίχνος ανθρωπισμού και αλληλεγγύης, παραβλέποντας να αναλύσει και ίσως να προσπαθήσει να λύσει τα βαθύτερα αίτια της κρίσης, τις συνθήκες που επωάζουν τους επίδοξους εγκληματίες και κυρίως το ρόλο που μία δημοκρατική πολιτεία με κοινωνικό πρόσωπο πρέπει να διαδραματίσει ως προς τα αποκλίνοντα άτομα.²³³

Η ίδια η χρήση της θανατικής ποινής στην Αμερική, όπου επιβάλλεται κυρίως επί μειονοτικών και περιθωριακών πληθυσμιακών ομάδων, καταδεικνύει και την προβληματική της εφαρμογής της, καθότι δεν είναι τυχαίο ότι υπερεκπροσωπούνται σε αυτή συγκεκριμένα τμήματα του πληθυσμού. Πρόκειται για ένα ποινικοκατασταλτικό μέτρο στοχευμένο προς τις ομάδες αυτές, ενισχύοντας και ανατροφοδοτώντας με τη χρήση του τόσο τις εναπομείνουσες στην αμερικανική κοινωνία ρατσιστικές αντιλήψεις όσο και τις συντηρητικές αντιλήψεις που θέλουν τα κατώτερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα να είναι υπαίτια για τη θέση τους αυτή, αφού δεν κατάφεραν να επιτύχουν το «αμερικανικό όνειρο», λόγω σκηνιρίας, έλλειψης εξυπνάδας και δεξιοτήτων και όχι λόγω του άνισου κοινωνικού και οικονομικού συστήματος που επικρατεί.

²³¹ Για τον πολιτισμό και τις αξίες της Ευρώπης η θανατική ποινή θεωρείται ως κάτι το ασυμβίβαστο και για αυτό και έχει καταργηθεί στον ευρωπαϊκό νομικό κόσμο. Η Ε.Ε. έχει θέσει ως αδιαπραγμάτευτο όρο για την ένταξη της Τουρκίας σε αυτήν την εκ μέρους της κατάργηση της θανατικής ποινής.

²³² Σ. Τσακυράκης, Γιατί είναι άδικη η θανατική ποινή; Δεκέμβριος 2013, στο <https://tsakyrakis.wordpress.com/2012/12/13/%CE%B3%CE%B9%CE%B1%CF%84%CE%AF-%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B1%CE%B9-%CE%AC%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B7-%CE%B7-%CE%B8%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%AE/>

²³³ Ε. Μπιτσάκης, Η επαναφορά της θανατικής ποινής, Ουτοπία: Επιθεώρηση Θεωρίας και Πολιτισμού, Τεύχος 27, σελ. 16 επ.

VII. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στα πλαίσια εκπόνησης αυτής της εργασίας επιχειρήθηκε η ανάλυση της θανατικής ποινής γύρω από δύο κεντρικούς άξονες : αφενός την ιστορική διαδρομή του θεσμού στις σύγχρονες κοινωνίες, από την έναρξη της πρώιμης νεωτερικής εποχής έως σήμερα, και την κοινωνιολογική μελέτη και ανάλυση της διαδρομής αυτής, σε συνάρτηση με το εκάστοτε πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο και αφετέρου την ανάπτυξη των δεοντολογικών ζητημάτων αναφορικά με το θεσμό της θανατικής ποινής, κυρίως την έκθεση των επιχειρημάτων που τάσσονται υπέρ αλλά και κατά της διατήρησης και της χρήσης της ποινής αυτής.

Η εστίαση στους δύο αυτούς άξονες έγινε σκόπιμα. Η ανάπτυξη της δεοντολογίας γύρω από τη θανατική ποινή είναι προφανής · εξακολουθεί να υπάρχει στο ποινικό οπλοστάσιο της Αμερικής, μίας χώρας που ανήκει στο δυτικό πολιτισμικό τόξο και η χρήση της εγείρει προβληματισμούς και αντιδράσεις. Ιδίως σήμερα, σε μία περίοδο κρίσης και αμφισβήτησης παραδοσιακών αξιών και θεσμών, λόγω της υπάρχουσας ευρωπαϊκής οικονομικής, πολιτικής και κοινωνικής κρίσης, επανεξετάζονται θεσμοί του παρελθόντος αλλά και θεσμοί που πλέον είναι ξένοι προς τον ευρωπαϊκό πολιτισμό. Η χρήση της θανατικής ποινής στην Αμερική σήμερα γεννά προβληματισμούς τόσο ως προς την επιλογή διατήρησής της, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες δυτικές χώρες, όσο και αναφορικά με τους στόχους που η επιβολή της θεωρητικά επιτυγχάνει.

Από την άνωθεν ανεπτυγμένη επιχειρηματολογία, τόσο υπέρ όσο και κατά της θανατικής ποινής, φαίνεται πως είναι ιδιαίτερα δύσκολη η δικαιολόγησή της στο σύγχρονο νομικό πλαίσιο, μία δικαιολόγηση που θα πρέπει να έχει πολύ στέρεες βάσεις, περισσότερο από κάθε άλλο κανόνα του ποινικού δικαίου, αφού η θανατική ποινή είναι τελεσίδικη και επιφέρει τον αφανισμό του ατόμου άπαξ διαπαντός. Δεν υπάρχουν, όμως, επαρκή εμπειρικά και επιστημονικά στοιχεία που να αποδεικνύουν ότι η ύπαρξη και η επιβολή της επιφέρουν το πολυπόθητο αποτρεπτικό αποτέλεσμα, μειώνοντας έτσι τα επίπεδα της εγκληματικότητας και

η επιθυμητή από την πολιτεία απομόνωση του επικίνδυνου δράστη μπορεί κάλλιστα να επιτευχθεί με το ηπιότερο μέσο της ισόβιας κάθειρξης (οποία μπορεί να επιβληθεί χωρίς αναστολή). Λαμβάνοντας ως δεδομένη τη βασική αρχή περί φειδούς στην έκταση της χρήσης του ποινικού δικαίου και επιλογής του λιγότερο δυνατού παρεμβατικού μέτρου για την επίτευξη του επιθυμητού αποτελέσματος, δεν μπορεί να υποστηριχθεί ικανοποιητικά η επιλογή χρήσης της θανατικής ποινής.

Ακόμα δυσκολότερη, δε, καθίσταται η ηθική και ιδεολογική της αιτιολόγηση. Ο στόχος ενός φιλελεύθερου συστήματος ποινικού δικαίου δε θα πρέπει να είναι η απόλυτη ανταπόδοση και η περιστολή βασικών ατομικών ελευθεριών στο βωμό μακροπρόθεσμων στόχων αντεγκληματικής πολιτικής. Η ύπαρξη και η χρήση της εσχάτης των ποινών σε μία πολιτισμένη κοινωνία, είναι ένα φαινόμενο που θα πρέπει να βρίσκει αντίθετο κάθε άνθρωπο που θεωρεί εαυτόν προοδευτικό και δημοκράτη. Δε νοείται τέτοια απόλυτη εξουσία του κράτους επί των πολιτών του ` έστω και μόνο η δυνατότητα επιβολής της θανατικής ποινής από τον κρατικό μηχανισμό θα έπρεπε να βρίσκει ενάντιο κάθε μέλος της κοινωνίας. Πέρα από τα προφανή επιχειρήματα περί καταπάτησης θεμελιωδών ατομικών δικαιωμάτων του καταδικασθέντος, από την ποινή αυτή πλήττεται το σύνολο της κοινωνίας. Η επιλογή διατήρησης και χρήσης της θανατικής ποινής αποτελεί μία καθαρά πολιτική επιλογή και ταυτίζεται με συντηρητικές κρατικές πολιτικές, όπου το κράτος αντί να στέκεται δίπλα στο άτομο, αρωγός του, βρίσκεται απέναντί του ` διαρρηγνύει τον κοινωνικό ιστό, επιλέγοντας να εξαλείψει, κυριολεκτικά και μεταφορικά, από αυτόν τα "παρασιτικά" στοιχεία, απρόθυμο να παρέχει βοήθεια στα άτομα που πιο πολύ το έχουν ανάγκη.

Η προσέγγιση του θεσμού της θανατικής ποινής μέσα από μία ιστορική και κοινωνιολογική ανάλυση, κρίνεται ιδιαίτερος σημαντική, καθώς είναι υψίστης σημασίας η ανάλυση τόσο των ποινολογικών πρακτικών, όσο και της ίδιας ης υπάρξεως του ποινικού δικαίου, σε συσχετισμό με την εκάστοτε κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα. Σήμερα, συχνά επιλέγεται και προωθείται η μεμονωμένη ανάλυση γεγονότων, θεσμών και πρακτικών, αποκομμένη από το ευρύτερο πλαίσιο μέσα στο οποίο πρέπει να τοποθετούνται και από τις ιστορικές τους καταβολές. Πρόκειται για πρακτικές οι οποίες οδηγούν σε συμπεράσματα ανολοκλήρωτα, ανεπαρκώς τεκμηριωμένα επιστημονικά και κυρίως επικίνδυνα, καθώς πολύ εύκολα με αυτόν τον τρόπο μπορεί να χειραγωγηθεί η κοινή γνώμη επί σοβαρότατων ζητημάτων και να παραχαραχθεί σε σημαντικό βαθμό η ιστορία. Στην εποχή της ύστερης

νεωτεरिकότητας, την οποία διανύουμε, συχνά τέτοιες εις βάθος αναλύσεις θεωρούνται παρωχημένες και στερούμενες νοήματος · πρόκειται, όμως, για μία άποψη πλήρως εσφαλμένη. Η προηγηθείσα ανάλυση της θανατικής ποινής καταδεικνύει ακριβώς πόσο πολύτιμες μπορεί να είναι τέτοιες επιστημονικές αναλύσεις για την προώθηση της επιστημονικής σκέψης. Η πορεία εξέλιξης της θανατικής ποινής σε άμεση συνάρτηση με το οικονομικό μοντέλο και τον τρόπο εδραίωσης και ενάσκησης της πολιτικής εξουσίας, καταφέρνει να αιτιολογήσει σε μεγάλο βαθμό τη διαδρομή που ο θεσμός αυτός ακολούθησε. Βέβαια, δεν είναι αμελητέας σημασίας και οι εκάστοτε πολιτισμικού παράγοντες, αλλά ακόμα και αυτοί σε μεγάλο βαθμό διαμορφώνονται από το πολιτειακό καθεστώς, επομένως είναι σχετική η αυτοτέλειά τους και ακόμα πιο περιορισμένη η επίδραση που μπορούν να ασκήσουν στα ποινικοκατασταλτικά μέσα, εν προκειμένω στη θανατική ποινή,

Από την εξέταση της θανατικής ποινής μέσα στην αμερικανική κοινωνία, εξάγονται σημαντικά συμπεράσματα. Η επίκλησή της από συντηρητικούς πολιτικούς τονίζει το σκοταδισμό που η ποινή αυτή αποπνέει · η συμβολή της στη διαμόρφωση της αμερικανικής ταυτότητας, αλλά και αντίστροφα, η συμβολή της αμερικανικής κουλτούρας στη δημιουργία, την ενίσχυση και τη διατήρησή της, αποτυπώνει τον τρόπο που η κοινωνία και οι κρατικές δομές αλληλεπιδρούν και αλληλοδιαμορφώνονται και εντάσσει την αντεγκληματική πολιτική κάθε κράτους στον πυρήνα της πολιτικής του δράσης. Η Αμερική, μία χώρα συντηρητική, με τεράστιες κοινωνικές ανισότητες στο εσωτερικό της, με περιθωριοποιημένες μειονοτικές ομάδες, με έντονα ακόμα τα ρατσιστικά αντανάκλαστα που μαρτυρούν τους αιώνες σκλαβιάς που βίωσαν οι αφροαμερικάνοι στην ήπειρο αυτή, με υψηλότατους δείκτες εγκλεισμού που μαρτυρούν το ιδιαίτερα έντονο τιμωρητικό της πρόσωπο, μία χώρα που αποτελεί παγκοσμίως τη μεγαλύτερη καπιταλιστική δύναμη και που ενσωματώνει πλήρως τους κανόνες της καπιταλιστικής οικονομίας και στην κοινωνική και πολιτειακή της ζωή, δε διστάζει να χρησιμοποιήσει την εσχάτη των ποινών, για να επιβεβαιώσει ότι στην εδαφική της επικράτεια οι παραβάσεις του ποινικού νόμου δε γίνονται ανεκτές.

Μεγάλο μερίδιο ευθύνης για την κατάσταση αυτή αναφορικά με τη θανατική ποινή φέρει και ο ίδιος ο αμερικανικός λαός, ο οποίος στηρίζει με την ψήφο του τους πολιτικούς αυτούς που του υπόσχονται τάξη και ασφάλεια, χωρίς να διστάζουν να παραδεχτούν ότι μία σκληρή τιμωρητική πολιτική, συμπεριλαμβανομένης και της θανατικής ποινής μέσα σε αυτή, είναι η λύση που θα εξασφαλίσει μία ευνομούμενη κοινωνία.

Ασφαλώς και δεν επικροτείται η διατήρηση και η χρήση της θανατικής ποινής στα υπόλοιπα κράτη που τη διατηρούν (Κίνα, κράτη Μέσης Ανατολής κτλ.), απλά η Αμερική είναι το μόνο σκοτεινό παράδειγμα επιβολής της ποινής αυτής στο λεγόμενο δυτικό κόσμο, του οποίου οι χώρες μοιράζονται κοινά πολιτισμικά χαρακτηριστικά και ως εκ τούτου κρίνεται πιο αυστηρά. Σήμερα, λόγω της έκρυθμης κατάστασης που επικρατεί στη Μέση Ανατολή αλλά και λόγω των προσφυγικών ροών στην Ευρώπη από τις χώρες αυτές, έρχεται συχνά στο προσκήνιο ο νομικός πολιτισμός των χωρών αυτών και η εκτεταμένη χρήση της θανατικής ποινής και κατηγορείται εν πολλοίς ο ισλαμικός νόμος που επιβάλλεται στα κράτη αυτά ως οπισθοδρομικός, απάνθρωπος κ.ο.κ. Είναι προφανείς οι επιρροές της ισλαμικής θρησκείας στη νομοθεσία των χωρών αυτών, μίας νομοθεσίας που είναι ιδιαίτερα ανάλητη και εισβάλλει με τον πιο βίαιο τρόπο στην ιδιωτική σφαίρα των ατόμων. Οι ιδιαίτερα σκληρές μέθοδοι εκτέλεσης, όπως ο λιθοβολισμός, που χρησιμοποιούνται και κυρίως τα εγκλήματα τα οποία επιφέρουν την ποινή αυτή (μοιχεία, ομοφυλοφιλικές σχέσεις), μαρτυρούν τη συντριβή των ατόμων από τον ποινικό νόμο, την πλήρη υποταγή τους στην εξουσία του. Δε θα πρέπει, όμως, σε καμία περίπτωση, οι συνθήκες αυτές να δημιουργούν ρατσιστικά αντανάκλαστικά προς τους πληθυσμούς αυτούς, να θεωρούνται σαν όντα ανίκανα να συνυπάρξουν στο δικό μας πολιτισμό. Σήμερα που η Ελλάδα φιλοξενεί τόσες χιλιάδες πρόσφυγες από τις χώρες αυτές, ακούγεται συχνά ως επιχείρημα για την απομάκρυνσή τους η βαρβαρότητα των κρατών στα οποία μεγάλωσαν, καθιστώντας τους, επομένως, ανίκανους να ενταχθούν στο δικό μας πολιτισμό. Ο κάθε πολιτισμός, όμως, παράγει τους δικούς του νόμους, οι οποίοι δεν μπορούν να αποσυνδεθούν και να σχηματισθούν ανεξάρτητα από τις υπάρχουσες πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες. Η κριτική μας, λοιπόν, πρέπει να λαμβάνει υπόψη το διαφορετικό βαθμό ανάπτυξης των κρατών αυτών και κυρίως το ρόλο που η Δύση έχει παίξει στην έως τώρα διατήρησή τους σε εμπόλεμη κατάσταση και αλληλοσπαραγμό. Ο βαθμός ανάπτυξης των χωρών αυτών δεν είναι ίδιος με των χωρών του δυτικού κόσμου και αυτό, μαζί με την αναγωγή του ισλαμικού νόμου σε κρατικό νόμο, συμβάλλουν στην ύπαρξη τέτοιων φαινομένων. Είναι πολύ δύσκολο και χρειάζεται μεγάλος αγώνας για την απόρριψη του θρησκευτικού χαρακτήρα του δικαίου και του ανεξέλεγκτου κρατικού παρεμβατισμού και προφανώς θα πρέπει να υπάρχει παγκόσμια καταδίκη αυτών των φαινομένων, όχι, όμως, θεωρητική, αλλά έμπρακτη γιατί είναι εύκολο να καταδικάζει κανείς την επιβολή της θανατικής ποινής στα κράτη αυτά, θα πρέπει, όμως, να καταδικάζει εξίσου και τις

ιμπεριαλιστικές επεμβάσεις στη Μέση Ανατολή που έχουν αιματοκυλήσει την περιοχή και καταδικάζουν σε βίαιο και άδικο θάνατο εκατοντάδες άμαχους πολίτες. Η καταδίκη σε θάνατο θα πρέπει να θεωρείται άδικη και μη ανεκτή όχι μόνο όταν προέρχεται από ποινικά δικαστήρια, αλλά και όταν προέρχεται από αποφάσεις και δράσεις των κρατικών πολιτικών ηγεσιών.

Η εξάλειψη της θανατικής ποινής από τον παγκόσμιο χάρτη είναι ένα αίτημα επίκαιρο και υψίστης σημασίας, αποτελεί ένα ακόμα βήμα προς την ανθρώπινη απελευθέρωση και η επίτευξη της ολοκληρωτικής κατάργησής της θα δώσει νέα πνοή στο πεδίο της σωφρονιστικής πολιτικής.

« Ας ζήσουμε σε έναν κόσμο, όπου δε θα γίνουμε ούτε θύματα ούτε θύτες »

Albert Camus

VIII. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- Ανδρουλάκης Ν. Κ.* , Ποινικό δίκαιο Γενικό μέρος Ι, Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 2006
- Αποστολόπουλος Ε.*, Το πρόβλημα της θανατικής ποινής, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 1979
- Καρεκλάς Ι.*, Φιλοσοφία του Δικαίου, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012
- Κουράκης Ν.*, Ποινική Καταστολή, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2009
- Κρανιδιώτη Μ.*, Μετασχηματισμοί της “θεωρίας” της αποτροπής μέσα από παλαιά και νέα ερευνητικά δεδομένα, στο *Γιωτοπούλου- Μαραγκοπούλου Α.*, Η Εγκληματολογία Απέναντι στις Σύγχρονες Προκλήσεις, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2011
- Μαργαρίτης Α. / Παρασκευόπουλος Ν. – Νούσκαλης Γ.*, Ποινολογία, Άρθρα 50 – 133 ΠΚ, Σάκκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2016,
- Μυλωνόπουλος Χ. Χ.* , Ποινικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος Ι, Π. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα 2007
- Νίτσε Φ.*, Γενεαλογία της Ηθικής, Πανοπτικόν, 2010
- Ρούκουνας Ε.*, Διεθνής Προστασία των Ανθρώπινων Δικαιωμάτων, « Εστία », Αθήνα, 1995
- Σοφουλάκης Α.* , Η προστασία της ανθρώπινης ζωής κατά το Σύνταγμα και τους νόμους, Σάκκουλας, Αθήνα, 1994
- Τζαννετάκη Τ.*, «Δικαικό πρότυπο», στο Ν. Κουράκης,Κ.Σπινέλλη, Μ. Κρανιδιώτη (επιμ.), υπό έκδοση *Εγκληματολογικό Λεξικό*
- Φινοκαλιώτης Κ.*, Η θανατική ποινή ως πρόβλημα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, Αντ.Ν. Σάκκουλας, Αθήνα, 1983
- Φουκώ Μ.*, Επιτήρηση και Τιμωρία : η γέννηση της φυλακής, Ράππα, Αθήνα, 1989
- Χρυσόγονος Κ. Χ.* , Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2006
- Beccaria C.*, Περί εγκλημάτων και ποινών, Σαββάλας, Αθήνα 2009

Kant I., Η Μεταφυσική των Ηθών, Σμίλη, 2013

Sandel M.J., Δικαιοσύνη : τι είναι το σωστό ;, Πόλις, Αθήνα, 2012

2. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Ashworth A., Sentencing and criminal justice, Cambridge University Press, Cambridge, 2005

Bedau H., The Death Penalty in America: current controversies, Oxford University Press, Oxford, 1997

Cavadino M., Dignan J., Penal systems: an introduction, Sage Publications, London Thousand Oaks, 1997.

Garland D., A Peculiar Institution: America's Death Penalty in an Age of Abolition, Oxford University Press, New York, 2010

Garland D., Punishment and Modern Society : a study in social theory, Oxford University Press, Clarendon Press, Oxford, 1990

Garland D., The culture of control, crime and criminal order in contemporary society, Oxford University Press, Oxford, 2001

von Hirsch A. / A. Ashworth / Julian Roberts, Principled Sentencing, Reading on Theory and Policy, Hart Publishing, Oxford and Portland, Oregon, 2009

Hood R., The Death Penalty: A worldwide perspective, Oxford University Press, Clarendon Press New York, Oxford, UK, 1996

Maguire M., Morgan R., Reiner R., The oxford handbook of criminology, Oxford, New York, 2012.

Pratt J./ Brown D./ Brown M./ Hallsworth S./ Morrison W. (ed), The new punitiveness Trends, theories, perspectives, Willan Publishing, USA-Canada, 2005.

Pojman L.P., Reiman J., Death Penalty : For and Against, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, Boulder, New York, Oxford, 1998

Sarat A., *The Killing State: Capital Punishment in Law, Politics and Culture*, Oxford University Press, New York, 1999

Sorell T., *Moral Theory and Capital Punishment*, Basil Blackwell, Oxford, 1987

IX. ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

1. ΕΛΛΗΝΙΚΗ

Γιαννούλης Γ. Α. , «Συνέντευξη στον καθηγητή Andrew von Hirsch», στο The art of crime, Μάιος,2017,

<http://theartofcrime.gr/%cf%83%cf%85%ce%bd%ce%ad%ce%bd%cf%84%ce%b5%cf%85%ce%be%ce%b7%cf%84%ce%bf%cf%85%ce%ba%ce%b1%ce%b8%ce%b7%ce%b3%ce%b7%cf%84%ce%ae-andrew-von-hirsch-%ce%b3%ce%b5%cf%89%cf%81%ce%b3%ce%b9%ce%bf%cf%82/>

Μπιτσάκης Ε., Η επαναφορά της θανατικής ποινής, Ουτοπία: Επιθεώρηση Θεωρίας και Πολιτισμού, Τεύχος 27

Τσακυράκης Σ., Γιατί είναι άδικη η θανατική ποινή; Δεκέμβριος, 2012, στο https://tsakyrakis.wordpress.com/2012/12/13/%CE%B3%CE%B9%CE%B1%CF%84%CE%AF-%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B1%CE%B9-%CE%AC%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B7-%CE%B7-%CE%B8%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%AE/amnestythe_game/

2. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Bedau H.A., A Social Philosopher Looks at the Death Penalty, Amer. J. Psychiat. 123: 11, May 1967

Bohm R.M., Karl Marx and the Death Penalty, Springer Science + Business Media B.V. 2008

Brad Sheafe L., The Ultimate Punishment in the “Perfect Society”: A Study of the Death Penalty in the Soviet Union, USAFA Academic Journal of Legal Studies, 159, 1990, Vol. 1

Garland D., The cultural uses of capital punishment στο *Punishment and Society*, Sage Publications, London, Thousand OAKs, CA and New Delhi, Vol 4 : 459 - 487

Gerber R. J., Economic and Historical Implications for Capital Punishment Deterrence, 18 Notre Dame J.L., Ethics & Pub. Pol'y 437 (2004)

Jacobs D., Carmichael J.T., The Political Sociology of the Death Penalty: A Pooled Time Series Analysis, American Sociological Association, Vol. 67, No. 1 (Feb. 2002)

Marx K., (1853), New York Daily Tribune article on the death penalty

Michalowski R. J., Carlson S. M., Unemployment, Imprisonment, and Social Structures of Accumulation : Historical Contingency in the Rusche – Kirchheimer Hypothesis, 37 *Criminology* 217 (1999)

McCord D., “ Sociology, I'd Like You to Meet Capital Punishment ”, *Criminal Justice Ethics*, 2013, Vol.32, No.1,51, Routledge, Taylor & Fransis Group

Soss J. / Langbein L. / Metelko A.R., Why Do White Americans Support the Death Penalty ? *The Journal of Politics*, Vol. 65, No 2., (May 2013), The University of Chicago Press

Suh C.S., Democracy and the making of contentious policy: The role of democracy in the abolition of the death penalty, *International Journal of Comparative Sociology*, 2015, Vol. 56 (5),Sage Publications

Van den Berg G. P., The Soviet Union and the Death Penalty, Taylor & Fransis, Ltd, Soviet Studies, Vol. 35, No.2 (Apr. , 1983)

X. ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

<https://deathpenaltyinfo.org/abolitionist-and-retentionist-countries>

<https://www.amnesty.gr/news/articles/article/20723/thanatiki-poini-2016-stoiheia-kai-dedomena>

<https://deathpenaltyinfo.org/death-penalty-offenses-other-murder>

<https://www.deathpenaltyworldwide.org/country-search-post.cfm?country=China>

<https://www.deathpenaltyworldwide.org/country-search-post.cfm?country=Iran>

<https://www.deathpenaltyworldwide.org/country-search-post.cfm?country=Saudi+Arabia>

<https://www.deathpenaltyworldwide.org/country-search-post.cfm?country=Iraq>

<https://www.deathpenaltyworldwide.org/country-search-post.cfm?country=Pakistan>

<http://www.georgiaencyclopedia.org/articles/government-politics/furman-v-georgia-1972>

<https://legaldictionary.net/gregg-v-georgia/>